
Islamisme og demokrati?

En studie av den algeriske debatten om demokrati og det islamistiske politiske partiet FIS sin rolle i forhold til demokrati og demokratisering

Solveig Ramstad,

Hovedoppgave ved Institutt for Statsvitenskap, Universitetet i Oslo,

Våren 2004

Innhold

INNHold	II
FORORD	IV
FORKORTELSER	V
KART OVER ALGERIE	VI
1. ISLAMISME OG DEMOKRATI I ALGERIE	1
1.1 DEBATT OM ISLAMISME OG DEMOKRATI	1
1.2 DEBATTENS BAKGRUNN: 1962 TIL 1991	4
1.3 DEBATTENS KJERNEPUNKTER	12
1.4 OPPGAVENS DESIGN OG LAY-OUT	16
2. ANALYTISK TILNÆRMING	18
2.1 BEGREPSFORKLARING	18
2.2 UTVALG AV DEBATTANTER	20
2.3 ARGUMENTASJONSANALYSE	26
2.4 INFORMASJONSINNSAMLING	34
3. HVA ER DE SENTRALE ARGUMENTENE I DEBATTEN?	38
3.1 AVLYSNINGEN AV VALGET; HISTORISK FEIL ELLER PATRIOTISK PLIKT?	41
3.2 FRYKT FOR ISLAMISTISK REGIME	49
3.3 FIS' TILKNYTNING TIL DE VÆPNEDE GRUPPENE	54
3.4 FIS' SYN PÅ DEMOKRATI	60
3.5 FIS' KVINNESYN	68
3.6 MINORITETSSPØRSMÅLET	77
3.7 FIS' NATUR - POLITISK PARTI ELLER POPULISTISK BEVEGELSE?	78

3.8	ANERKJENNELSE AV FIS SOM POLITISK DELTAKER	81
3.9	FIS' MULIGHET TIL Å FREMME DEMOKRATISERINGSPROSESSEN	87
4.	HVA ER GRUNNLAGET FOR DEBATTENS SENTRALE ARGUMENTER?	93
4.1	HVA INNEBÆRER DEMOKRATI OG DEMOKRATISERING?	93
4.2	HVORDAN DEBATTANTENE Plasserer FIS	99
4.3	DEBATTANTENES EMPIRISKE GRUNNLAG FOR ARGUMENTASJON	115
4.4	OPPSUMMERING	122
5.	ISLAMISME OG DEMOKRATI?	124
5.1	DEBATTANTENES POSISJON I DEBATTEN	130
5.2	HANDLER DET OM HVA ISLAMISTENE VIL GJØRE HVIS DE KOMMER TIL MAKEN?	131
5.3	AVSLUTTENDE KOMMENTAR	134
KILDELISTE.....		135
NETTREFERANSER		141
INTERVJUER.....		143
SAMTALE.....		143
E-POST KORRESPONDANSER		143
LISTE OVER MODELLER:		
MODELL 4.1: ULIKE DEMOKRATIFORSTÅELSER		99
MODELL 4.2: FIS' ROLLE I FORHOLD TIL DEMOKRATI OG DEMOKRATISERING		100
MODELL 4.3: DEBATTANTENES ULIKE DEMOKRATIFORSTÅELSER		122

Forsidefoto: Fra venstre: Louisa Hanoune og Khalida Messaoudi.¹

¹ <http://membres.lycos.fr/tribune/TO83/editorial83.html?>, 14.4.2004.

<http://www.newpressphoto.com/Newpress/banque/Politique/KHALIDAMESSAOUDI/pp.htm>, 14.4.2004.

Forord

Det var da jeg studerte fransk at jeg begynte å fatte interesse for Algerie. For meg virket det veldig spesielt at et land måtte kjempe en blodig krig i 8 år for å oppnå uavhengighet så sent som i 1962 (!) Interessen for islamisme kom senere med studier av Midtøsten- og Nord-Afrikakunnskap. I denne oppgaven knyttes den algeriske islamismen opp mot demokrati og demokratisering, med utgangspunkt i debatten som har funnet sted om nettopp dette i Algerie.

Det står klart for meg at denne debatten er svært kompleks og rommer mange temaer og argumenter. Det er en debatt om islamismens forenlighet med demokrati, men på den annen side har også Algeries lange og dyptgripende kolonihistorie mye å si for den tragiske situasjonen som landet befinner seg i etter 12 år med borgerkrigsliknende tilstander. Det er særlig denne problematikken som har vært en utfordring. Den tidligere forskningen som har funnet sted om forholdet mellom religion/islam og demokrati, generelt sett, tar utgangspunkt i spørsmålet om hvorvidt islam er en trussel, på bakgrunn av tanken om at islam er "inherently antidemocratic and intolerant or, at best, is 'not hospitable to democracy'" (Esposito 1999:240). I denne oppgaven håper jeg imidlertid å kunne få frem at det kanskje ikke bare er det det handler om i Algerie.

Denne hovedoppgaven har brakt meg flere steder. Februar 2002 tilbrakte jeg i Uppsala, i tilknytning til det Nordiska Afrikainstitutet, som jeg vil takke for et minnerikt opphold. Takk til Lars Rudebeck ved Universitetet i Uppsala for nyttige innspill tidlig i prosessen, og for hjelp til videre kontakt med blant andre statsviteren Nelli Kopola. Hun vil jeg takke for å ha delt sin egen litteratur og erfaringer fra studier om Algerie med meg. I mai 2002 gikk turen til Lyon og Paris, hvor Lahouari Addi og Fatiha Talahite ga meg ærlige innblikk i denne algeriske debatten. Tusen takk til dem begge! Inga Brandell, Daniel Heradstveit og Are Hovdenak fortjener også en takk for sterkt engasjement og mange treffende poenger om hva det egentlig handler om i Algerie. Jeg skulle gjerne ha vært i Algerie for å snakke med de som befinner seg "midt i smørøyet", men turen dit var ikke mulig av praktiske og sikkerhetsmessige årsaker. En dag skal jeg nok likevel klare å finne veien dit.

Jeg vil også takke de to veilederne mine; Liv Tørres og Olle Törnquist for god oppfølging og hjelp til strukturering av oppgaven. Olle har også vært spesielt hjelpsom med å skaffe kontakter. Videre vil jeg takke alle ved Senter for utvikling og Miljø (SUM) for å ha gitt meg en spesielt god arbeidssituasjon.

En spesiell takk går til Ann Christin, Lill og Stine på SUM, min gode venninne Thale, søsteren min Susanne og hennes ektefelle Are, som har bidratt med korrekturlesning og oppmuntrende faglige og ikke-faglige samtaler.

Til slutt en stor takk til min Anders for all støtte og tålmodighet, særlig i innspurten, og til gledessprederen Audun (1 ½), som ikke bare har bidratt til at jeg kan se denne oppgaven i et perspektiv, men som også har gitt sin mor verdifulle avbrekk innimellom slagene.

Solveig Ramstad

Oslo, 27.april 2004

Forkortelser

AIS:	Armée Islamique du Salut (Den islamske redningshær)
AITDF:	Association pour le triomphe du droit des femmes (Foreningen for kvinnerettighetenes triumf)
ALN:	Armée de Libération Nationale (1954-62) (Den nasjonale frigjøringshær)
DIM:	Direction des Infiltrations et manipulations (Ledelsen for infiltrering og manipulering)
FFS:	Front des Forces Socialistes (De sosialistiske krefters parti)
FIS:	Front Islamique du Salut (Den islamske redningsfront)
FLN:	Front de Libération Nationale (Den nasjonale frigjøringsfront)
GIA:	Groupe Islamique Armé (Væpnet islamsk gruppe)
HCE:	Haute Comité d'État (Øverste statskomité)
HCS:	Haute Conseil de Sécurité (Øverste sikkerhetsråd)
IEFE:	L'Instance exécutive du FIS à l'étranger (FIS' utøvende instans i utlandet)
LADDH:	Ligue Algérienne pour la Défense des Droits de l'Homme (Den algeriske menneskerettighetsliga)
MDA:	Mouvement pour la démocratie en Algérie (Bevegelsen for demokrati i Algerie)
MEI:	Mouvement pour un État Islamique (Bevegelsen for en islamsk stat)
MIA:	Mouvement Islamique Armé (Væpnet islamsk bevegelse)
MSP:	Mouvement de la Société pour la paix (Samfunnets bevegelse for fred)
PRA:	Parti du Renouveau Algérien (Parti for et fornyet Algerie)
PT:	Parti des Travailleurs (Arbeidernes parti)
RCD:	Rassemblement pour la Culture et la Démocratie (Samling for kultur og demokrati)

Kart over Algerie

Kilde: <http://www.infoplease.com/atlas/country/algeria.html>

1. Islamisme og demokrati i Algerie

1.1 Debatt om islamisme og demokrati

Tallrike rapporter fra Amnesty International og Human Rights Watch viser at demokratiske styringsprinsipper hittil har hatt magre vekstvilkår i muslimske land. Innebærer det at islam ikke er forenelig med demokrati? Er det noe ved religionen som hindrer utvikling i demokratisk retning (Rasch 2001a)? Eller er rett og slett veien til demokrati mer tornefull og vanskeligere å forsere i muslimske land enn i vesten? Nilsson (1998:197) sier at diskusjonen om hva som er demokrati eller ikke befinner seg innenfor to ytterpunkter; mellom perspektivet som går ut på at demokrati slik vi definerer det i vesten, i betydningen et liberalt demokrati², er det eneste rette, og perspektivet som går ut på at demokrati er utelukkende kulturelt betinget. På den måten kan diskusjonen sies å handle om det finnes noen universelle verdier som alle kan slutte seg til uavhengig av kulturell tilhørighet. Mange mener at det finnes allmenne og universelle kriterier på hva som er rett og galt. Motstanderne av dette synspunktet mener at demokrati er kulturelt betinget og at et arabisk eller islamsk demokrati er, og må være, vesensforskjellig fra et vestlig demokrati. De mener at islam og den arabiske kulturen er annerledes i sitt vesen, og at en kombinasjon av demokrati og islam ikke er mulig. Samuel Huntington er blant de som hevder at islam er antidemokratisk. Huntingtons hovedargument er at islam, i motsetning til protestantismen, ikke har vært åpen for demokrati (Huntington 1985:266). I følge ham er det ikke bare islamsk fundamentalisme, men islam i seg selv, som er en trussel mot vesten:

² Liberalt demokrati: Politisk styreform som er framkommet ved demokratisering av liberale og konstitusjonelle styreformer gjennom utvidning av stemmeretten. Politisk er det snakk om en sammensmelting av politisk liberalisme (som legger vekt på å verne om individets rettigheter), konstitusjonalisme (som i en skreven eller uskreven forfatning lister opp slike rettigheter sammen med reglene for statsorganenes oppbygning og virkemåte) og demokratiske idealer om frihet og likhet. Denne sammensmeltingen av forskjellige politiske prinsipper kan med Robert A. Dahls betegnelse kalles *polyarki*, dvs. et styre ved de mange (Østerud m.fl. 1997:142). I en slik styreform skal staten være begrenset og gi rom for markedet, individets frihet og vern om den private eiendomsretten. Sentralt står også individets sivile og politiske rettigheter (Ulvær 2003:25).

"The underlying problem for the West is not islamic fundamentalism. It is Islam, a different civilization whose people are convinced of the superiority of their culture, and are obsessed with the inferiority of their power" (Huntington 1996:217).

Debatten om forholdet, og spenningene, mellom islam og demokrati har relevans for både spørsmål om utvikling i den arabiske delen av verden, for forholdet mellom de arabiske landene og vesten, samt for innvandringsdebatten her hjemme. Synspunktene som kommer til uttrykk i debatten vil formes av ulike verdisyn og religiøs forankring, men også av ulike tolkninger av demokrati. I få andre land har denne debatten vært mer betent, og spenningene rundt religion og styreform fått mer voldelig uttrykk enn i Algerie. Dette er tema og fokus også for min oppgave.

I Algerie utgjør bruddet på den kortvarige demokratiseringsprosessen på tampen av 1991 utgangspunktet for debatten. Det er verdt å trekke frem at det særlig var det såkalte demokratiske paradoks i Midtøsten - frykten for at demokratiske valg vil bringe et antidemokratisk regime til makten - som gjorde seg gjeldende i denne sammenhengen (Schwedler 1998:25). Da det islamistiske politiske partiet FIS (Front Islamique du Salut/Den islamske redningsfront) så ut til å komme til makten via valg i 1991/1992, ble det en het debatt blant regjeringen og militæroffiserer i forhold til hvilke tiltak man skulle anvende mot FIS. Til tross for uenigheter, gikk de alle inn for et veto mot et islamistisk styresett. Statsministeren Ghozali og militærgeneralene presset imidlertid den daværende presidenten Benjedid Chadli til å avbryte demokratiseringsprosessen, kansellere den første valgomgangen, og gå av (Shahin 1997:148), ettersom han ikke ønsket å avlyse den valgprosessen som endelig var kommet i gang etter 30 år med ettpartistyre i Algerie. På den måten fikk hæren et grunnlag for å intervenere (ibid:149).

Den 3. mars 1992 ble også FIS erklært forbudt (ibid:151). Are Hovdenak (1998: 44) sier at *"et av militærjuntaens hovedargumenter var at FIS angivelig ikke ville respektere demokratiske prinsipper hvis partiet kom i regjeringsposisjon og at landet ville bli kastet ut i kaos"*. Militærkuppet førte imidlertid til en fortsatt eksisterende borgerkrig som kostet omtrent 120 000 mennesker livet mellom 1992 og 1997 (Stone 1997:1). Forbudet av FIS og de følgene dette fikk for Algerie har ledet landet inn i en debatt om islamisme og demokrati, der to svært ulike grupper har gjort krav på merkelappen

"demokrater", men ut fra to vesensforskjellige tolkninger av demokrati og holdninger til bruddet på valgprosessen. Enten er man for bruddet fordi man ser det som et anslag mot demokratiet hvis valget ikke hadde blitt stanset, eller så er man negativ til bruddet under henvisning til at noe slikt var udemokratisk i seg selv (Løchstøer 1995:242).

På bakgrunn av det mylderet av argumenter som har kommet fram i den algeriske debatten om demokrati og det islamistiske politiske partiet FIS sin rolle i forhold til demokrati og demokratisering, er formålet med denne oppgaven å forsøke å klargjøre hva som er de viktigste argumentene i denne debatten og grunnlaget for dem. Det er minst to grunner til at dette er av særlig interesse. Debatten i Algerie kan for det første betraktes som et tilfelle innenfor diskusjonen om forholdet mellom religion, politikk og demokrati i den arabiske verden. Denne diskusjonen dreier seg særlig om spørsmålet: Finnes det en islamsk vei til et pluralistisk demokratisk samfunn? Og hvordan kan denne prosessen analyseres (Krämer 1993)? I tillegg har kompleksiteten og dynamikken i konflikten i Algerie gjort sitt til at debatten rommer mange misforståelser. At det simpelthen dreier seg om islamister vs. en sekulær stat, terrorister vs. uskyldige sivile, eller generaler vs. et forsvarsløst samfunn (Roberts 2003), er noen slike misforståelser som i seg selv kan fungere som nye barrierer i Algeries demokratiseringsprosess. Det er for øvrig svært vanskelig å se klart hva debatten egentlig dreier seg om. Lahouari Addi fremlegger to ulike utgangspunkt for denne debatten; spørsmålet om islamismens forenlighet med demokrati og demokratisering, og Algeries demokratiseringsprosess generelt sett.

Utgangspunktet er derfor den algeriske debatten om demokrati og FIS sin rolle i forhold til demokrati og demokratisering. Jeg søker dermed ikke å besvare spørsmålet om hvorvidt islamisme er forenelig med demokrati, men snarere hvilke hovedargumenter - for og i mot - som finnes og hva som er deres grunnlag. Gjennom et utvalg av debattantenes tekster, intervjuer, samt litteratur om FIS' standpunkter søkes derfor følgende hovedproblemstillinger belyst:

- 1. Hva er de sentrale argumentene i den algeriske debatten om demokrati og FIS sin rolle i forhold til demokrati og demokratisering?**

2. Hva er grunnlaget for disse argumentene?

3. Er det egentlig en debatt om islamisme og demokrati?

Den første problemstillingen dreier seg om de ulike debattantenes argumentasjon, og utgjør dermed den empiriske substansen i oppgaven. I den andre problemstillingen vil jeg gå nærmere inn på debattantenes teoretiske og empiriske grunnlag for denne argumentasjonen. Det vil også være av interesse å stille spørsmål om hvorvidt det egentlig dreier seg om en debatt om islamisme og demokrati. Den tredje problemstillingen er dermed relevant, særlig på grunn av at det kan hevdes at demokrati er avhengig av en forbindelse mellom stat og samfunn. Dette er imidlertid ikke tilfellet i Algerie, der staten ikke har vært villige til å dele makten, verken med islamistene eller andre politiske partier. Det foreligger for øvrig også en stor grad av usikkerhet om hva slags demokrati FIS hadde evne og vilje til å gi Algerie, hvis de skulle komme til makten.

På bakgrunn av dette kan vi betrakte den algeriske debatten som en typisk studie der ulike forskere forsøker å forklare problemer knyttet til religion/islam og demokrati. Ettersom veldig mange teoretikere har gjort krav på å forsøke å forklare hva som har hendt nettopp i Algerie, så må det betraktes som et "critical case"³ for å prøve ut hvor fruktbare deres teorier er.

1.2 Debattens bakgrunn: 1962 til 1991

Dagens debatt om demokrati og FIS sin rolle i Algerie er, og har vært, preget av sterke spenninger. Men til tross for at motsetningene er mange, hersker det også enighet om deler av utviklingen de siste årene, og om forklaringen på denne utviklingen. Derfor vil jeg i første omgang konsentrere meg om hva debattantene er enige om før jeg vender meg

³ Yin (1994:38) sier at "one rational for a single case - "et casestudie der kun indgår én enhet" (Andersen 1990:123) – is when it represents the critical case in testing a well formulated theory (...) The theory has specified a clear set of propositions as well as the circumstances within which the propositions are believed to be true... To confirm, challenge, or extend the theory, there may exist a single case, meeting all of the conditions for testing the theory. The single case can then be used to determine whether a theory's propositions are correct or whether some alternative set of explanations might be more relevant".

mot konfliktene og konfliktenes kjernepunkter. Det er for eksempel liten uenighet når det gjelder framstillingen av Algeries historie fra frigjøringen i 1962 til desember 1991, da Algerie så ut til å kunne bli en islamsk stat.

Fra 30 år med ettpartistyre til flerpartisystem

Fra frigjøringen i 1962 og fram til 1989, var det FLN (Front de Libération Nationale/Den nasjonale frigjøringsfront) som var det statsbærende parti. I følge partiets plattform fra sin første kongress i 1956, skulle Algerie bli *"en enhetlig sosial og demokratisk nasjon"* (Løchstør 1995:79). Algerie ble imidlertid en ettpartistat (med FLN som det eneste rådende partiet) som utviklet seg til et autoritært regime, med liten toleranse overfor opposisjon (Lamchichi 1992:13).

De første tre årene etter Algeries frigjøring styrte president Ben Bella. Han ble innsatt med støtte fra den dominerende grupperingen i hæren, som senere var ansvarlig for hans avskjedigelse gjennom militærkupp i 1965, til fordel for Boumedienne som styrte fram til han døde, den 27. desember 1978 (Roberts 2003:367; Spencer 1993:12).

Etter 13 år med Boumediennes faste ledelse var skjevhetene i Algeries økonomiske og sosiale utvikling tydelige. Da Benjedid Chadli tok over presidentembetet i februar 1979 (Løchshtør 1995:201; Roberts 2003:367) gikk han derfor inn for en liberaliseringspolitikk som fikk *"utilsiktede virkninger i et samfunn som var politisk hermetisert"* (Løchstør 1995:210). Arbeidsløsheten økte dramatisk utover på 1980-tallet, særlig da oljeprisen falt i 1986, fra opp mot 40 dollar pr. fat ved tiårets begynnelse til 12 dollar pr. fat. For Algerie var dette en katastrofe (ibid:214). De voksende økonomiske og sosiale problemene førte omsider til et massivt folkeopprør i oktober 1988. Gharib (1997:82) beskriver dette opprøret som *"the political quake (...) that forced the regime to concede to political reforms based on pluralism and an unprecedented recognition of individual and public freedoms unseen in the Arab world"*.

Det var ikke det at de styrende plutselig ble så demokratiske som førte til denne overgangen. I følge Inga Brandell (1998a:87) har det faktum at ikke-demokrater går inn for demokrati snarere sitt utspring i hendelsesutviklingen under oktoberopprøret. Dette

opprøret kan betraktes som begynnelsen på den politiske krisen i Algerie som alle vil se som demokratisering, men som samtidig bærer i seg vidt forskjellige ideer på hvordan demokratiet skal se ut (ibid:76). Men ikke alt begynte med oktoberopprøret høsten 1988. Inga Brandell (1998b:3) sier:blant annet at *"den algeriske historikeren Mohammed Harbi nämner en rad orter i Algeriet där våldsamma upplopp ägt rum sedan senare delen av 70-talet och statsvetaren och sociologen Lahouari Addi talar till och med om en 'upploppets kultur'"*. Innbyggerne i gamlebyen i Alger, Kasbah, protesterte for eksempel mot vannmangel og statsdelens forfall i 1985. I tillegg var det studentopprør i 1986, som følge av blant annet dårlige studentvilkår på boligmarkedet; et opprør som medførte at fire ungdommer ble drept da politiet grep inn. Men selv om ikke alt startet i 1988, var det først da at opprørene førte til politiske endringer (ibid), og flerpartisystemet så lyset i Algerie.

Fremveksten av islamisme i Algerie

Fremveksten av en islamistbevegelse⁴ i Algerie har hatt en særlig fremtredende plass i den algeriske politikken siden midten av 1970-tallet, og særlig siden president Houari Boumedienne døde i 1978. Betydningen av denne utviklingen har for øvrig blitt oversett av mange av observatørene i dagens Algerie, noe som er knyttet til det faktum at islamistbevegelsen har hatt en tendens til å bli gjenstand for uriktig fremstilling (Roberts 2003:3). Med flerpartisystemet var islamistbevegelsen en av de bevegelsene som fikk sterkest medvind i seilene. Men hvem er så islamistene som er gjenstand for debatten jeg tar for meg? Her vil jeg holde fast ved Bjørn Olav Utvik (1993:200) sin definisjon, der følgende tre kriterier gjør seg gjeldende:

1. De er dem som refererer til seg selv som den islamske (eller islamist) bevegelsen (al-haraka al islamiyya).

⁴ Hugh Roberts (2003) bruker begrepet *radikal islamistbevegelse* for å betegne islamistbevegelsen generelt. Jeg vil imidlertid forbeholde meg retten til å sløyfe begrepet radikal i denne sammenhengen, fordi akademikere og politikere stort sett skiller mellom moderate og radikale islamister (Schwedler 1998:26).

-
2. De påberoper etableringen av en islamsk stat. Hovedkriteriet for å definere en slik stat er at den skal styres etter sharia, den islamske loven.
 3. De organiserer seg i sosiale og politiske bevegelser/grupperinger, for å nå dette målet.

Når det gjelder den algeriske islamistbevegelsen kan ikke denne sies å være verken monolittisk eller homogen. På grunnlag av dette plasserer Gharib (1997:73-74) islamistgruppene i tre ulike kategorier. Den første kategorien han nevner er de *religiøse-politiske bevegelsene*. De består av de individene og grupperingene som ønsker å "re-islamiserer" samfunnet gjennom utdanning, velferd, og spredning av den islamske moralen. I Algerie vil dette være bevegelser som *al-Qiyam* (Verdier) og *Al-Rabita al-Islamiyya* (Den Islamske Liga). For det andre snakker han om *politisk-religiøse bevegelser* som består av partier og organisasjoner, som FIS, *Hamas* og *Nahda*. Til forskjell fra de religiøse-politiske bevegelsene baserer de sin strategi på politisk deltakelse i nasjonal politikk, gjennom politisk sosialisering og mobilisering av massene, og ved å delta i valg. Med dette arbeider disse partiene og organisasjonene i forhold til en ikke-volds strategi, og består, for det meste, av moderate islamister som arbeider for en islamisering av samfunnet gjennom politiske midler.⁵ For det tredje skiller Gharib (ibid) ut de *radikale islamistbevegelsene* som en egen kategori. De innebærer militante grupper, som forsøker å endre både stat og samfunn, umiddelbart, gjennom en opprørske strategi. I Algerie vil dette være bevegelser som MIA (Mouvement Islamique Armé/Væpnet islamsk bevegelse), GIA (Groupe Islamique Armé/Væpnet islamsk gruppe) og AIS (Armée Islamique du Salut/Den islamske redningshær). Disse militante grupperingene kan karakteriseres som teokratiske islamistgrupper som avviser demokrati og ikke deltar i valg.

I denne oppgaven vil jeg først og fremst konsentrere meg om den politisk-religiøse bevegelsen, FIS. For å analysere den delen av den algeriske debatten som omhandler FIS' forhold til demokrati og demokratisering, er det imidlertid også nødvendig å trekke inn de

⁵ Hjärpe (1992): "Algeriet, gudsstaten och demokrati!", Sydsvenska Dagbladet, 26. januar 1992, sitert i Nilsson (1998:201).

radikale islamistbevegelsene, fordi FIS' demokratiske - evt. ikke demokratiske - holdepunkter, blant annet har å gjøre med hva slags tilknytning partiet har til slike grupperinger. Jeg vil dermed konsentrere meg om disse to sistnevnte grupperingene hos Gharib, fordi det er først og fremst de radikale og de politisk-religiøse bevegelsene som har vært gjenstand for debatt i Algerie.

FIS (Den islamske redningsfront)

Hva er FIS? Lamchichi (1992:75) legger vekt på at da FIS (*al-jahaba al-Wataniyya li al-Inqâd*) ble opprettet i mars 1989, og legalisert i september 1989, skulle partiet bli den fremste islamistbevegelsen og politiske partiet i landet. Med tre millioner tilhengere (i følge dets ledere) ble FIS en virkelig masseorganisasjon. Etter oktoberopprøret i 1988 framstod islamistene som den eneste bevegelsen som var kapabel til å mobilisere troppene og influere begivenhetenes gang. Abassi Madani; professor og forkynner, Ali Benhadj⁶; lærer, forkynner og imam, og Mahfoudh Nahnah; professor og forkynner, ble mottatt av president Chadli Benjedid og hellig innviet som lederne for islamistbevegelsen. Ideen om å gjøre islamistbevegelsen om til et politisk parti ble først uttalt av Ali Benhadj, den yngste og mest radikale blant dem. Mens Mahfoudh Nahnah forkastet ideen, og gikk isteden inn for å grunnlegge en egen forening som skulle være av apolitisk karakter, var Abassi Madani den første til å akseptere den (Al-Ahnaf m.fl. 1991:29-31). I mars 1990 forklarte han også bakgrunnen for navnet som ble gitt dette politiske partiet; FIS: Det er en "front" fordi den trosser⁷ og fordi den har et stort utvalg av aksjonsformer og domener; det er det algeriske folket sin front. Videre er det en "islamsk" front, fordi islam er et mål som innebærer en modell for endring og reform som fronten søker å gå etter. Når det gjelder begrepet "salut" representerer det at fronten ønsker å redde ummaen⁸/det algeriske folket.⁹

⁶ Ali Benhadj omtales også av visse forfattere som Ali Belhadj, men jeg har valgt å anvende meg av stavelsesformen Benhadj. Årsaken til dette er at forstavelsen Ben betyr sønn på arabisk, og det er derfor mest sannsynlig denne forstavelsen som er riktigst, i og med at forstavelsen Bel ikke har noen spesiell betydning på arabisk.

⁷ Underforstått det algeriske regimet.

⁸ Umma: "The muslim community" (Rippin 1990:33).

⁹ Abassi Madani til Al-Masar al-maghribi (Den maghrebinske veien), 26. mars 1990, sitert i Al-Ahnaf m.fl. (1991:31).

Men er FIS en politisk-religiøs bevegelse, en frigjøringsbevegelse, de fattiges talerør, en massebevegelse, en rural eller en urban bevegelse? Gharib (1997:73) beskriver FIS hovedsakelig som en politisk-religiøs bevegelse. FIS kan for øvrig også sammenliknes med en frigjøringsbevegelse ved at partiet utarbeidet en strategi med å kjempe hardt mot staten, byråkratiet og eliten, drive sosial mobilisering blant de fattige, samt sette i stand store manifestasjoner i gatene (Lamchichi 1992:75).

Inga Brandell legger til at FIS overtok samme organisasjonsform som FLN (Den nasjonale frigjøringsfront). FIS ble også, i første hånd, en urban bevegelse med støtte fra småsteder i utkantene¹⁰ som tidligere støttet FLN, og FIS ble dermed en nasjonal bevegelse. Folk med svak eller ingen politisk identitet ble algeriere, og støttet FIS. Også på denne måten kan FIS beskrives som en frigjøringsbevegelse, i og med at partiet tok opp i seg islam og det autentisk algeriske mot vestlig innflytelse. I denne sammenhengen er det et poeng at Algerie var en rentestat der lokale nettverk var nødvendig for å komme i kontakt med statsmakten. Når FIS kom på banen fungerte denne politisk religiøse bevegelsen som en sterk forenende kraft. FIS ble dermed en massebevegelse som FLN, som ungdommene i ulike subkulturer fikk tilhørighet til, og med et veldig enkelt budskap (for eksempel "Alt skal bli bedre" fra Partiprogrammet i 1991). FIS er også en massebevegelse i den forstand at faktisk kontroll, sikkerhetsordninger og organisering la bånd på en masse krefter i samfunnet. FIS er altså en urban bevegelse, en moderne bevegelse og en massebevegelse. I tillegg hadde FIS veldig gjennomslagskraft når de tok hånd om folk og fungerte som en slags hjelpeorganisasjon under jordskjelv.¹¹ For eksempel da Algerie ble rammet av jordskjelv i 1989 var islamistene de første til å reagere, noe de gjorde på en effektiv måte. Det var snarere islamistbevegelsen, framfor regjeringen, som stod for forsyninger med tepper og medisiner. Slik sanket de ytterligere poeng fra folket, i motsetning til regjeringen (Esposito 1999:176).

På denne måten tok det ikke lang tid før FIS ble det største og mest aktive politiske

¹⁰ Disse småstedene i utkantene var ikke nødvendigvis landsbygda (Intervju med Brandell, 9.12.2003).

¹¹ Intervju med Brandell, 9.12.2003.

partiet i Algerie. Fra begynnelsen av var det en sammensmelting av ulike politiske strømninger innenfor et bredere spekter av islamsk tenkning. Disse var enige om at det fremste målet var etableringen av en islamsk stat, men de var splittet, både i forhold til det politiske programmet og hvilke strategier som skulle tas i bruk for å nå målet (Gharib 1997:82). Det var to grupperinger av særlig betydning som sto mot hverandre. Den ene av dem, *salafisttradisjonen*¹² er oppkalt etter den opprinnelige islamske reformbevegelsen i Midtøsten på 1800-tallet. Den står mot *djezaristene* og deres vilje til å tilpasse korantolkningen til forholdene i det enkelte samfunn. Skillet mellom disse to tendensene i FIS faller ikke sammen med det som vanligvis brukes for å dele talsmennene inn i *radikale* og *moderate*, men har i tillegg til doktrinal orientering en viss sammenheng med strategivalg. De to FIS-lederne Abassi Madani og Ali Benhadj tilhører begge salafisttradisjonen, selv om de uttaler seg svært forskjellig og har hver sin stil; Benhadj er den uforsonlige og ytterliggående, mens Madani er den moderate og tilsynelatende forsonlige (Løchstøer 1995:233). Til tross for forbudet mot FIS i mars 1992, samt at de to fremste lederne Abassi Madani og Ali Benhadj ble dømt til 12 års fengsel i juli samme år, etter å ha sittet i fengsel i allerede et år (Hovdenak 1998:45), har partiet fortsatt å eksistere. Ould Adda Abdelkrim, en av FIS' talsmenn, hevder for øvrig at det er forskjell på hvordan FIS eksisterte før og etter statskuppet. I et intervju i 1996 sa han at det fantes fire uavhengige retninger innenfor partiet som likevel var sammenbundet:

- Den historiske retningen, som er sammensatt av tre menn: Abassi Madani, Ali Benhadj og Aek Hachani.
- Den politiske retningen i Algerie, som er sammensatt av de frisatte lederne som samler seg omkring Abdel Kader, Boukham, Ali Djeddi og Kamel Guemazi.
- AIS (Den islamske redningshær), som er FIS' væpnede gren.

¹² Ayubi (1991:57) beskriver salafisttradisjonen som "veneration of the tradition of early Muslim leaders and jurists".

-
- IEFE (L'Instance exécutive du FIS à l'étranger/FIS' utøvende instans i utlandet), som samler de aktive grupperingene i eksil, organisert omkring Rabah Kebir, og som Ould Adda Abdelkrim selv er en del av.¹³

De væpnede gruppene

Et av debattens kjernepunkter kan se ut til å være FIS' tilknytning til de islamistiske væpnede grupperingene. Som Ould Adda sier selv er AIS (Den islamske redningshær) FIS' væpnede gren.¹⁴ AIS ble etablert i 1993 som en koalisjon hovedsakelig mellom to grupper MIA (Væpnet islamsk bevegelse) og MEI (Mouvement pour un État Islamique/Bevegelsen for en islamsk stat). Gruppen tiltrakk seg mange av FIS' støttespillere, som samlet seg for å kjempe mot regimets undertrykkelse og militærjuntaen etter at deres politiske ledere var blitt fengslet. Partiet deres var da blitt oppløst og de hadde ikke lenger noen muligheter til politisk innflytelse (Shahin 1997:156). Selv om ikke AIS ga avkall på væpnet konflikt, prøvde de å distansere seg fra andre væpnede grupperinger, blant annet GIA (Væpnet islamsk gruppe), ved å fordømme slike gruppers terroristaksjoner (Gharib 1997:75). Mens AIS hevdet å begrense sine operasjoner til militære mål, erklærte GIA at "alle som motarbeidet islam" var å anse som fiender. Fram til 1998 hadde denne gruppen brent ned over 600 skoler, mens over 200 lærere, 60 journalister, samt 120 utlendinger mistet livet som følge av GIAs terror (Hovdenak 1998:46). Are Hovdenak sier at den volden som GIA sto bak ødela så mye for den kampanjen FIS hadde stått for, at AIS etter hvert la ned våpnene. I 1999 til 2000 ble det innvilget et generelt amnesti fra regimet overfor islamistgrupperingene. Det var stort sett bare aktivister fra AIS som meldte seg,¹⁵ og det endte med at AIS oppløste seg selv den 10. januar 2000 (Roberts 2003:373).

Når det gjelder GIA sier Gharib (1997:76) at grupperingen består av flere autonome enheter uten et sentralt lederskap. Dette bekreftes også av Ould Adda Abdelkrim som sier at GIA ble til mot slutten av 1992 av avhoppere fra FIS som hadde

¹³ O.A. Abdelkrim intervjuet av Denaud (1997:51).

¹⁴ O.A. Abdelkrim intervjuet av Denaud (1997:51).

¹⁵ Intervju med Hovdenak, 30.9.2003

vært negative til å skulle delta i valgprosessen. Videre sier han at det ikke lenger finnes én GIA-organisasjon, men en organisasjon som er mer eller mindre strukturert og består av et stort antall små grupper som opererer under lokale ledere sitt ansvar. Fraværet av et reelt hierarki, de tallrike infiltreringene og sikkerhetsstyrkenes manipulasjoner gjør at det er svært vanskelig å vite hva som egentlig gjemmer seg bak GIA.¹⁶

Når det gjelder spørsmålet om sikkerhetsstyrkenes infiltrering i GIA hersker det ulike oppfatninger om dette, men mange ser ut til å være enige med Ould Adda Abdelkrim. Inga Brandell (1998a:192) er av dem som poengterer at den algeriske militære sikkerhetstjenesten har lang erfaring med å manipulere og infiltrere, og Lahouari Addi legger vekt på at vi har svært gode grunner til å tro at GIA sammensvarer med den algeriske hær eller sikkerhetsstyrkene som de også kalles. Han hevder at GIA ikke er islamister, men regjeringen forkledd som islamister.¹⁷

1.3 Debattens kjernepunkter

Motsetningene i den algeriske debatten om demokrati og FIS' rolle i forhold til demokrati og demokratisering er, som sagt, mange. I hovedsak kan det imidlertid sies å være to kjernepunkter i denne debatten som debattantene strides om. For det første dreier det seg om det normative spørsmålet om det var rett eller galt å utelukke FIS fra den politiske arena, og for det andre dreier det seg om det empiriske spørsmålet om hvorfor dette egentlig skjedde.

Utelukkelsen av FIS fra den politiske arena

Som følge av oktoberopprøret i 1988 gikk militærstyrkene - som i egentlig forstand styrte i Algerie - inn for å demokratisere som eneste utvei for å ikke miste makten.¹⁸ Da det første lokalvalget ble avholdt den 12. juni 1990 var det elleve forskjellige partier som

¹⁶ O.A. Abdelkrim intervjuet av Denaud (1997:77).

¹⁷ Intervju med Addi, 13.5.2002.

¹⁸ Intervju med Addi, 13.5.2002.

deltok (Løchstør 1995:230). Resultatet ble at FIS inntok de fleste av landets kommunestyre (Hovdenak 1998:44).

Da det skulle arrangeres parlamentsvalg året etter, skulle det bli avholdt etter fransk modell, dvs. i to omganger. Den første omgangen skulle avholdes den 27. juni 1991 (Løchstør 1995:234). Men da det FLN-dominerte parlamentet stemte for en valglov som tydelig favoriserte FLN i mai 1991 (Roberts 2002:369), oppfordret FIS-lederen Abassi Madani til generalstreik og fredlige demonstrasjoner (Løchstør 1995:234). Disse demonstrasjonene forble imidlertid ikke så fredelige, men resulterte derimot i voldelige konfrontasjoner. Den 4. juni åpnet sikkerhetsstyrkene ild mot demonstrantene i en av hovedstadens hovedkvarterer. Som følge av at syv FIS-medlemmer ble skutt til døde, oppfordret Madani sine tilhengere til å stoppe demonstrasjonene for å hindre ytterligere blodbad og konfrontasjon med hæren. Dagen etter erklærte president Chadli en fire måneders unntakstilstand, kastet statsministeren og utsatte parlamentsvalget på ubestemt tid. Som følge av et møte mellom Madani og den nye statsministeren Sid Ahmed Ghazali, ble streiken tilbakekalt av FIS-lederne etter å ha annonsert at man var kommet fram til en avtale mellom FIS og regimet, som på sin side hadde sagt seg villige til å revidere den kontroversielle valgloven og til å organisere parlamentsvalg innen 6 måneder (Shahin 1997:142); i desember 1991 (1. valgomgang) og i januar 1992 (2. valgomgang). Løchstør (1995:238-239) skriver at *"resultatene fra den første omgangen var i seg selv sensasjonelle: FIS 188 mandater, FSS (Front des Forces socialistes/De sosialistiske krefters parti) 25, FLN 15, "andre" 3. FIS manglet nå bare 27 mandater for å få flertall alene (...) Algerie var på vei til å bli en islamsk stat"*. Etter denne første valgomgangen gikk hele Algerie inn i diskusjonen om hva de skulle gjøre med denne utviklingen (Løchstør 1999:24). Da president Chadli ikke ville avbryte valgprosessen ble han, som nevnt, avsatt gjennom statskupp begått av militæret, som dermed også sørget for å avlyse den andre valgomgangen. Shahin (1997:149) skriver følgende:

"By all measures the military coup was a clumsy one that, despite its attempts to shroud itself in legitimacy, lacked any constitutional basis and failed to generate support of the significant political forces in the country. The army generals and their alliance of

government officials reflected a demonstrable confusion in the first days of the coup".

I løpet av to dager ble tre styringsorganer kunngjort: et konstitusjonelt råd, HCS (Haute Conseil de Sécurité/Øverste sikkerhetsråd) og HCE (Haute Comité d'État/Øverste statskomité). Lederen for det konstitusjonelle rådet ble oppført som midlertidig president, men ettersom han nektet å påta seg den rollen, ble HCS etablert. Det var dominert av militærgeneraler, inkludert forsvarsministeren, innenriksministeren og sjefen for generalstabene. Blant de sivile var statsministeren, justisministeren og utenriksministeren. HCSs første beslutning var å avlyse annen valgomgang. Denne handlingen ble fordømt av FIS og FFS, som begge betraktet kuppet og HCS som grunnlovsstridig (Shahin 1997:149). I følge konstitusjonen er HSC et rådgivningsorgan for presidenten, og kan derfor ikke overta utøvende eller lovgivende makt. Som følge av slik kritikk ble derfor HCE opprettet den 14. januar 1992. Dette styringsorganet skulle overta presidentmakten inntil desember 1993, da Chadlis periode gikk ut (ibid:150).

Straks etter militærkuppet ble flere tusen FIS-medlemmer og tilhengere arrestert og sendt til fangeleire i Sahara. Løchstøer (1995:247) skriver: *"I mars melder Amnesty International om overgrep og tortur i tillegg til det faktum at fangene ikke stilles for retten"*. Da FIS ble erklært forbudt i mars 1992 anket partiet forbudet inn for domstolene. *"Da klagen ble avvist, oppfordret flere FIS-ledere til væpnet opprør mot regimet. Væpnede angrep på politi og soldater økte i omfang, mens militære domstoler begynte å dømme opprørere til døden"* (Hovdenak 1998:45).

På bakgrunn av denne voldsutviklingen vil de fleste intellektuelle si at situasjonen i Algerie er en ren borgerkrig^{19,20}. Det kan imidlertid stilles spørsmål om dette er en forenkling av situasjonen i Algerie. For selv om konflikten mest direkte gjelder Algeries egen befolkning og først og fremst springer ut av forhold i dette landet, favner den

¹⁹ Borgerkrig: "An armed conflict between representatives of the state and another domestic party over a contested political incompatibility resulting in a number of casualties exceeding a certain threshold for both parties" (Gates 2003:1). I tillegg er det et spørsmål om hvor mange som må dø før man kan klassifisere et lands tilstand som en borgerkrig. Som svar på dette stadfestes det at "the Correlates of War (COW) project sets the threshold for a civil war at 1000 battle deaths for the entire civil war" (Singer and Small 1994:2; Sarkees 2000:129; Sarkees and Singer 2001:13, sitert i Gates 2003:2).

²⁰ E-post korrespondanse med Scott Gates, leder av CSCW (Center for the Study of Civil War) ved PRIO (Institutt for fredsforskning i Oslo), 6.10.2003.

atskillig videre. Den kan blant annet betraktes som en del av en større konfrontasjon mellom verdisystemer og verdensanskuelser. På den måten angår konflikten også Europa, både direkte og indirekte (Løchstøer 1995:7). En annen grunn til at man ikke nødvendigvis kan omtale denne konflikten som en borgerkrig kan være at det er svært vanskelig å definere konfliktens aktører, fordi det hersker stor forvirring om hvem som dreper hvem. Det kan sies at det dreier seg om en krig som har ødelagt alle bånd mellom folket og staten, og derfor kan den også kalles en krig av sosial oppløsning.²¹ En tredje mulighet er at konflikten har endret form ettersom tiden har gått. Den startet som et væpnet opprør mot regimet, og utviklet seg til en borgerkrig. Innad i FIS hersket det imidlertid uenighet om hva slags midler som skulle tas i bruk, noe som førte til at de mer radikale brøt ut fra FIS. De hevdet at man måtte angripe regimet mye bredere. Det holdt ikke å angripe militære mål, men man måtte gå til angrep på alle de som samarbeidet med regimet. Dette førte til at volden etter hvert mistet politisk fokus, og det gjør at konflikten i Algerie likner mindre og mindre på en borgerkrig.²² Denne voldsutviklingen fra 1992 og fram til i dag, gjør at avlysningen av valget og forbudet av FIS fortsatt er et stridsspørsmål blant debattantene. For kunne man ha unngått denne utviklingen dersom valget ikke hadde blitt avlyst? Eller ville Algerie være like langt unna et demokrati som det er i dag hvis valgprosessen hadde fått lov til å fortsette? Det er knyttet svært stor grad av usikkerhet rundt disse spørsmålene som kan sammenfattes til ett av de to kjernepunktene i debatten, nemlig det normative spørsmålet: Var det riktig eller galt å utelukke FIS fra den politiske arena?

Hvorfor ble FIS utelukket fra den politiske arena?

Militærjuntaens strategi med å fordømme utøvelsen av vold fra FIS sin side innebar at militærjuntaen legitimerte sin bruk av vold fordi den ble utført mot FIS som angivelig ikke ville respektere demokratiske prinsipper hvis de kom til makten. I følge

²¹ Hanoune intervjuet av Mouffok (1996:8-9).

²² Intervju med Hovdenak, 30.9.2003.

militærjuntaen kunne derimot ikke vold fra islamistenes side legitimeres, for den ble betraktet som et angrep på demokratiet. På den annen side argumenterte FIS for at det tvert imot var militærregimets strategi som i utgangspunktet var anti-demokratisk, ettersom det å avlyse et valg i seg selv ikke er forenelig med demokrati. I denne sammenhengen bør man stille spørsmålet om debatten bare dreier seg om islam og demokrati. For det er vel ikke slik at problemstillingen i Algerie bare dreier seg om et muslimsk land hvor de demokratiske styringsprinsippene har hatt magre vekstvilkår. Det må vel også vektlegges at militærjuntaen og demokrati ikke er forenelig. Spørsmålet om hvorfor FIS egentlig ble forbudt er da et av de sentrale spørsmålene som debattantene strides om. Debattantene uttrykker dermed at det andre kjernepunktet i debatten er det empiriske spørsmålet: Hvorfor ble FIS utelukket fra den politiske arena? Var det fordi det var et islamistisk parti som mest sannsynlig ville undergrave demokratiet hvis de kom til makten, eller var det heller fordi det var et politisk parti som hadde kapasitet til å ta makten fra ettpartistyret?

1.4 Oppgavens design og lay-out

Hittil har jeg sett på hva som er problemstillingen og utgangspunktet for debatten i oppgaven. Men hva er den mest hensiktsmessige måten å gå fram på for å løse problemstillingene? I denne sammenhengen er det viktig å få klarhet i følgende spørsmål for å kunne angripe problemstillingen:

1. Hvilke debattanter bør inkluderes i analysen for å få et mest mulig realistisk bilde av debatten?
2. Hva slags analytisk tilnærming kan anvendes for å belyse deres argumenter?

Disse spørsmålene dreier seg om oppgavens analytiske tilnærming. I neste kapittel vil jeg besvare dem ved å presentere debattantene og fortelle hvorfor jeg har valgt de ut. I tillegg vil jeg redegjøre for den analytiske tilnærmingen som anvendes, nemlig *argumentasjonsanalyse*, som er en form for tekstanalyse (Bergström og Boréus 2000).

Denne formen for tekstanalyse vil først og fremst være hensiktsmessig i dette tilfellet fordi det er en metode for å systematisere en argumentasjon. Ved hjelp av denne analyseteknikken vil jeg så, i kapittel 3, foreta en opprydning og systematisering av hva som er de sentrale argumentene i debatten. Dette innebærer at jeg skal sortere argumentene i forhold til debattens hovedtemaer. I denne sammenhengen kunne det kanskje ha vært mulig å diskutere de ulike argumentenes holdbarhet. Dette ville imidlertid ha medført at oppgavens omfang ville ha strukket seg utover de rammene som er satt for en slik oppgave. Det har heller ikke vært mulig å samle inn tilstrekkelig materiale til å gjennomføre en slik analyse. Jeg skal isteden diskutere hvorvidt det er hold i argumentene eller ikke i noen få tilfeller, der det av materialet kommer klart frem indisier som tilsier at man kan stille spørsmål ved dette. Etter denne gjennomgangen vil jeg, i kapittel 4, fordype argumentasjonsanalysen til også å omfatte det teoretiske og empiriske grunnlaget som de ulike debattantene støtter seg på. Det innebærer at jeg vil anvende et antall grunnleggende prinsipper for logisk argumentasjon, samt kunnskap om ulike teorier om demokrati og demokratisering som det kan tenkes at debattantene refererer til. På bakgrunn av dette kan jeg si noe om hvilken posisjon de ulike debattantenes har innenfor debatten, hva de støtter seg på og hva de referer til.

Resultatet av oppgaven blir derfor ikke et svar på hvorvidt islam og det islamistiske politiske partiet FIS er forenelig med demokrati og/eller en demokratiseringsprosess, men snarere et svar på hvordan man kan forstå den algeriske debatten om demokrati og FIS sin rolle i forhold til demokrati og demokratisering. Ut i fra dette vil jeg svare på oppgavens tredje problemstilling om hvorvidt det egentlig dreier seg om en debatt om islamisme og demokrati. Det er temaet i oppgavens siste kapittel (kapittel 5), hvor jeg også vil se kort på spørsmålet om hvordan Algerie kan finne en vei ut av den nåværende politiske krisen.

2. Analytisk tilnærming

For å analysere den algeriske debatten om demokrati og FIS sin rolle i forhold til demokrati og demokratisering har det vært viktig å finne fram til en analytisk tilnærming som fungerer som et verktøy for å strukturere argumentasjonen. Det har også vært viktig for meg å finne fram til debattanter med ulike bakgrunn og oppfatninger for å få fram mangfoldet som preger denne debatten. Formålet med dette kapittelet er å redegjøre for, begrunne og forklare den analytiske tilnærmingen²³ som jeg benytter meg av i oppgaven. Dette innebærer at jeg vil holde meg til de begrepene jeg anvender på en bestemt måte (2.1), presentere debattantene (2.2), samt gjøre rede for argumentasjonsanalyse (2.3) og informasjonsinnsamling (2.4).

2.1 Begrepsforklaring

Intégrisme, fundamentalisme og islamisme

Islamistbevegelsen (jfr. 1.2) er ofte blitt referert til ved det franske begrepet *intégrisme*, et begrep som kan ses på som misledende, da det i sin egentlige betydning refererer til en tradisjonalistisk tendens innenfor katolisisme. Islamistbevegelsen i Algerie, og andre steder, refereres også ofte til som "islamske fundamentalister" (Roberts 2003:3). *Fundamentalisme* og *intégrisme* er begreper som originalt stammer fra kristendommen, men som har blitt overført til å gjelde for den muslimske verden (Ayubi 1991:68). Burgat (1988:28) forklarer fundamentalisme som ideen om å effektivere en absolutt tilbakevending til det skrevne som eneste fundament for all kritikk og fornyelse. Fundamentalistene er da de islamistene som legger til grunn en helhetlig forståelse av islam, der islam skal være både *din* (en religion), *dunya* (en levemåte) og *dawla* (en stat). Dette helhetlige perspektivet innebærer nødvendigheten av kollektiv handling, for å

²³Som eksempel på anvendelse av denne analytiske tilnærmingen, argumentasjonsanalyse, har jeg sett nærmere på Ingeborg Brenne Reigstad (2002) sin studie av hvordan afrikanske samfunnsforskere utfordrer vestlig liberaldemokratidiskurs, som også analyserer ulike argumenter innenfor en samfunnsdebatt.

bringe islam fullstendig inn i samfunnsstrukturen (Ayubi 1991:68). På den måten er fundamentalistene den grupperingen som skiller seg fra resten av islamistene i forhold til hvilke midler som tas i bruk for å vende tilbake til de originale islamske kildene²⁴. Mens fundamentalistene begrenser seg til å handle innenfor den moralske sfæren, er politisk handling det essensielle for islamistene (Burgat 1988:29). *Islamisme* dreier seg dermed først og fremst om et politisk-religiøst fenomen som tok form i 1970-årene, og har til hensikt å fornye forståelsen av islam. Man kan dermed være muslim²⁵ eller medlem av det islamske samfunn, uten å være islamist, og islamisme er derfor ikke et synonym til islam (ibid:14-15). De to begrepene islamisme og fundamentalisme, virker med dette ganske like hverandre. Muslimer misliker for øvrig begrepet fundamentalisme. Derfor sier Ben-Dor (1997: 241) at *"they refer to the people in question as 'Islamists', or islamiyun, namely those who are committed to the Islamization of the social and political system of their countries (...)"*. På grunnlag av dette hevder Ben-Dor (ibid:248) at selv om islam er en religion som er sårbar overfor fundamentalisme, er det ikke noen grunn til å trekke slutningen at alle muslimer vil bli fundamentalister, eller at flertallet av dem vil støtte dem.

Demokrati og demokratisering

Ettersom det teoretiske utgangspunktet i denne oppgaven først og fremst er ulike måter å se demokratiet på, vil jeg her presentere midlertidige definisjoner av begrepene demokrati og demokratisering. Disse vil tjene som et grunnlag for de viktigste argumentene i debatten som jeg kommer frem til i kapittel 3.

Demokrati har hovedsakelig blitt definert av statsvitere som en politisk styreform (Østerud m.fl. 1997:39), i betydningen folkestyre (Rasch 1998:7). Med utgangspunkt i dette kan demokratisering defineres *"in terms of the promotion and further development of democracy as an idea and as a method"* (Törnquist 1999:123). Potter (1997:6) legger

²⁴ Ayubi (1991:1) skriver at de originale islamske kildene er koranen (islams hellige skrift) og hadithene (fortellinger om profeten Muhammads liv, hans rettsavgjørelser og forkynnelser).

²⁵ Muslim: En person født av muslimske foreldre (Ayubi 1991:67).

til at kjennetegnene for demokratisering vil variere over tid fra et mindre til et mer ansvarlig regime, fra valg som i mindre grad legger opp til konkurranse mellom partier til mer frie og rettferdige valg, fra alvorlige restriksjoner til høyere grad av beskyttelse av sivile og politiske rettigheter, og fra svake (eller ikke-eksisterende) autonome assosiasjoner i borgersamfunnet til mer autonome og flere assosiasjoner. Som følge av dette hevder Rudebeck (1992) at demokratisering dreier seg om hvilke krefter, aktører etc. som fører til at demokrati kommer på dagsorden. Det dreier seg her om et empirisk fokus som heller retter seg mot den sosiale konteksten enn mot et prinsipielt fokus som søker å forstå politikken i forhold til sine egne termer.

Disse definisjonene innebærer imidlertid ikke at alle faktorer som er relatert til demokrati og demokratisering har samme generelle validitet. Tvert i mot varierer disse over tid og i forhold til kulturer, samt sosiale og økonomiske systemer. Både akademikere og politikere har således forskjellige oppfatninger av dem (Törnquist 1999:123). Når det gjelder begrepet demokrati sier blant annet Rasch (1998:7) at *"når forskjellige forfattere definerer begrepet demokrati, søker de gjerne å presisere hvordan de mangetydige ordene folk og styre bør oppfattes"*. Av den grunn vil jeg holde meg til disse definisjonene av henholdsvis demokrati og demokratisering fram til og med kapittel 3 i oppgaven, for så å komme tilbake til forståelsen av begrepene når jeg skal se nærmere på hva slags teoretisk grunnlag debattantene kan se ut til å ha for sine ulike argumenter.

2.2 Utvalg av debattanter

Et sentralt utgangspunkt for oppgavens analytiske tilnærming er hvilke debattanter jeg velger å fokusere på. I denne oppgaven har jeg, metodisk sett, foretatt en kvalitativ studie²⁶. I den sammenheng er det et poeng at debattantene ble valgt ut etter visse kriterier.

²⁶ "Samlebetegnelse for en rekke forskningsstrategier og datainnsamlingsteknikker (for eksempel intervju, feltarbeid og deltakende observasjon) der en arbeider med data som ikke primært er på tallform" (Østerud m.fl. 1997:135-136). Det sentrale i metoden er at man (...) er i stand til å skape en dypere forståelse for det problemkompleks man studerer, samt å forstå problemkompleksets sammenheng med helheten (Andersen 1990:13-14).

Utgangspunktet for mitt utvalg er, for det første, at de har publisert noe om FIS sin rolle i forhold til demokrati og/eller demokratisering, og for det andre at de kan sies å være eller ha vært aktive i debatten. Det første kriteriet forsøkte jeg å følge opp gjennom søk i ulike databaser, gjennomgang av referanselister, samt samtaler med personer med kjennskap til Algerie. Ut i fra dette dannet jeg meg etter hvert et bilde av relevante debattanter. Det andre kriteriet krevde at jeg fikk kjennskap til debattantene og deres posisjoner. Dette var en vanskelig oppgave, men etter hvert som jeg gikk gjennom ulike litteraturbidrag, var det lettere å legge merke til hvilke debattanter som blir sitert av andre, noe som kan være en indikasjon på at de er sentrale. En annen ting som indikerer at debattantene har en sentral rolle er at de enten er aktivister i forskjellige fora, eller er/ har vært en del av et forskningsmiljø med fokus på konflikten i Algerie.

Utvalget av debattanter er således gjort med tanke på å anvende noen av de sentrale debattantene. Like viktig, har det imidlertid vært å foreta et utvalg av representanter som synliggjør mangfoldet i debatten. Dette gjøres ved å trekke fram debattanter med ulik bakgrunn og forståelse av konflikten i Algerie. På bakgrunn av dette har jeg valgt ut til sammen tolv debattanter, derav fire fra Algerie som står utenfor islamistmiljøet, men er henholdsvis aktive i algerisk politikk, kvinnesak og forskningsmiljøet. I tillegg har jeg tatt med tre utenforstående observatører, henholdsvis fra det norske og svenske forskningsmiljøet, samt de to fremste lederne av FIS og tre andre talsmenn for FIS. I forbindelse med foretakelsen av utvalget har jeg måttet basere meg på de debattanter som har vært tilgjengelige. I denne sammenhengen har det vært vanskelig å få tak i representanter for det synet som støtter regimet og forbudet av FIS, og det har ført til en viss skjevhet i utvalget av informanter. En årsak til dette kan være at jeg i denne oppgaven har vært opptatt av å oppnå så høy grad av representativitet som mulig, uten å gjennomføre feltarbeid. Et feltarbeid kunne kanskje ha inkludert egne intervjuer av regimets støttespillere, men dette har ikke vært praktisk mulig. Manglende mulighet til feltarbeid har også utelukket egne intervjuer av de algeriske islamistene, noe som har ført til vanskeligheter med å inkludere islamistene i den delen av analysen som tar for seg grunnlaget for argumentasjonen. De islamistiske debattantene utgjør dermed, først og

fremst, en del av den analysen som tar for seg hva som er de sentrale argumentene i debatten.

De fremste algeriske debattantene

Lahouari Addi er fra Algerie. Som professor i politisk sosiologi, drev han tidligere med undervisning og forskning ved universitetet i Oran i Algerie. I 1994 emigrerte han til Frankrike, hvor han nå jobber ved Institutt for politiske studier i Lyon ved universitetet Louis - Lumière - Lyon 2. I sitt arbeid legger han særlig vekt på de historiske, sosiale, økonomiske og politiske prosessene som hans hjemland har vært i gjennom, som en forklaring på Algeries voldelige krise. For han er det dermed et poeng at den politiske situasjonen ikke er et resultat av islamismen, men snarere av den historiske prosessen, som vitner om en langvarig og dyptgripende kolonitid, en blodig uavhengighetskrig, 30 år med ettpartistyre og avlysning av en valgprosess

Fatiha Talahite er også fra Algerie. Hun er økonom. I 1994 emigrerte hun til Frankrike, hvor hun nå bor i Paris. I dag jobber hun ved CNRS, Centre National de Recherche Scientifique. Hun har blant annet publisert tekster om konflikten i Algerie innenfor programmet AKUT (som ble etablert i 1976 som et politisk-økonomisk orientert forskningssamarbeid i Sverige) og i ulike tidsskrifter. I tillegg har hun vært aktiv ved å delta i åpen debatt i tidsskriftet *Cahiers Intersignes* i et spesialnummer, våren 1995. Hennes fokus er særlig på kvinnes situasjon i Algerie. Men først og fremst er hun opptatt av at hvis man skal komme seg ut av voldsspiralen, må man gjeninnføre politisk anerkjennelse, noe som innebærer at man må få igangsatt demokratiseringsprosessen.

I tillegg til Lahouari Addi og Fatiha Talahite har særlig to algeriske kvinner utmerket seg; **Khalida Messaoudi** og **Louisa Hanoune**. Det kan være interessant å sammenlikne deres holdning til islamismen i Algerie, da de har vært kampfeller innen kvinnebevegelsen i mange år. De er begge feminister og demokrater, men deres analyse av situasjonen rundt avlysningen av annen valgomgang i januar 1992 og partiet FIS er

likevel svært forskjellig. Khalida Messaoudi er kommunikasjons - og kulturminister i den algeriske regjeringen til president Abdelaziz Bouteflika.²⁷ Dette er noe som selvsagt har betydning for hennes posisjon i debatten. Hun er også leder for kvinnebevegelsen AITDF (Foreningen for kvinneverettighetenes triumf/Association pour le triomphe du droit des femmes) og legger, i høy grad, vekt på det feministiske perspektivet i sin tilnærming til spørsmålet om islamisme og demokrati. Fra hennes kvinneperspektiv er en FIS-dominert, islamistisk stat, enda dystre enn etparisystemet. Hun var derfor blant de første som gikk ut og støttet annulleringen av valget i 1991, samt forbudet av FIS som politisk parti. Messaoudi mente dermed at det ville være mest riktig av henne å gå imot det demokratiske valget, selv om hun var erklært demokrat, på grunn av at vinneren, etter hennes mening, var erklært ikke-demokrat. Louisa Hanoune er den eneste kvinnelige leder for et politisk parti, PT (Parti des travailleurs/Arbeidernes parti). I motsetning til Khalida Messaoudi, hevder hun at det ikke er noen vei mot fred uten dialog med FIS. Louisa Hanoune påpeker dermed viktigheten ved et plurtalt samfunn, og mener av den grunn at partiet FIS har rett til å eksistere som et politisk parti, i kraft av prinsippet om et flerpartisystem.²⁸ I sin kamp for demokratiet stilte hun, som eneste kvinne, som kandidat til presidentvalget, den 8. april 2004.²⁹ Med sine 92 706 underskrifter på tvers av landets 48 kommunestyrer, påpeker hun at hennes parti sin deltakelse i valgene er et historisk bevis på at arbeiderne virkelig har et ønske om å finne en løsning på den algeriske krisen. I denne sammenhengen sier hun at det er et engasjement for det algeriske folket, og at vi ikke har rett til å sette Algeries utsikter på spill igjen (Belgacem 2004).

Disse to kvinnene er dermed med på å vise mangfoldet i debatten. Særlig det at de begge er feminister, men likevel har helt ulike oppfatninger om islamisme og demokrati indikerer kompleksiteten i demokratidebatten i Algerie.

²⁷ <http://www.france.diplomatie.fr/actu/article.asp?ART=26079>, 23.2.2004.

²⁸ Hanoune intervjuet av Mouffok (1996).

²⁹ I Algerie har det blitt gjennomført 3 presidentvalg etter uavhengigheten; i 1995, 1999 og 2004. Disse pluralistiske presidentvalgene har imidlertid blitt preget av hærens politiske nærvær. Det har også blitt gjennomført parlamentsvalg i Algerie etter avlysningen av den annen valgongang i 1992; i 1997 og i 2002. Det førstnevnte bar preg av politisk institusjonalisering, til tross for sannsynlig valgfusk (Roberts 1998:22). Det andre ble, i stor grad, preget av det kabylske opprøret som fant sted, der kabylierne demonstrerte for berbernes rettigheter, og i førte rekke for sitt språk, *thamazight* (Roberts 2003:374).

De utenforstående observatørene

Inga Brandell er statsviter ved universitetet i Uppsala i Sverige. Hun har særlig kommentert hendelsesutviklingen i Algerie i massemedia. I tillegg publiserte hun boken *Algeriet - demokratins och islamismens tid* i 1998. I denne boken behandler hun de politiske, økonomiske og sosiale spørsmålene som forklarer hvorfor en begynnende demokratiseringsprosess endres til omfattende vold og væpnede konfrontasjoner. Hennes utgangspunkt for debatten er dermed at det dreier seg om en demokratiseringsprosess i Algerie som ble avbrutt fordi verken makthaverne eller opposisjonen klarte å beholde kontrollen over ytterlighetsgrupper (Brandell 1998a:9).

Daniel Heradstveit er professor og seniorforsker, ansatt ved NUPI (Norsk Utenrikspolitisk Institutt) i Oslo. Som Dr. philos har han jobbet med konfliktløsning, politisk psykologi, semiotikk, Midtøsten, Sentral-Asia og Kaukasus. Fra 1996-2000 var han del av NUPIs prosjekt "Islam og det politiske maktspeillet" der han fokuserte på islamismen i Algerie, Tyrkia og Aserbajdsjan som politisk analytiker for Statoil. Det var særlig i denne perioden han satte seg inn i konflikten i Algerie, og i 1997 publiserte han boken *Political Islam in Algeria*. I forhold til Algerie legger han særlig vekt på de vestlige makters misforståelse av islamisme som en trussel, og militærstyrets utnyttelse av dette. I tillegg hevder han at det er et viktig poeng at det i Algerie dreier seg om en demokratiseringsprosess som FIS var med på å fremme da valget ble avlyst i januar 1992.

Are Hovdenak bodde som barn i Algerie fram til han var 7 år. I dag skriver han sin hovedoppgave i statsvitenskap "Negotiating Palestine Refugees - a Question of Legitimacy" ved PRIO (Institutt for fredsforskning) under programmet Conflict Resolution and Peacebuilding. Fra 1983 har han vært frilansjournalist i Midtøsten og Nord-Afrika for flere aviser og tidsskrifter, deriblant Bergens Tidende, Dagbladet, Dagsavisen/Arbeiderbladet, Bistandsaktuelt, Klassekampen, Morgenbladet, Ny Tid og Det Fri Aktuelt (København). Med denne stillingen, i tillegg til at han var Algerie ansvarlig for Amnesty International, dro han tilbake igjen til Algerie, og satte seg inn i situasjonen der. Etter lokalvalget i 1990 hadde han blant annet intervju med FIS-lederen

Abassi Madani, og han har også hatt samtaler med feministen Khalida Messaoudi. I sitt engasjement for konflikten i Algerie er han særlig opptatt av at det er et hypotetisk spørsmål om hva som ville ha blitt tilfellet om FIS hadde kommet til makten i januar 1992.

Islamistene selv

For å få med dynamikken i debatten er det også viktig se på FIS' synspunkter. Derfor vil jeg sørge for å sette fokus på hva FIS sier om seg selv i forhold til sin egen atferd om de skulle komme makten.

Av islamistlederne er det særlig **Abassi Madani** og **Ali Benhadj** som får oppmerksomhet fra omverdenen. Den første av dem, Abassi Madani, blir betraktet som den fremste politiske lederen av FIS, og det er også han som er FIS' offisielle talerør. Al-Ahnaf m.fl. (1991:32-33) skriver at han vet å ta vare på sine samtalepartnere, kalkulere sine ytringer, samt passe på hvilket inntrykk bevegelsen hans gir av seg selv uten å avstå fra det islamske alternativet. På denne måten bidrar han til at det ryktes at han er moderat. Den andre lederen, Ali Benhadj, gir et inntrykk av å være mer radikal, noe som knytter seg til hans dogmatisme. Han betrakter dermed islam i sin helt rene skriftform og tar budene alvorlig. Det er han som mobiliserer massene, begeistrer ungdommen, og utfordrer daglig innehaverne av den etablerte orden.

Rabah Kebir er lederen for IEFE (FIS' utøvende instans i utlandet). I 1997 sa han at han så på seg selv som lederen av FIS, ettersom FIS-lederne Abassi Madani og Ali Benhadj ble fengslet i 1991, og dømt til 12 års fengsel etter at FIS ble forbudt i 1992. Mangel på kontakt med disse lederne, samt at de frigjorte FIS-lederne som er samlet omkring Abdel Kader ikke driver med noe politisk aktivitet, er grunnen til at Rabah Kebir sier at det er IEFE som representerer FIS.³⁰ Dette har for øvrig kanskje endret seg etter at Abassi Madani og Ali Benhadj ble satt fri i juli 2003. Det som Rabah Kebir vektlegger er at situasjonen i Algerie i dag er absolutt katastrofal. På alle områder - både politisk,

³⁰ Kebir intervjuet av Denaud (1997:120).

økonomisk og spirituelt sett - gjennomlever Algerie en mørk del av sin historie. Men man kan ikke finne en løsning på denne krisen ved å ekskludere FIS og sammenlikne det med en terroristbevegelse som er nasjonens fiende. Det er en strategi som ikke har noen mulighet til å fungere,³¹ men som er tilfellet i dag. For selv om Abassi Madani og Ali Benhadj har blitt satt fri, har de likevel ikke lov til å utøve noen som helst form for politisk virksomhet.

Ould Adda Abdelkrim og **Ghemati Abdelkrim** utgjør begge en del av IEFE. Gjennom intervjuet til Denaud (1997) ser det ut til at de stort sett har samme oppfatninger i denne debatten. De er for eksempel helt enige om at man må skille mellom et teokrati³² og en islamsk stat, styrt etter sharia. Det er ikke en teokratisk, men en islamsk stat som FIS vil etablere, og en slik islamsk stat innebærer verken at man vil pålegge kvinnene å bære slør eller amputere hånden til tyver.³³

I tillegg til disse debattantene er det visse personer som kommer med spennende bidrag til debatten uten å utgjøre en del av de sentrale debattantene. Der dette er tilfelle vil jeg innlemme disse bidragene i analysen av de sentrale argumentene i debatten.

2.3 Argumentasjonsanalyse

For å analysere argumentene i den algeriske debatten om demokrati og FIS' rolle i forhold til demokrati og demokratisering, har jeg valgt å anvende en variant av tekstanalyse; *argumentasjonsanalyse*.

I hovedsak er det fem ulike tekstanalytiske retninger. For det første er det *innholdsanalyse*, som er den eneste tydelige kvantitative retningen. For det andre er det *argumentasjonsanalyse* som baserer seg på argumentasjoners struktur. Det er dermed et poeng å undersøke et bestemt aspekt av hva en aktør argumenterer³⁴ for. Det er også

³¹ Kebir intervjuet av Denaud (1997:132).

³² Teokrati; gudsstyre, statsform eller stat der den politiske makt i teorien er tillagt en guddom, og i praksis utøves av religiøse ledere (prester) (http://www.kirken.no/kirken_a_til_aa/leksikon_t_aa.cfm, 14.4.2004).

³³ G. Abdelkrim intervjuet av Denaud (1997:76).

³⁴ Argumentere: gi synspunkter for eller i mot et standpunkt (Bergstrøm og Boréus 2000:92).

interessant å se på hvilke spesifikke argumenter aktøren angir. Det som analyseres er da den mer eller mindre eksplisitte argumentasjonen³⁵ og tekstens meningsaspekt. For det tredje er det *idé - og ideologianalyse*, der man gjerne undersøker forekomsten av visse typer idéer eller ideologier i tekster. For det fjerde er det *lingvistisk tekstanalyse* som både dreier seg om analyse av metaforer og en mer kritisk metode for å analysere teksters syntaks, meningsoppbygging og ordvalg. For det femte er det *diskursanalyse*, der man for eksempel kan undersøke hvordan ulike forestillinger i en diskurs skapes, og hvilke rammer diskursen setter for hva som kan sies (Bergström og Boréus 2000:19-21).

Av disse fem formene for tekstanalyse har jeg valgt å benytte meg av argumentasjonsanalyse. I det følgende avsnittet vil jeg forklare mer om denne formen for analyse, samt drøfte hvorfor nettopp argumentasjonsanalyse vil være hensiktsmessig for mitt formål.

Formål for argumentasjonsanalyse

Å kunne beskrive argumentasjon er viktig i forskning der man vil skape overblikk (Bergström og Boréus 2000:89). Dette stemmer godt overens med mitt ønske om å sortere de ulike argumentene i den algeriske debatten om demokrati og FIS' rolle i forhold til demokrati og demokratisering. I tillegg er det slik at denne analytiske tilnærmingen ikke bare egner seg til å strukturere argumentasjonen i separate tekster, men også i større debatter. Det er slik man har nytte av argumentasjonsanalyse i samfunnsvitenskapen (ibid:119).

Argumentasjonsanalysen bygger først og fremst på *retorikk*, eller læren om veltalenhet som ble utviklet av grekerne og romerne i Antikken. Tre av retorikkens grunnbegreper er *logos*, *etos*, og *patos*. Med *logos* menes den delen av retorikken som sikter til å overbevise ved å appellere til mottakerens intellekt og rasjonelle muligheter til å trekke konklusjoner. *Etos* kan defineres som den karakter eller personlighet som en taler vil tillegge seg selv for å fange sine tilhøreres interesse, mens *patos* er innlevelsen,

³⁵ Argumentasjon: en kjede av synspunkter for eller i mot et standpunkt (Bergström og Boreus 2000:92).

følelsene eller stemningen som en taler prøver å vekke hos sine tilhørere, og utnytte for å overbevise dem. Av disse grunnbegrepene er det først og fremst *logos* som knyttes til argumentasjonsanalyse, ettersom det er logikkens syn på relasjonen mellom språklige uttrykk som anvendes for å beskrive eller stille opp modeller for innslaget av argumenter i tekster eller samtaler (Bergstøm og Boréus 2000:89-90).

Argumentasjonsanalysen kan ha minst tre formål. For det første har den et deskriptivt formål. Det går ut på at man forsøker å rekonstruere argumentasjonen, der den er et innslag i en debatt. For det andre har den et preskriptivt formål. Det innebærer at argumentasjonsanalysen forsøker å stille opp normer for argumentasjonen, for eksempel normer for saklighet og rasjonalitet. For det tredje har argumentasjonsanalysen et formål som går ut på å forsøke å avgjøre en argumentasjons beviskraft, noe som har å gjøre med å undersøke de ulike argumentenes holdbarhet. Det innebærer at man prøver å avgjøre hvorvidt de oppførte argumentene virkelig styrker eller undergraver et bestemt standpunkt (Bergstøm og Boréus 2000:91). Nettopp disse formålene kan hjelpe meg til å sortere de ulike argumentene i den algeriske debatten om demokrati og FIS' rolle i forhold til demokrati og demokratisering, noe som indikerer at argumentasjonsanalyse passer godt til mitt formål.

Validitet og reliabilitet

Et viktig spørsmål i forhold til hva slags analyseinstrument en velger å benytte seg av er hvorvidt denne metoden innebærer høy grad av henholdsvis validitet³⁶ og reliabilitet³⁷. Det vil si at jeg må klarlegge følgende spørsmål i forhold til denne oppgaven:

1. Hvordan skal jeg stille så relevante og gyldige spørsmål som mulig (validitet)?
2. Hvordan skal svarene på disse spørsmålene bli så eksakte som mulig (reliabilitet)?

³⁶ "Validitet (gyldighet) betegner samsvaret mellom den teoretiske definisjonen av en variabel og den operasjonelle definisjonen som styrer datainnsamlingen. Dette samsvaret lar seg ikke måle direkte, men må vurderes skjønnsmessig" (Østerud m.fl. 1997:285).

³⁷ "Reliabilitet (pålitelighet) betegner graden av nøyaktighet i innsamlingen og behandlingen av data" (Østerud m.fl. 1997:235).

Dette avhenger i stor grad av tolkning, som inngår praktisk talt i hver tekstanalyse. Tolkningen er mer eller mindre komplisert, og kompleksiteten er dels avhengig av det spørsmålet som man arbeider med, dels av tekstens karakter, og dels av hva slags type tekstanalyse man anvender. Generelt sett er det fire ulike strategier for teksttolkning: en som først og fremst relaterer teksten til uttolkeren selv (forskeren eller studenten), en som hovedsakelig relaterer den til avsenderen, en som først og fremst relaterer den til mottakeren, samt en som i første rekke relaterer teksten til den diskursen som omgir den, uten å fokusere på spesielle aktører. Ingen av disse strategiene er imidlertid rendyrkede (Bergstrøm og Boréus 2000:25). Argumentasjonsanalysen innebærer en spenning mellom en avsenderorientert og en uttolkerorientert teksttolkning. I forhold til denne oppgaven innebærer det at jeg som student (uttolker), må tolke debattantenes (avsendernes) ulike argumenter for å kunne formidle en argumentasjonsanalyse av den algeriske debatten om demokrati og FIS' rolle i forhold til demokrati og demokratisering. Det er viktig at man som forsker eller student er oppmerksom på hva slags tolkning man etterstrever og når man avviker fra den (ibid:145). I denne sammenhengen bør man være oppmerksom på to viktige innsikter fra hermeneutikken³⁸. Den ene er innsikten om betydningen av forforståelse, mens den andre handler om "den hermeneutiske sirkelen", der deler av en tekst tolkes ut i fra teksten som helhet og helheten ut i fra delene. Hver leser nærmer seg en tekst med en viss forforståelse (eller fordommer). Uten en viss forforståelse er tolkning umulig. Våre individuelle opplevelser, vår oppfatning av verden, menneskene og samfunnet, i hvilken sosial sammenheng vi befinner oss, vår utvikling, våre kunnskaper om tekstsjangeren, samt vårt språk påvirker vår forståelse av teksten. Det er særlig når man henter tekstene fra andre tider eller kulturer, slik tilfellet er for min oppgave, at forforståelse er relevant. Hvis jeg, dermed søker innsikt i min forforståelse, for eksempel gjennom å lære meg mer om min egen vitenskapskultur og den sosiale konteksten rundt debattantene i den algeriske debatten om demokrati og FIS' rolle i forhold til demokrati og demokratisering, øker muligheten for god validitet i studiene (ibid:36).

³⁸ Hermeneutikken beskrives som læren om lesning og tolkning (Bergstrøm og Boréus 2000:26).

En høy grad av validitet sikrer imidlertid ikke at man får en god undersøkelse. Det kreves også en viss presisjon. Dette kaller man reliabilitetsaspektet. For de fleste tekstanalyser innebærer for eksempel tolkningsaspektet et spørsmål om reliabilitet. Uansett hvilken tolkningsstrategi man velger må tekstlesningen være tilstrekkelig grundig for det formålet man har. I samsvar med et empirisk syn går testing av reliabilitet ut på å sammenlikne resultatet av uavhengige undersøkelser av samme fenomen som er utført på den samme måten. Om ulike personer utfører undersøkelsene og kommer fram til samme resultat er intersubjektiviteten god, mens om samme person kommer fram til likt resultat ved å utføre samme type analyse med det samme materialet ved ulike tidspunkter, er intrasubjektiviteten god (Bergstøm og Boréus 2000:37).

Når det gjelder intersubjektivitet skulle det være mulig å reprodusere funnene fra en studie ved å følge de samme metodene for datainnsamling og analyse. En god retningslinje for å ivareta intersubjektiviteten er derfor å gjennomføre studien slik at andre forskere og/eller studenter lettest mulig kan finne tilbake til de premissene, referansene og kildene som man har brukt, og komme fram til tilnærmet lik konklusjon (Yin 1994:37). I denne oppgaven har jeg tilstrebet å være så objektiv som mulig for å lette kravet om intersubjektivitet. Likevel er det ikke til å komme bort i fra at det alltid vil måtte være et visst rom for forskeren/studentens egne tolkninger (jfr. innsikter fra hermeneutikken), noe som fører til nyanseforskjeller i konklusjonen. Det som kan ses på som et reliabilitetsproblem i denne oppgaven er at noen av debattantene som er gjenstand for oppgaven min ikke har blitt intervjuet av meg personlig. Og i disse tilfellene har jeg måttet tolke deres demokratiforståelse ut i fra deres øvrige argumenter. Problemet ligger da i at jeg som student kan ha en tendens til å tillegge en eller flere av disse debattantene ulike demokratiforståelser ut i fra min egen forståelse av deres argumenter. På denne måten blir det også et problem for andre forskere/studenter å komme fram til samme resultat som meg. I mye samfunnsvitenskapelig forskning er for øvrig kravet om intersubjektivitet et prinsipp å streve etter, snarere enn et anvendelig kriterie. Intervjuer er for eksempel en interaktiv prosess i en spesifikk sosial kontekst. Bytt ut intervjueren og/eller den sosiale konteksten, og svarene (de empiriske funnene) til intervjueren vil

muligens endre seg. I praksis er den sosiale konteksten som intervjuer behandles i sjelden reproduserbar. Som en konsekvens avhenger reliabilitet av "*explicit, codified and public methods*"³⁹ som kan granskes av andre (Sydnes 2002:16).

For at intrasubjektiviteten skal bli ivaretatt må jeg passe på at jeg kan få det samme resultatet uavhengig av når analysen av materialet gjennomføres. Og mens intersubjektivitet blir vanskelig å ivareta fordi det i all teksttolkning vil forekomme en viss grad av subjektivitet, er det nettopp på grunn av at man som forsker og /eller student aldri vil klare å være 100 prosent objektiv at en vil ha en god sjanse for at intrasubjektiviteten blir ivaretatt.

Argumentasjonsanalysens pro- og kontrametode

Det er i hovedsak to måter å gjennomføre en deskriptiv argumentasjonsanalyse på; Næss' pro - og kontrametode og Toulmins analysemodell. Metodene er i grunnen ganske like hverandre (Bergstrøm og Boréus 2000:95), og siden jeg har valgt å benytte meg av pro-og kontrametoden i denne oppgaven, går jeg ikke nærmere inn på Toulmins metode her.

Pro - og kontrametoden er vel kjent i akademiske sammenhenger. Næss (1971)⁴⁰ fører metoden tilbake til Karneades (ca.214-129 f. Kr.). Han betrakter denne måten å strukturere argumentasjonen på som et grunnlag for det tredje formålet til argumentasjonsanalyse; å ta stilling til en metodes beviskraft. Den deskriptive delen av analysen går ut på å finne en eller flere teser i en tekst eller en debatt, å finne de argumentene som framføres for eller i mot tesen eller tesene, og å relatere disse argumentene til hverandre (Bergstrøm og Boréus 2000:95).

Den første oppgaven man står overfor når argumentasjonen i en tekst skal struktureres er å søke etter *tesen*; det som tekstens avsender, i et eller annet formål, argumenterer for eller i mot. Det kan finnes flere teser i samme tekst, men hver argumentasjon er bare knyttet til en tese. En tese kan være normativ, det vil si hevde en

³⁹ King, Gary m.fl. (1994): *Designing Social Inquiry. Scientific Inference in Qualitative research*. Princeton: Princeton University Press, sitert i Sydnes (2002:16).

⁴⁰ Bruker her kun Bergstrøm og Boréus' gjengivelse av Næss (1971).

vurdering (Bergstøm og Boréus 2000:96). I debatten som er gjenstand for analyse i denne oppgaven kan en slik tese for eksempel være: "Man bør ikke anerkjenne FIS som politiske deltakere". Av og til er også tesen preskriptiv, dvs. uttrykt som en oppfordring til handling (ibid): "Gjeninnfør den politiske prosessen!" I tillegg kan en tese være faktisk, dvs. ikke-vurderende (ibid), som for eksempel "Islamismen fikk økt oppslutning etter oktoberopprøret i 1988". Noen ganger er det mulig å finne tekstens tese eller teser direkte ut i fra teksten. Andre ganger må man imidlertid bearbeide teksten for å klargjøre strukturen. For det første kan bearbeidelsen innebære en presisering av uttrykk for at det skal gå an å skille ut hvilke påstander som henger sammen og hvordan. For det andre kan det dreie seg om å dele opp meninger slik at det blir klart at de i visse tilfeller uttrykker ulike påstander. For det tredje kan det dreie seg om å sammenfatte flere meninger til en påstand for å forenkle (ibid:98-99).

En argumentasjon består altså av en tese og ett eller flere argumenter⁴¹, der et argument er en påstand framsatt for enten å styrke eller svekke en annen påstand i argumentasjonen - noen ganger tesen, og andre ganger et annet argument (Bergstøm og Boréus 2000:101). I tillegg til teser og argumenter, er det i de fleste tekster uttalte eller uuttalte premisser som knytter en påstand (tese eller argument) sammen med den påstanden som styrker (pro-argument) eller svekker (kontra-argument) denne (ibid:104). Det er viktig at tolkeren er klar over dette for at argumentasjonsstrukturen skal være klar.

De ulike argumentene kan klassifiseres enten etter form eller innhold. En inndeling etter form bygger på hvilken type premiss som uttrykkes eller er underforstått for et argument. Slike inndelinger kan enten dreie seg om at noe er tilfellet fordi det ligger til grunn et symptom, en årsaksrelasjon eller en generalisering for at det er slik (Bergstøm og Boréus 2000:124-125). Det er ikke bare argumentenes form som kan anvendes for en klassifisering. Å gruppere argumentene etter innhold kan også være praktisk. En slik

⁴¹ Et argument som framettes direkte for tesen eller for et annet argument kalles et pro-argument. Det betegnes med "P". Motargument kalles for kontra-argument og betegnes med "K". I argumentasjoner forekommer det for øvrig også ofte påstander som ikke har til hensikt å støtte eller undergrave tesen direkte. Hensikten kan isteden være at de skal støtte eller forsvare et annet argument. Næss skiller mellom ulike påstander ved å kalle de argumentene som knyttes direkte til tesen for første ordens argument, mens de som knyttes til førsteordens argument kalles andre ordens argument osv. (Bergstøm og Boréus 2000:101).

klassifisering bygger på at det foreligger en form for rekonstruksjon av en debatts innhold (ibid:127). Det innebærer at man klassifiserer argumentene ut i fra ulike temaer i debatten, og det er også slik jeg vil behandle debatten i denne oppgaven.

Kritiske refleksjoner om bruk av argumentasjonsanalyse

I utgangspunktet er det slik at argumentasjonsanalyse egner seg til mitt formål, men som alle andre analyseinstrumenter har også argumentasjonsanalysen begrensninger. For det første kan det være et problem at denne analyseformen innebærer et snevert syn på hva mennesker faktisk gjør når de forsøker å trumfe gjennom sine synspunkter, siden argumentasjonsanalysen bare ser på *logos*, og ikke *etos* eller *patos* (Bergstrøm og Boréus 2000:140). I denne oppgaven kan dette være et problem ettersom debattantene i flere sammenhenger forsøker å benytte seg av både *etos* og *patos*. Dette kommer for eksempel til syne gjennom Khalida Messaoudi sin argumentasjon. Hun tilskriver seg selv en sterk feministisk karakter (*etos*) og forsøker å vekke følelser hos kvinner generelt med sine sterke argumenter og framtoning (*patos*). Men ved bruk av argumentasjonsanalyse kan jeg ikke la dette prege teksttolkningen.

For det andre finnes det minst to ulike tolkningsproblemer som er knyttet til argumentasjonsanalyse. For det første en generell spenning mellom ulike tolkningsstrategier, og for det andre at den deskriptive argumentasjonsanalysen krever at både uttalte og underforståtte påstander tolkes tydelig. Den første typen tolkningsproblem gir seg blant annet til kjenne gjennom hvordan argumentene struktureres. I noen tilfeller kan man ganske lett skille ut en logisk argumentasjon, mens i andre tilfeller kan det føles som om det kreves et visst "voldelig" innhogg i teksten for å strukturere den, slik at man nesten skaper argumentasjonen selv. Det oppstår dermed en spenning mellom den tolkningsstrategien som går ut på å forsøke å forstå hva tekstens avsender vil si, og den tolkningsstrategien som betoner uttolkeren (Bergstrøm og Boréus 2000:141). Dette er en utfordring som jeg må forholde meg til. For å kunne gi et bilde av den algeriske debatten har jeg derfor valgt å se for meg debattantene i en egen setting der deres argumenter kommer fram. På denne måten kan jeg, som uttolker, strukturere argumentasjonen, og

likevel få fram hva debattantene (avsenderne) ønsker å si. Den andre typen tolkningsproblem innebærer at tolkningen kan bli vanskelig fordi metoden krever at ganske uklare setninger skal kunne tilknyttes tilstrekkelig tydelige påstander. Problemene oppstår ofte med hvordan ulike deler av teksten skal tolkes: Hvilke påstander er det egentlig som uttrykkes (ibid:142)?

For det tredje kan argumentasjonsanalysen innebære et problem med validitet og reliabilitet. Ett validitetsproblem har sammenheng med analysemetodens iboende spenning mellom de to nevnte tolkningsstrategiene. Er det oppnåelig å rekonstruere en bestemt aktørs argumentasjon hvis det er dette som er ønsket, ved hjelp av argumentasjonsanalyse? Som ved all teksttolkning foreligger det også et reliabilitetsproblem. Det innebærer som sagt et problem med å oppnå intersubjektivitet. Dette kommer fram ved at det ofte er mulig med ulike løsninger på rekonstruksjonen av argumentasjonen i tekster. Som ved all teksttolkning gjelder det da å argumentere for sin løsning (Bergstøm og Boréus 2000:142).

For det fjerde er det ikke til å komme bort i fra at argumentasjonsanalyse er arbeidskrevende og tidkrevende. Men om forskningsspørsmålet gjelder strukturen i en argumentasjon kan det være nødvendig å bruke mye tid på dette. Det kan for øvrig hende at man ikke behøver å gå hele veien. Ofte er det kanskje tilstrekkelig å finne de viktigste eller vanligste argumentene i en debatt. Argumenter som ikke utkrystalliserer seg som argumenter direkte for eller i mot tesen behøver kanskje ikke tilpasses i strukturen (Bergstøm og Boréus 2000:143).

2.4 Informasjonsinnsamling

Å finne fram til litteratur som kan ses som bidrag i den algeriske debatten om demokrati og FIS' rolle i forhold til demokrati og demokratisering har vært en lang og tung prosess, der jeg har måttet gå gjennom et bredt spekter av publikasjoner. Selv om det kan sies at Algerie er det landet i Nord-Afrika som det finnes mest litteratur på, har ikke litteraturen som har vært tilgjengelig i Norge vært tilstrekkelig for å gjennomføre denne oppgaven.

Jeg har derfor hatt spesielt utbytte av et studiestipend ved det Nordiska Afrikainstitutet i Uppsala i Sverige, hvor jeg brukte en måned på å samle inn relevant litteratur ved deres bibliotek/arkiv. I Sverige fikk jeg også tilgang til Nelli Kopola⁴² sin private bok- og artikkelsamling om temaet. En del av litteraturen om Algerie er skrevet på engelsk, men det meste finnes kun på fransk. Franskkunnskaper har derfor vært et svært viktig verktøy i litteratursøkingen.

I og med at feltopphold i Algerie ikke har latt seg gjøre av praktiske og sikkerhetsmessige årsaker, er mitt utvalg av debattanter basert på personer som jeg selv har intervjuet og personer som jeg har lest om.

Det kunne ha vært interessant å selv intervju de to algeriske kvinnene; Khalida Messaoudi og Louisa Hanoune, men ettersom det er svært vanskelig å få kontakt med dem, valgte jeg å følge rådet fra Nelli Kopola om å heller anvende meg av de respektive biografiene om dem, som de begge er medforfattere av.⁴³ I disse biografiene blir de to kvinnene intervjuet av henholdsvis Elisabeth Schemla og Ghania Mouffok, begge journalister og forfattere, og bøkene kan derfor anvendes som et slags intervjumateriale. Det å anvende biografier som intervjumateriale kan imidlertid ha en innvirkning på hvordan deres posisjon i denne debatten presenteres. Det som er essensielt i denne sammenhengen er at biografier som kilde er farget av hvordan intervjuerne fremstiller informantene, og hvordan informantene vil fremstille seg selv. Det som kommer fram i disse intervjuene er dermed Elisabeth Schemla og Ghania Mouffoks gjengivelse av de to kvinnenenes informasjon om sine syn i debatten, samt hva henholdsvis Khalida Messaoudi og Louisa Hanoune vil at omverdenen skal vite om dem. Når det gjelder hvordan jeg leste biografiene var jeg imidlertid observant på dette. I den forbindelse gikk jeg aktivt inn på de sentrale temaene i debatten i de respektive biografiene, og trakk ut de to kvinnenenes argumentasjon langs disse temaene. Ved å arbeide på denne måten søkte jeg å fremstille Khalida Messaoudi og Louisa Hanounes argumenter etter de ulike temaene, og ikke etter

⁴² Nelli Kopola har doktorgrad i statsvitenskap. Hennes avhandling "The Construction of Womanhood in Algeria – Moudjahidates, Aishah Radjul, Women as Others and Other Women" ble avlagt ved universitetet i Stockholm i 2001.

⁴³ Samtale med Nelli Kopola, 25.2.2002.

hvordan de søkte å fremstille seg selv. Av den grunn forsvarer jeg også bruken av biografier som kildemateriale.

Nelli Kopola anbefalte meg også å ta kontakt med Fatiha Talahite.⁴⁴ Hun fikk jeg kontakt med gjennom Lahouari Addi, som jeg igjen fikk kontakt med via Olle Törnquist, professor i statsvitenskap ved Universitetet i Oslo. Disse to ble intervjuet i henholdsvis Paris og Lyon i mai 2002. Ellers har jeg foretatt intervjuer av Inga Brandell, Daniel Heradstveit og Are Hovdenak (alle intervjuet i Oslo). Inga Brandell fikk jeg kontakt med via Olle Törnquist, mens de to andre fant jeg fram til gjennom litteratursøkingen.

Når det gjelder hva slags type intervjuer jeg har gjennomført kan alle fem intervjuene karakteriseres som saksintervjuer. Det innebærer at man fokuserer på en bestemt hendelse eller prosess, og er opptatt av hva som hendte, når og hvorfor (Rubin og Rubin 1995:28). Saksintervjuer karakteriseres også av at forskeren spiller en aktiv rolle i føringen av intervjuet, samt i å holde samtalen rundt et spesifikt tema (ibid:29). Saksintervjuene jeg gjennomførte var semistrukturerte. Det vil si at jeg, som intervjuer, introduserte temaet om den algeriske debatten om demokrati og FIS' rolle i forhold til demokrati og demokratisering, og deretter stilte spesifikke åpne spørsmål. Målet med alle intervjuene var å få frem de respektive intervjuobjektene sine forståelser av debatten. Derfor var det hensiktsmessig at informantene kunne uttrykke sine egne svar, og at jeg, som intervjuer, førte intervjusituasjonen slik at alle temaene i intervjuguiden som jeg hadde bearbeidet på forhånd ble behandlet.⁴⁵

I forhold til islamistlederne har jeg hatt mulighet til å anvende meg av andres intervjuer av dem, som blant annet fremgår i Al-Ahnaf m.fl. (1991) og Denaud (1997). Den førstnevnte boken er en samling av tekster fra islamistbevegelsens presse i perioden fra oktober 1989 til mars 1991, mens den andre boken er en samling av intervjuer gjort av islamistlederne, Rabah Kebir, Ould adda Abdelkrim og Ghemati Abdelkrim. På den ene siden kunne egne intervjuer av islamistlederne ha bidratt til å øke min egen forståelse av

⁴⁴ Samtale med Nelli Kopola, 25.2.2002.

⁴⁵ Se Rubin og Rubin (1995:5) og Sydnes (2002:10).

argumentasjonen i debatten, men på den annen side er det å forholde seg til tekstene, uten å foreta intervjuer, en måte å avgrense oppgaven på, noe som er nødvendig når man arbeider med et så omfattende materiale som denne oppgaven innebefatter. Ved å konsentrere meg om både tekster og egne intervjuer av de sentrale debattantene som jeg har kunnet møte uten å reise til Algerie har jeg forsøkt å skape en balansegang mellom analyse av selve tekstene og egne intervjuer.

3. Hva er de sentrale argumentene i debatten?

Dette kapittelet har som formål å sortere de sentrale argumentene i den algeriske debatten om demokrati og det islamistiske politiske partiet FIS sin rolle i forhold til demokrati og demokratisering. Argumentasjonen befinner seg innenfor en rekke temaer, og langs disse temaene finnes det en rekke pro - og contra argumenter. For å komme fram til temaene, og senere argumentene, har det vært av interesse å gå nærmere inn på den tidligere forskningen som har funnet sted om forholdet mellom religion/islam og demokrati, generelt sett, samt spesifikt om demokratidebatten i Algerie.

For bare tre eller fire tiår tilbake var hovedsynet blant etablerte forskere at kapitalistisk modernisering, av vestlig modell, var en fundamental forutsetning for politisk utvikling og demokrati i utviklingsland (Törnquist 1999:124). Målet og forutsetningen for utvikling var at alt fra byer, bygninger, selskaper og skoler til politikk og kultur, skulle bli mer moderne, dvs. vestlig og sekulært. Både vestlige analytikere og muslimske eksperter hadde en tendens til å betrakte vestlig-basert modernisering som nødvendig og uunngåelig. Man mente at religion var hovedhindringen for politisk og sosial endring i den muslimske verden (Esposito 1999:7). Modernisering ville føre til at alle ble mer like, og religionene ville bli mindre viktige, trodde man (Tjønn 2004). Den islamske revolusjonen skyllet likevel over Iran i 1979, og med den ble Ayatollah Ruhollah Khomeinis teokratiske diktatur innført.

Da den tredje demokratiseringsbølgen⁴⁶ vokste fram var dermed islamismen en ny og omfattende politisk bevegelse i flere arabiske og muslimske land. Derfor stilte man spørsmål om islam og islamismens forhold til politikk generelt sett, og demokrati spesielt sett. Men verk som handlet om islams politiske doktriner kunne uttrykke både at religionen

⁴⁶ Den tredje demokratiseringsbølgen er den vi er inne i nå. Den startet med omveltningene i Portugal, Hellas og Spania midt på 1970-tallet. Latin-Amerikas (re)demokratisering på 1980-tallet og kommunismens fall ved inngangen til 1990-tallet er senere milepæler. Den første av de to foregående demokratiseringsbølgene kan lokaliseres til tiden fra midten av det 19. århundre og frem til slutten av første verdenskrig. Vel 30 stater fikk demokratiske ordninger før tilbakeslaget satte inn, med fascisme, nazisme og kommunisme som nye ledestjerner for utformingen av styringssystemet. Etter annen verdenskrig og frem til 1960-tallet kom en ny demokratiseringsbølge, før en rekke demokratier atter ble avløst av autoritære regimer - denne gangen for en stor del militærregimer (Rasch 2002).

er forenelig med demokrati og det motsatte; uttalelser av islamistiske ledere kunne på tilsvarende måte både tolkes som doktrinære motsigelser til demokrati i vestlig betydning og som pragmatiske, åpne holdninger som understreket den egne tradisjonen av shura (konsultasjon) og dermed demokratiske innslag. I Algerie var det også tydelig at det ikke rådet noen enighet innad i FIS i forhold til demokrati, og i forbindelse med partiforbudet ble det vanskelig å avgjøre hva slags syn de ulike lederne representerte (Brandell 1998a:143-144).

På bakgrunn av dette var omverdenens reaksjon på beslutningen om å avbryte parlamentsvalget i januar 1992 forvirret. En del kalte det statskupp. Andre så det som et nødvendig forsvar av demokratiet (Brandell 1998a:108). Denne uenigheten har gjort sitt til at den algeriske debatten om demokrati og FIS' rolle i forhold til demokrati og demokratisering først og fremst blitt karakterisert som en konflikt mellom *les éradicateurs*⁴⁷ og *les dialogistes*⁴⁸. Jean Pierre Tuquoi sa blant annet i 1998 at etter seks år med vold som hadde resultert i titusenvis av dødsfall, dreide demokratidebatten i Algerie seg om to følgende spørsmål som splittet *les éradicateurs* og *les dialogistes*;

1. Var det riktig å avlyse den andre valgomgangen i januar 1992 for å unngå et parlament med islamistisk flertall?
2. Kan man sidestille volden fra væpnede grupper og den volden som staten utøver? (Tuquoi 1998b).

Tuquoi (1998a) legger videre vekt på at bare ved å datere begynnelsen på det algeriske dramaet tar man parti i debatten. For *les dialogistes* begynte det den 12. januar 1992, da hæren besluttet å avlyse parlamentsvalget. *Les éradicateurs* hevder, på sin side, at det begynte tidligere, og legger blant annet fram angrep på en militærpost av en islamistgruppe i november 1991, som bevis på at FIS hadde bestemt seg for å ta makten med voldelige midler. Spørsmålet om voldens utbrudd innebærer hovedskillelinjen i det algeriske samfunn, nemlig hvilken plass islamistene skal ha. For *les éradicateurs* skildres

⁴⁷ *Éradicateurs*: Den fløyen av debattanter som motarbeider all dialog med de tidligere FIS-lederne (Tuquoi 1998a)

⁴⁸ *Dialogistes*: Den fløyen av debattanter som går inn for en forhandling mellom regimet og alle de politiske aktørene, inkludert islamistene (Mongin og Schmid 1998).

statens kamp mot de væpnede gruppene som en kamp mellom det gode og det onde. For dem er det essensielt at man ikke kan sidestille volden fra væpnede grupper og den volden som staten utøver. Som forsvarere av avlysningen av valget, presenterer de seg som demokrater⁴⁹ og sekularister, og motsetter seg anerkjennelse av islamistene som politiske aktører. *Les Dialogistes* fordømmer også entydig massakrene mot sivile, men motsier også makthaverne som de beskylder for å forlenge konflikten for å opprettholde makten. Dermed går de inn for at FIS må integreres i en politisk dialog (ibid).

Tuquoi (1998a; 1998b) uttrykker, med dette, en av de mest vanlige fremstillingsmåtene av den algeriske demokratidebatten som har funnet sted fra avlysningen av den andre valgomgangen i januar 1992 og fram til i dag. Ved å gå nærmere inn på debatten, ser man imidlertid at den er mer kompleks. Det som først og fremst er gjenstand for diskusjon er avlysningen av valget og spørsmålet om når volden startet, hvem som er ansvarlig for den, samt hvorvidt man skal kunne integrere islamistene i en politisk dialog. I et spesialnummer av tidsskriftet *Cahiers Intersignes*, våren 1995, formidles det i en debatt at det imidlertid også handler om spørsmål som: Finnes det demokrater innenfor islamistbevegelsen? Kan man være feminist uten å være anti-islamist? Er islamistbevegelsen et problem for berberne? Hva har islamistbevegelsen å gjøre med populisme? Og finnes det en annen modernitet enn den vestlige? (Benslama 1995).

På bakgrunn av dette vil jeg behandle følgende temaer i forhold til den algeriske debatten om demokrati og FIS' rolle i forhold til demokrati og demokratisering: Avlysningen av valget; historisk feil eller patriotisk plikt (3.1), frykt for islamistisk regime (3.2), FIS' tilknytning til de væpnede gruppene (3.3), FIS' syn på demokrati (3.4), FIS' kvinnesyn (3.5), minoritetsspørsmålet (3.6), FIS' natur (3.7), anerkjennelse av FIS som politiske deltakere (3.8) og FIS' mulighet til å fremme demokratiseringsprosessen (3.9).

⁴⁹ Å være demokrat innebærer at man taler for et demokrati. I Algerie snakker man hovedsaklig om den demokratiske leir, i betydning de partiene og bevegelsene som står mellom regimet som tok makten gjennom kuppet i januar 1992 og FIS, men disse er delt i synet på hva demokrati innebærer (Løchstøer 1995:257). Dermed brukes begrepet også forskjellig i forhold til hvem som anvender det. Forskjellen ligger i hvem som inkluderes i begrepet, men hovedsakelig kan det virke som om det brukes mest om den sekulære delen av opposisjonen (intervju med Hovdenak, 30.9.2003).

3.1 Avlysningen av valget; historisk feil eller patriotisk plikt?

Avlysningen av den andre valgomgangen i januar 1992 ble gjenstand for debatt, ikke bare innad i Algerie, men også utenfor landets grenser. I vestlig massemedia var det først og fremst den sekulære algeriske intellektuelle eliten som sluttet opp om hæren og dens beslutning om å handle som ble hørt. På politisk hold utenfor Algerie var man mer forsiktig. Framfor alt fra fransk side kom det doble budskap. På den ene siden beskrev ansvarlige franske politikere islamismen som en fare for demokratiet, sammenliknbar med fascismen - for hadde det ikke vært bra om noen hadde forhindret Adolf Hitler å skaffe seg makten gjennom lovlige valg? På den annen side understreket andre, for eksempel president Mitterand, at den demokratiske legitimiteten så snart som mulig måtte gjenopprettes. Dette ville innebære en fornyet risiko for at FIS og islamistene fikk en stor innflytelse over algerisk politikk. Samtidig var reaksjonene svært forsiktige. Dette til tross for at - eller kanskje nettopp av den grunn at - Europa og Frankrike spiller en stor rolle for de gamle franske koloniernes politikk og økonomi (Brandell 1998a:108-109).⁵⁰

Når man i dag ser på den utviklingen som har funnet sted i Algerie som følge av denne avlysningen av valgprosessen i januar 1992, kan man med rette stille spørsmål om denne hendelsen bør betraktes som en historisk feil eller patriotisk plikt.

Demokratiets prinsipper

Innenfor argumentasjonen om avlysningen av valget er det først og fremst argumentene for at demokratiet ikke kan gi rom for "demokratiets motstandere" (dvs. islamistene eller FIS) vs. argumentene for opprettholdelsen av folkesuvereniteten, som gjør seg gjeldende. De som argumenterer for det sistnevnte går inn for at det var galt å avlyse annen valgomgang fordi det er i mot demokratiets prinsipper å ikke ivareta folkesuvereniteten. På den annen side vil de som argumenter for det førstnevnte dra paralleller til fascismen

⁵⁰ Algerie ble underlagt total fransk kolonisering i 1830. Den franske administrasjonen i Algerie innførte en integrasjonspolitik som ødela de prekoloniale algeriske økonomiske, sosiale og kulturelle institusjonene og satte hele landet under fransk kontroll (Shahin 1997:5). Algerie stod dermed overfor en prosess av ytre statsdannelse, som trolig var den mest systematiske og drastiske i regionen (Volpi 2003). Først i 1962 oppnådde Algerie sin uavhengighet, etter en lang og blodig frigjøringskrig fra 1954-1962.

og nazismens framgang i Europa i mellomkrigstiden, der FIS sidestilles med fascistiske og nazistiske partier, ettersom Hitler kom til makten i Tyskland gjennom allmenne valg (Hussein 1992:44).

Khalida Messaoudi er en av de kompromissløse debattantene overfor FIS. Hun mener at det var riktig å avlyse valget fordi det at FIS skulle komme til makten innebar en trussel mot demokratiet i Algerie. Hun stiller blant annet spørsmål om man ikke har rett og plikt til å stenge veien for et fascistisk parti når man kjenner til den "dødelige" faren som det representerer for en nasjon. Argumentet hennes går ut på at det var en patriotisk plikt å avbryte dette valget og at hun har vanskeligheter med å begripe at man ikke forsto at Algerie, i januar 1992, befant seg bokstavelig talt i livsfare. Dette legitimerer hun med at en del av FIS-ledelsens uttalelser i forbindelse med valget representerte antidemokratiske holdninger. Lederen av IEFE, Rabah Kebir, uttalte blant annet på TV den 2. januar 1992 at den som ikke stemmer på "vår" islam blir nødt til å forlate landet. I forkant av en konferanse i påhør av den internasjonale pressen skal også andre ansvarshavende ha sagt at den islamske stat vil hente inspirasjon fra de iranske, saudiarabiske og sudanesiske modellene - modeller som i følge Messaoudi ikke akkurat innebærer demokratiske paradiser.⁵¹

Utsagnene fra FIS sin side som Messaoudi her trekker frem kan vise til at FIS sin politikk i 1992 ikke var i samsvar med en allmenn oppfatning av demokrati. Sudan som forbilde for FIS' islamske stat ville for eksempel innebære en fare for innføring av tradisjonelle islamske rettslige straffer som president Nimeiri gjorde i 1983 (Esposito 1999:85). Disse var såkalte *hudud*-straffer⁵² som viser til straffen for handlinger som krenker Guds grenser på en spesiell måte. Det hevdes imidlertid at selv om visse forkynnere innad i FIS taler for *hudud*-straffer, er flesteparten av ideologene innenfor islamistbevegelsen svært diskrete i forhold til innføringen av disse rettslige straffene. FIS'

⁵¹ Messaoudi intervjuet av Schemla (1995:207, 209, 215).

⁵² Straffene er bestemt i Koranen, og innebærer amputasjon av hånden for tyveri, åtti piskeslag for alkoholinntak, steining eller hundre piskeslag for utukt (avhengig av om personen er gift eller ikke) og henrettelse for frafall fra islam (Heradstveit 1996).

politiske program sier heller ingenting om dette emnet (Al-Ahnaf m.fl. 1991:16).

I motsetning til Khalida Messaoudi er Louisa Hanoune en av debattantene som mener det var galt av hæren å intervenere for å avlyse annen valgomgang fordi ingen har rett til å avlyse en valgprosess ved hjelp av illegale og antidemokratiske metoder. Hun hevder at annulleringen av valget, avsettelsen av presidenten, forbudet av FIS, samt suspenderingen av alle institusjonene kun bærer ett navn, og det er statskupp. Det å ty til statskupp, kunne ikke, under noen omstendigheter, være løsningen. Man måtte gå til den andre valgomgangen. Det er tydelig at en islamsk stat ikke er forenelig med republikken og demokratiet, slik nettopp Saudi-Arabia, Iran og Sudan påviser. Men det er uansett galt å rettferdiggjøre et statskupp, begått av en antidemokratisk stat som manipulerer det republikanske idealet og religionen. I tillegg er det et viktig poeng at det er i folkets makt å legitimere eller sanksjonere et parti.⁵³ Mens Khalida Messaoudi argumenterer for at man måtte avlyse valget for å redde demokratiet, mener Louisa Hanoune altså at det ikke går an å framsette et slikt argument, ettersom selve avlysningen av valget var udemokratisk.

I følge Louisa Hanoune var ikke avlysningen av valget udemokratisk bare fordi den underminerte folkesuvereniteten, men også fordi den opprettholdt ettpartistyret. Hun sier at Khalida Messaoudi, i motsetning til henne selv, har bevart verdiene av ettpartimodellen, ettersom hun gikk inn for å erstatte vinnerne av et flerpartivalg med et ettpartistyre. Louisa Hanoune legger, for sin del, stor vekt på betydningen av flerpartisystemet som en iboende del av demokratiets prinsipper. Hun sier for eksempel at hun og hennes parti (PT) alltid har avvist denne avlysningen fordi det for dem var tydelig at det var flerpartisystemet som var siktemålet. Hun har heller aldri trodd at annulleringen av valget hadde som mål å forsvare demokratiet, og har alltid stilt seg mistenksom overfor demokratiseringsprosessen slik den har blitt ført i Algerie. I hennes øyne var demokratiet først og fremst en nødvendig bevilgning fra regimets side for å forlenge sin egen levetid. Etter opprøret i 1988 hadde ikke regimet noe annet valg enn å legalisere flerpartisystemet. Enhetstanken som støpeform forsvant imidlertid ikke. Selv om hun var i mot

⁵³ Hanoune intervjuet av Mouffok (1996:116, 132-133, 145).

oppløsningen av FIS forsvaret hun dermed ikke FIS sitt politiske program, men hun forsvaret flerpartisystemet.⁵⁴

Algeries demokratiske status

Khalida Messaoudi argumenterer, som vi har sett, for at valget måtte avlyses og FIS måtte bli oppløst fordi FIS og islamistene utgjorde en trussel mot Algerie sitt demokrati. I denne sammenhengen kan man imidlertid stille spørsmål om hvilket demokrati islamistene truet. Louisa Hanoune legger vekt på at det ikke eksisterte noe demokrati i Algerie da valget ble avlyst. Landet hadde derimot påbegynt en sårbar prosess for å tilpasse algerierne ytringsfrihet, informasjonsfrihet, frihet til å kritisere lederne og det å finne en løsning på de økonomiske, politiske og institusjonelle problemene.⁵⁵ På bakgrunn av dette er det mulig å stille spørsmål om hvorvidt det er hold i argumentet til Khalida Messaoudi. For er det mulig å argumentere for annulleringen av valget på bakgrunn av at utfallet av det ville være en trussel mot et demokrati som tilsynelatende ikke eksisterte? Det er jo nettopp det Khalida Messaoudi gjør. Og det medfører at vi, mest sannsynlig, har å gjøre med et argument som er "ute av kontekst" i dette tilfellet. For Fatiha Talahite er det også et poeng at det ikke var holdbart å si at FIS ville avskaffe demokratiet av den grunn at demokratiet ikke eksisterte. Det som er viktig er at man var i ferd med å få demokratiet på plass. Og ved å avlyse valget avbrøt man den prosessen. FIS og islamistene kunne dermed ikke true noe demokrati i Algerie ettersom dette enda ikke eksisterte. Med innføringen av flerpartisystemet og gjennomføringen av valg hadde man imidlertid fått igangsatt en demokratiseringsprosess. Men da denne ble avbrutt ble også prosessen med å legitimere konstitusjonen avbrutt. For ettersom den nye åpne og frie konstitusjonen ble stemt fram av ettpartiregimet var den bare halvt legitim. Den var legitim fordi den var blitt legitimert via urnene, men det var også nødvendig at den ble legitimert via lovgivende valg, og til slutt av en demokratiseringsprosess. Det er det som ble påbegynt, og som ble avbrutt på

⁵⁴ Hanoune intervjuet av Mouffok (1996:18, 87-88, 96).

⁵⁵ Hanoune intervjuet av Mouffok (1996:88).

den tiden man ble redde for FIS.⁵⁶

Inga Brandell mener også at det snarere er snakk om en sårbar demokratiseringsprosess. Hun legger imidlertid også vekt på at de som argumenterte for avlysningen av valget kunne bruke visse hendelser som hadde pågått i de FIS-styrte *wilayaene* (fylkeskommunene) for å mobilisere mot FIS. De forbød blant annet konserter og musikk innenfor lovstiftningens rolle. Problemet på lokalnivå var imidlertid at folket hadde tro på at FIS skulle kunne løse bostedsproblematikken. Men de algeriske *wilayaene* finansieres kun med statlige midler, som igjen kontrolleres av oljeinntektene. Derfor har de heller ingen mulighet til å opprette egne skatteinntekter, og graden av selvstyre på lokalnivå er svært minimal. Det betyr at FIS kunne gjøre veldig lite til tross for at de vant lokalvalget i juni 1990. Det førte til at de isteden gjorde ting som å stenge vinutsalg, nekte bruk av gymsal og stadion til konserter, innføre kjønnssegregering på badestrender etc., dvs. handlinger som var i tråd med den islamske moral.⁵⁷

FIS og voldsutøvelse

Det jeg har sett på til nå indikerer at det var avbrytelsen av valget og forbudet av FIS som førte til at Algeries demokratiseringsprosess ikke ble til noe annet enn et kortvarig demokratisk eksperiment. Man kan også, høyst sannsynlig, si at det var selve avbrytelsen av valget som kastet landet ut i en blodig politisk krise som først og fremst har gått ut over det algeriske folket. Kan dette tyde på at det heller var en historisk feil enn en patriotisk plikt å avbryte denne valgprosessen? Anti-islamistene stiller seg negative til dette, og drar fram noen hendelser fra før 1992 for å vise at volden fantes blant islamistene fra begynnelsen av - før de ble fratatt sin valgseier og satt i interneringsleire i ørkenen (Brandell 1998a:191).

Khalida Messaoudi er en av de som hevder at FIS' voldsutøvelse ikke kom som et svar på avbrytelsen av valget, men at det foreligger fakta som beviser at volden begynte

⁵⁶ Intervju med Talahite, 15.5.2002.

⁵⁷ Intervju med Brandell, 9.12.2003.

langt tidligere. Som eksempel på dette nevner hun angrepet på grensestasjonen i Guémmar, sydøst i Algerie i november 1991 begått av en FIS-kommando. Videre sammenlikner hun volden i Algerie med den volden som utøves av de egyptiske eller bengalesiske integristene, som hun sier sprer døden uten at det har vært noe valg, og stiller spørsmål om hvordan man kan forklare denne volden, hvis integristenes vold ikke var annet enn en reaksjon på avbrytelsen av valgprosessen.⁵⁸ Hun mener således at alle islamister er integrister som utøver vold uavhengig om de er blitt fratatt noen seier i en valgprosess, og derfor nekter hun all dialog med FIS. På den måten representerer hun et av ytterpunktene blant demokratene i debatten, nemlig den siden som er totalt kompromissløs overfor islamistene.

På den andre siden befinner Louisa Hanoune seg, og de andre som foretrekker en løsning med forhandling med FIS. Louisa Hanoune forklarer at meningsforskjellene om hvorvidt man skulle gå inn i forhandlinger med islamistene, eller utelukke all dialog med FIS vokste fram i juni 1991 da FIS' generalstreik ble trukket tilbake. I motsetning til Khalida Messaoudi argumenter hun for at den politiske volden dessverre er et resultat av Algeries historie, i motsetning til påstandene som tenderer til å knytte den til etableringen av FIS, og mer generelt fremveksten av politisk islam - som skulle være en voldelig bevegelse. Hun sier at hvis hun skal datere eskaleringen av volden, slik vi kjenner den i dag, gjør hun det til juni 1991, på det tidspunkt hvor det var spørsmål om flerpartivalg til parlamentet for første gang, og at avlysningen av valget 11. januar 1992 virkelig frigjorde denne latente volden.⁵⁹ Inga Brandell argumenterer også på denne måten. Hun skriver:

"Om de islamistiska krafterna, i första hand FIS, hade verkat förvirrade och till att börja med mycket försiktiga efter att valen avbrutits, så skedde - inte förvånande - en radikaliserings när det klarnade att den nye maktkonstellationen inte tycktes ha några som helst planer på annat än repression gentemot islamismen" (Brandell 1998a:117).

Det essensielle, i følge Inga Brandell, er at selv om det muligens fantes belegg for at FIS ville oppheve konstitusjonen og innføre en shariainspirert konstitusjon i FIS' tekster før

⁵⁸ Messaoudi intervjuet av Schemla (1995: 205, 213).

⁵⁹ Hanoune intervjuet av Mouffok (1996:16, 115).

valget, så kan man ikke vite om disse utsagnene faktisk var genuine eller om de var en måte for FIS å beholde kontrollen over islamistbevegelsen og mobilisere støtte. Det eneste man kan vite er hva som faktisk skjedde. Hendelsene som generalstreiken i juni 1991, som en revolusjonær, men i utgangspunktet ikke-voldelig handling, samt angrepet mot grensestasjonen i Guémmar var sentrale hendelser av betydning for utviklingen i Algerie.⁶⁰ De som trekker fram hendelsen i Guemmar glemmer for øvrig at dette angrepet ble utført av en liten gruppe som siden forsvant. Og det ser heller ikke ut til å spille noen rolle at denne gruppen allerede før de gikk til angrep hadde fordømt FIS for å ha deltatt i parlamentsvalget (Brandell 1998a:191). I tråd med dette legger Daniel Heradstveit (1997a:57) fram følgende argument:

"A major reason for the inferno of violence and counter-violence now developing in Algeria is that in 1992 the military regime set democracy aside; the metaphorical sealing of the ballot-boxes was a decisive defeat for the FIS' 'legalistic' line. Research shows that it is when the power-holders crush opposition groups that terrorism flourishes. We can therefore say that the Algerian generals 'asked for' terrorism".

Hvis FIS kommer til makten...

Avlysningen av valget - enten som historisk feil eller som patriotisk plikt - går også ut på at visse debattanter argumenterer på grunnlag av hva som vil bli følgene av et FIS-styrt Algerie. Khalida Messaoudi er av dem som argumenter på denne måten. Hennes argumenter om at man ville bli nødt til å overlate Algerie til FIS for at de skulle gjøre landet til en dødens arena hvis valget skulle fortsette,⁶¹ er med på å indikere dette.

Fatiha Talahite mener på den annen side at man ikke kan føre sine argumenter på denne måten, og legger til at menneskene som framlegger problemet ved å si: "hvis FIS kommer til makten...", er mennesker som ikke har gått bort fra ettparti-modellen. Det vil si at de har levd innenfor et totalitært regime med ett eneste parti, og for dem er maktskifte å bytte ut en totalitær makthaver med en annen totalitær makthaver. Men det er ikke det som er poenget. Poenget er å endre systemet. Derfor var det heller ikke i tråd

⁶⁰ Intervju med Brandell, 9.12.2003.

⁶¹ Messaoudi intervjuet av Schemla (1995:206).

med demokratiet å avlyse valget på grunnlag av argumentet om at FIS ville ha forkastet demokratiet hvis de hadde kommet til makten. Hun mener at hvis man istedenfor hadde latt FIS fortsette, hvis hæren ikke hadde avbrutt valgene, kunne hæren ha intervenert på en mye mer legitim måte etter valgene, hvis det da var tilfelle at FIS faktisk ikke respekterte spillereglene.⁶²

Are Hovdenak hevder imidlertid at det som var et problem for regimet i denne sammenhengen var at de fryktet at hvis FIS først kom til makten, ville de ha foretatt en total utrenskning av deres menn. Situasjonen var derfor slik at regimet fryktet at jo mer makt FIS ville få, jo vanskeligere ville det være å ta makten tilbake. Interveneringen skjedde dermed på rent taktisk grunnlag, ettersom militæret hadde grunn til å frykte at de kunne miste makten reelt sett.⁶³

Fatiha Talahite mener likevel at uttrykket "hvis FIS kommer til makten" er misvisende. For man kan uansett ikke foreta noen *politique de fiction*.⁶⁴ Louisa Hanoune sier det samme. Hun legger til at ingen visste i realiteten hva FIS ville komme til å gjøre, og sier at hun vet ikke riktig om FIS selv var forberedt på en slik seier.⁶⁵

Lahouari Addi holder også fast på at han ikke kan si noe om hva FIS vil gjøre hvis de kommer til makten. Ingen kan vite det.⁶⁶ Dette er i samsvar med følgende argument hos Are Hovdenak:

"Vi kan bare spekulere over i hvilken grad menneskerettigheter og demokrati ville blitt respektert dersom FIS hadde kommet til makten. Dessverre trenger vi ikke spekulere når det gjelder følgene av militærkuppet; en borgerkrig som gjennomsnittlig har kostet rundt tusen mennesker livet hver måned i over seks år [1992-1998]" (Hovdenak 1998:44-45).

I denne sammenhengen er det også viktig for Louisa Hanoune at selv om Algerie ikke befant seg i en situasjon som var enkel å løse, tenkte hun følgende da de første ryktene om

⁶² Intervju med Talahite, 15.5.2002.

⁶³ Intervju med Hovdenak, 30.9.2003.

⁶⁴ Uttrykket *politique de fiction* innebærer at man ikke kan dikte opp hva som skal skje innenfor politikken (intervju med Talahite, 15.5. 2002).

⁶⁵ Hanoune intervjuet av Mouffok (1996:125).

⁶⁶ Intervju med Addi, 13.5.2002

statskupp gjorde seg gjeldene: *"Hvis hæren intervensjoner og avbryter valget med makt er det katastrofe"*.⁶⁷

3.2 Frykt for islamistisk regime

Forvrengt fiendebilde?

"For more than a decade 'islamic fundamentalism' has been increasingly identified as a threat to governments in the Muslim world and the West" (Esposito 1999:284).

Sitatet over innebærer at enkelte mener at man i vesten frykter islamske regimer. Alternativet blir da å hjelpe diktaturet til å fortsette samtidig som man prøver å presse fram demokratiske tiltak. At militærregimet i Algerie holdt valg, gjorde det lettere for vestlige land å støtte regimet. I det arabiske Midtøsten er islamistene en direkte trussel mot de styrende, og det er dette "fiendebildet" som regimene sender videre til Vesten. Derfor har franske politikere ofte et nært og godt forhold til de styrende i landet, men ingen kontakt med islamistene. Den vestlige oppfatningen om at FIS ville avskaffe demokratiet dersom de fikk makten i Algerie, skapte et forvrengt fiendebilde. Ingen vet sikkert om det stemmer at FIS ville ha avskaffet demokratiet, men mange i vesten tror likevel fullt og fast på dette (Heradstveit 1997b:2).

Det var nettopp et slikt fiendebilde regjeringen i Frankrike dannet seg etter første valgomgang i desember 1991. Daniel Heradstveit (1997a:78-79) skriver at statskuppet satte den franske regjeringen i en klemme. På den ene siden kunne ikke landet støtte statskuppet som markerte slutten på demokratiseringsprosessen. Mange mente også at Frankrike måtte ta kontakt med lederne for FIS, og at det var viktig å ikke bli sett på som fiendene til en kommende islamsk stat. Samtidig mente den franske regjeringen at islamistene ikke måtte få mulighet til å ta makten. Som en indikasjon på dette skriver Daniel Heradstveit (ibid:79):

⁶⁷ Hanoune intervjuet av Mouffok (1996: 125).

"The french foreign minister Dumas said openly that the worst thing that could happen in Algeria was an Islamist government, and expressed acute fear of a domino effect. With this worst-case scenario in mind, French politicians descended on Algiers and promised huge loans to strengthen the relations between the two countries".

Avbrytelsen av valget, militærets gjeninntreden på scenen og de væpnede islamistenes mobilisering hindret altså ikke Frankrike fra å meddele at nye lån og kreditter på drøyt en milliard dollar skulle tildeles Algerie, noe som ble gjort i februar 1993. Dette betyr at Frankrikes Algerie-politikk ikke var en politikk *for* Algerie. Årsaken til dette er at den var ikke noe annet enn en økonomisk rettet politikk som ikke prioriterte politiske løsninger i Algerie, men derimot å bekjempe islamismen som et tilsynelatende europeisk problem (Brandell 1998a:218, 220).

"Nästan en miljon algerier i landet, lika många andra nordafrikaner, rädslan för att islamismen skulle få fäste i de franska betongförorterna tycks vara den ena faktorn som förklarar avsaknaden av fransk politik för Algeriet. Den andra var rädslan för ett stort tillskott flyktingar från Algeriet - det talades i 1992 om troliga siffror om 100 000 - om staten islamiserades" (Brandell 1998a:219-220).

Inga Brandell sier derfor at det var ikke så mye et forvrengt fiendebilde som påvirket hvordan Frankrike handlet i forhold til Algerie, selv om det åpenbart ble skapt et bilde av at det ville være fare for en algerisk islamsk stat à la Iran da det hele inntraff. Det som er mye viktigere er at det fantes en dyptgripende redsel for at hele den algeriske konflikten skulle forflytte seg til Frankrike - at det skulle inntreffe en islamistisk mobilisering i de franske forstedene. Denne redselen var også velbegrunnet, i og med at Paris var offer for voldelige hendelser på midten av 1990-tallet. Ett eksempel på dette er flykapringen av et *Air France* fly på flyplassen i Paris den 24. desember 1994 av en kommando fra GIA, som innebar at den algeriske krigen kunne forflytte seg til Frankrike (Stora 1995:68). Det viktigste for Frankrike var dermed å holde islamismen borte fra Frankrike.⁶⁸

Daniel Heradstveit (1997a:87) sier at denne franske holdningen til islamisme kan settes opp mot den amerikanske. I motsetning til Frankrike har USA differensiert mellom hovedtendensene innenfor islamsk tenkning i Algerie på den ene siden og de ekstreme versjonene av islamisme slik som GIA. Landet har også talt for dialog mellom den

⁶⁸ Intervju med Brandell, 9.12.2003.

algeriske regjering og dens opposisjon. Men selv om dette har vært hovedtendensen i den amerikanske politikken som har blitt ført overfor Algerie, finnes det imidlertid også en strengere retning i forhold til islamisme i USA som er negativ til islam, og som betrakter islam som en destabiliserende faktor i internasjonal politikk. I tillegg er USA under press for å innføre en strengere politikk, på grunn av den nære alliansen med Israel. Israelerne har, naturlig nok, en restriktiv linje overfor islamisme, og gjør hva de kan for å overbevise regjeringen i USA om at islamistbevegelsene innebærer en fare fordi de alle er knyttet til terrorisme.

Daniel Heradstveit påpeker at man kan koble disse forskjellene mellom USA og Frankrike først og fremst til Frankrikes interesser i Algerie. I dag ville det, uten tvil, ha vært annerledes, men poenget er at Algerie var mye viktigere for Frankrike enn for USA. Forskjellene har imidlertid også noe å gjøre med Frankrikes fordommer som uttrykkes gjennom begrepet *intégrisme*, som anses som den største styggedom. Gjennom slike fordommer blir fundamentalisme/islamisme til terrorisme. Manglende dialog mellom vesten og islam er en hovedårsak til at det danner seg slike fordommer i det hele tatt, sier han.⁶⁹

Frykt hos folket vs. frykt hos eliten

Også innenfor Algeries grenser var det grupperinger som fryktet situasjonen hvis islamistene kom til makten etter første valgomgang i desember 1991. Denne tanken innebar særlig en frykt for et islamistisk regime av iransk, saudi-arabisk og sudanesisk modell. Khalida Messaoudi er, som nevnt, en av dem som støttet militærkuppet for å hindre at FIS skulle komme til makten av frykt for et islamistisk regime.

Til FIS' forsvar argumenterer Ali Benhadj for at denne frykten livnæres av en kampanje rettet mot muslimene og deres tro; en kampanje som særlig benytter seg av media for å spre frykt og angst hos massene, særlig blant dem som ignorerer islams sannheter, ved å beskrive islam og dets mennesker i nedsettende termer. Han hevder for

⁶⁹ Intervju med Heradstveit, 5.9.2003.

eksempel at for å få folk til å avstå fra islam, blir det sagt at det er voldens, strenghetens, fanatismens eller ekstremismens religion. Videre organiserer de konferanser og samlinger hvor volden stigmatiseres og FIS knyttes til løgner.⁷⁰

Til støtte for Ali Benhadj sier Louisa Hanoune at frykten for et islamsitisk regime forsterkes av hvordan media fremstiller situasjonen. Ved å framstille islamistene som de eneste aktørene som utøver vold og ved å manipulere til frykt, undergraver man folks bevissthet, og man kan dermed tillate seg å la være å vise at volden utgår fra regimet. I hennes øyne ligger også realiteten langt unna det som media rapporterer.⁷¹

Et annet moment i forhold til frykten for et islamistisk regime uttrykkes av Fatiha Talahite. Hun hevder at en viktig grunn til at man frykter et islamistisk regime er at sharia-loven er forbudt, og da kan den ikke utvikle seg. Hun mener at denne kritikken mot islamistene er svært undertrykkende. For når denne loven er hellig kan man ikke forandre den, og da er det heller ingen muligheter for at den kan demokratiseres og tilpasses det moderne samfunn, noe som fører til at frykten for et islamistisk regime opprettholdes.⁷²

Mens Khalida Messaoudi ser ut til å være av den oppfatning at man rettsmessig kan frykte et islamistisk regime, mener Louisa Hanoune og Fatiha Talahite at det ikke foreligger en reell fare for et islamistisk diktatur i Algerie, men at denne frykten snarere livnæres blant annet av hvordan media framstiller situasjonen og at sharia-loven forbys.

Inga Brandell sier derimot at hun har full forståelse for at individer fryktet et iranskliknende regime i Algerie, og av den grunn gjorde hva de kunne for å forhindre et slikt utfall. Men hun er likevel overbevist om at FIS skulle kunne ha tilpasset seg en viss form for demokrati. For FIS var ikke anti-modernistisk, og FIS var heller ikke en taliban-bevegelse grunnlagt på de pakistanske koranskolene. FIS-ledelsen besto derimot av utdannede folk, og deres medlemmer hadde gått i moderne skole, sier hun.⁷³

Lahouari Addi hevder på sin side at det ikke er folket som frykter islamistene, for

⁷⁰ Benhadj til *El Mounquid*, no.9, i *Al-Ahnaf* m.fl. (1991:132-133).

⁷¹ Hanoune intervjuet av Mouffok (1996:23).

⁷² Intervju med Talahite, 15.5.2002.

⁷³ Intervju med Brandell, 9.12.2003.

folket er islamistisk, og støtter dermed islamistene. Det er generalene og etablissementet/nomenklaturaen som frykter islamistene, noe som indikerer at det er først og fremst hos eliten at FIS skaper uro. Dette er imidlertid ikke fordi det er et islamistisk parti, men snarere fordi det fikk så stor oppslutning at regimet sto i fare for å miste makten. I følge Lahouari Addi kan man dermed ikke snakke om en folkelig frykt for et islamistisk regime ettersom folket har stemt på islamistene.⁷⁴

Frykt hos kvinnebevegelsen

Store deler av kvinnebevegelsen i Algerie, deriblant AITDF (Foreningen for kvinnerettighetenes triumf) støttet annulleringen av valget av frykt for et islamistisk regime.⁷⁵ Som leder for AITDF sier Khalida Messaoudi at verken for henne selv, for kvinnene eller for landet sitt, ønsker hun en islamsk stat.⁷⁶ Men er det sikkert at alle kvinner er av denne oppfanning? Louisa Hanoune legger vekt på at det ikke er slik at kvinnebevegelsen har et enhetlig synspunkt på islamistbevegelsen. Hun forklarer at kvinnebevegelsen består av mer enn tjue assosiasjoner som er alliert omkring et visst antall spørsmål, slik som avvisning av familieloven⁷⁷, men at de har forblitt delt på mange andre felter. Hun poengterer også at man må ta i betraktning at de islamistiske kvinnene ser på sine egne rettigheter på en annen måte enn de sekulære. Å assimilere de algeriske kvinnes kamp med en kamp mot islamismen er dermed å late som om kvinnebevegelsen var en strømning av ideer, eller et politisk parti - noe som ikke er tilfelle.⁷⁸

⁷⁴ Intervju med Addi, 13.5.2002.

⁷⁵ Hanoune intervjuet av Mouffok (1996).

⁷⁶ Messaoudi intervjuet av Schemla (1995:207).

⁷⁷ Familieloven eller *le code de la famille* som den blir kalt på fransk ble vedtatt av det algeriske parlamentet i 1984.

⁷⁸ Hanoune intervjuet av Mouffok (1996:105-106).

3.3 FIS' tilknytning til de væpnede gruppene

Hvor nært FIS står de ulike væpnede gruppene utgjør en viktig del av debatten. Dette kan forklares med at den linjen FIS har i forhold til de voldelige midlene som tas i bruk av disse gruppene kan indikere hvordan FIS stiller seg i forhold til demokrati og demokratisering i Algerie. Det foreligger ingen enhetlig linje i denne sammenhengen. De ulike debattantene ser tvert i mot ut til å være svært uenige om FIS' tilknytning til de væpnede gruppene.

Mens de aller fleste er enige om at AIS har vært FIS' væpnede gren (jfr. 1.2), har tilknytningen til GIA vært mer omstridt. På den ene siden blir FIS sidestilt med GIA. Khalida Messaoudi anvender blant annet begrepene "FIS", "islamistene" og "integristene" om hverandre når hun snakker om FIS og andre islamistiske grupper.⁷⁹ På denne måten gir hun uttrykk for at alle de islamistiske gruppene til syvende og sist er ett og det samme, noe som innebærer at hun er av dem som ikke nyanserer mellom FIS og de væpnede gruppene. Det ser dermed ut til at hun, som anti-islamist, betrakter situasjonen slik at alle de væpnede gruppenes aksjoner er uttrykk for FIS' virkelige natur (Brandell 1998a:191). Hennes argument om at man ville bli nødt til å overlate Algerie til FIS for at de skulle gjøre det til en dødens arena om valget skulle fortsette, er en indikasjon på dette.

I følge Lahouari Addi er det derimot ikke noen islamistiske integrister, grunnet definisjonen på det franske begrepet *intégrisme* (jfr. 2.1). Likevel har ordet blitt akseptert og jevnlig brukt i dagligtale. De man kaller integrister er da den intolerante aktivistiske strømmingen som bruker vold. Men for Khalida Messaoudi er enhver islamist en integrist, for hos henne er det en ideologisk diskurs, legger han til.⁸⁰

I motsetning til Khalida Messaoudi argumenter Lahouari Addi for at FIS ikke har noe med GIA å gjøre. Han forklarer at da valgprosessen ble avbrutt i januar 1992 dro mange islamister opp i fjellene⁸¹ eller inn til byene, og begynte å drepe politimenn,

⁷⁹ Messaoudi intervjuet av Schemla (1995).

⁸⁰ Intervju med Addi, 13.5.2002.

⁸¹ Fjellene - *les maquis* - er stedet der de islamistiske militærlirene finner sted. *Les maquis* er også et billedord for ekstremismen (samtale med Kopola 25.2.2002).

borgemestere, funksjonærer, brenne offentlige bygninger etc. Som reaksjon på dette utarbeidet militæret en egen strategi ved å bygge opp GIA. GIA drepte først islamister i fjellene, og deretter bønder og kvinner. I tillegg har de brent ned skoler. Hvorfor? I følge Lahouari Addi er det to ting som forklarer denne strategien. For det første for å føre represalier mot kvinner og islamister, og for det andre for å bringe islamistene i vanry på det nasjonale og det internasjonale plan.⁸²

Robert Fisk⁸³ (1999) stiller også et kritisk blikk mot militærregimets rolle i forhold til volden fra de væpnede gruppene. Han forteller om at hæren unnlot å intervenere da de tre landsbyene Rais, Bentalha og Beni Messous ble utsatt for massakre høsten 1997, selv om det beviselig fantes militærforlegninger utenfor landsbyene. Hvorfor gjorde de egentlig det?

Robert Fisk (1999:9) skriver at ALN (den algeriske frigjøringshær) er landets fremste forsvarslinje. Ettersom de stammer fra FLN-guerillaen som drev franskmennene ut av Algerie etter 132 år, må de - som enhver hær - beskytte det algeriske folket. Likevel satt styrkene hele tiden i sin militærleir rett i nærheten, da massakren i landsbyen Rais fant sted i 3 timer den 29. august 1997.

"They must have heard the explosions as the village doors were dynamited. They must have heard the screams of terror and pain from the men, women and children. Three hours is a long time. What happened?" (Fisk 1999:9).

I følge Robert Fisk (1999:9) ga militære kilder to ulike forklaringer. Den første var at ALNs hierarkiske struktur medfører at det tar lang tid å få klarsignal fra øverste hold til å gripe inn overfor drapsbandene. En korporal som hører en eksplosjon må rapportere til en sersjant som må påkalle en kaptein som igjen må kontakte en oberst. Slik gikk historien etter massakren i Rais: Da den lokale obersten endelig hadde kontaktet hovedkvarteret i Alger - bare for å bli fortalt at offiserene der ikke ønsket å vekke generalen midt på natten - var 349 landsbybeboere i Rais døde. En annen kilde ga en noe mer troverdig forklaring.

⁸² Intervju med Addi, 13.5.2002.

⁸³ Robert Fisk er Midtøsten korrespondent for *The Independent*. I 1998 mottok han prisen Amnesty International Overall media Award, og har vært mottaker av The British International Journalist of the Year Award syv ganger. Utdannelsen hans innebærer doktorgrad i statsvitenskap.

Soldatene i nærheten hadde ønsket å hjelpe, men når soldatene ankom stedet fant de væpnede menn tett blant landsbyboerne som skjøt mot både dem og landsbybefolkningen. For å bevare sine egne liv og sikkerheten ved sitt lille fort var de tvunget til å trekke seg tilbake. Mens denne forklaringen kan sies å være noe mer troverdig enn den første, er den likevel ikke akseptabel. For soldater er ment å skulle forsvare sitt folk, uansett risiko - de skal kunne dø for sitt eget folk (ibid).

I Bentalha hvor 240 landsbyboere ble massakrert den 22. september 1997, var militærstyrkenes forklaring enda mindre overbevisende. De sa at militærposten befant seg for langt unna landsbyen, og at de derfor ikke kunne høre ropene. Til tross for dette fant man spor etter militærtanks som gikk like opp til stedet hvor massakren fant sted, men ut i fra sporene i veien hadde tanksen stoppet opp, og deretter tydeligvis rygget tilbake (Fisk 1999:9-10).

Også i Beni Messous unnlot hæren å intervenere, til tross for at den hadde overveldende militærmakt i nærområdet, og måtte ha sett flammene fra de brennende husene og ha hørt skrikene fra de døende kvinnene (Fisk 1999:13).

Et annet pussig sammentreff er at disse landsbyene hadde vært FIS' høyborger i den første valgomgangen i desember 1991. For eksempel om Bentalha skriver Fisk (1999:10) at han fant bokstavene FIS spraymalt på dører og lyktestolper. Said, landsbymannen som Fisk snakket med, understreket også at det hadde vært mange folk i Bentalha som hadde stemt for FIS i 1991. Dermed kan man stille spørsmål om hva som egentlig skjedde i disse landsbymassakrene. Drepte islamister andre islamister? Utryddet GIA sitt eget folk?

Dette kan tyde på at det stemmer, som Lahouari Addi sier, at det egentlig er militæret som har skapt GIA. Når jeg spurte Inga Brandell om hva hun trodde om dette, svarte hun at hun selv ikke visste hva som var riktig i denne sammenhengen, men at Lahouari Addi har kontakter innad i militæret, og at han er en mann med relativt høy troverdighet. Hun sier også at den militære sikkerhetstjenesten har lang erfaring med å manipulere og infiltrere, og at GIA påstås å være skapt av eller totalt manipulert av en organisasjon kalt DIM (Direction des Infiltrations et manipulations/ Ledelsen for

infiltrering og manipulering) som er en del av den algeriske sikkerhetstjenesten (Brandell 1998a:192). Inga Brandell sier videre at det, vinteren 1997-1998, ble publisert en rekke vitneutsagn av avhoppere fra den algeriske politi - og militærstyrken som hevdet at den militære sikkerhetstjenesten hadde vært innblandet i nettopp de massakrene som hadde blitt utført i Frankrike i 1995-1996, og som islamistene hadde fått skylden for (ibid:169-170). Hun sier også at det er naturlig å tenke seg at de væpnede islamistgrupperingene som ikke ville la seg kontrollere av FIS-ledelsen infiltreres av sikkerhetstjenesten, noe som medfører at de også kan ha vært aktive i etableringen av en gruppe som de forsøkte å vende mot AIS. Slik taktikk har i det minste sine røtter i historien. Algerie har nemlig erfaring med komplisert geriljakrigføring, der motparten forsøkte å anvende slike metoder. I denne sammenhengen tjener Frankrikes kontra-geriljabevegelser under algeriekrigen (1954-1962) som et eksempel.⁸⁴

Robert Fisk (1999:13) argumenterer på sin side for at det ikke er slik at sikkerhetsstyrkene utøver alle massakrene i Algerie. Men selv om de ikke er involvert i selve massakrene, er de i alle fall skyldige i å nekte å intervenere.

I denne sammenhengen argumenterer Are Hovdenak for at det, mest sannsynlig, ikke er slik at regimet har skapt GIA. Han sier at når FIS-landsbyer ble rammet hadde militærregimet en tanke om at de fikk det de fortjente, og derfor ble det mindre viktig for dem å gripe inn. Regimet stod ikke nødvendigvis direkte bak massakrene, selv om de hadde mindre lyst til å hjelpe. Sikkerhetsstyrkene var også sannsynligvis redde for å gå inn i væpnet kamp med GIA. Som Fisk (1999) sier også Hovdenak at en slik forklaring ikke holder når det blir et så systematisk mønster at militæret ikke griper inn i noen av massakrene. Regimet kunne, uten tvil, ha gjort mer, sier han.⁸⁵

Daniel Heradstveit har heller ikke tro på at det er militærregimet som har skapt GIA for å diskreditere islamistene. I følge ham er hovedbildet at både FIS og GIA er islamistiske grupperinger. Årsaken til at noen synes det er vanskelig å skille mellom dem

⁸⁴ Intervju med Brandell, 9.12.2003.

⁸⁵ Intervju med Hovdenak, 30.9.2003.

er at de går litt over i hverandre fordi de har en "tåkete" organisasjonsform. Det er forøvrig et poeng at FIS er mer moderate enn GIA, som mener at den eneste veien å gå er væpnet kamp.⁸⁶

FIS anvender også vold, i følge Lahouari Addi. Han poengterer imidlertid at de bruker det mot staten, mens GIA anvender vold mot befolkningen. Hans bevis på dette er, for det første, at GIA har drept tusenvis av mennesker, først og fremst sivile. Ikke en eneste general har blitt drept av GIA. Til tross for alle disse drapene begått av GIA, har det, for det andre, ikke vært en eneste arrestasjon av GIA. I fengslene er det medlemmer av FIS, men ikke av GIA. For det tredje finner man ingen som sier at "jeg er fra GIA", men man finner alltid noen som sier at "den personen er fra GIA" eller "jeg er fra FIS" eller "jeg er fra AIS". I følge Lahouari Addi er altså GIA utstrømningen fra sikkerhetsstyrkene. Noe som beviser dette er at sikkerhetsstyrkene har nektet blankt på Amnesty Internationals krav om at det skal opprettes en internasjonal etterforskningskommisjon for GIA. FIS er altså ikke ansvarlige for volden mot sivilbefolkningen, men de er derimot ansvarlig for volden mot de militære, mot politimennene og mot funksjonærene.⁸⁷ Han legger imidlertid også vekt på at denne volden, av politiske og etiske grunner, ikke kan rettferdiggjøres (Addi 1995:11).

Fatiha Talahite er også en av dem som argumenterer for at FIS skiller seg fra de væpnede gruppene. Når det gjelder spørsmålet om hvorvidt FIS er ansvarlige for volden og deres tilknytning til de væpnede gruppene legger hun først og fremst vekt på at FIS ikke eksisterer lenger i dag. FIS er i eksil. Det som er på terrenget i dag er væpnede grupper som ikke har særlig mye å gjøre med FIS. Det er altså disse væpnede gruppene som er en av voldens hovedaktører.⁸⁸

Jan de Volder⁸⁹ mener også at man har ganske klare beviser på at FIS ikke har noen sammenheng med GIA. For å belyse dette peker han, som Lahouari Addi, på den

⁸⁶ Intervju med Heradstveit, 5.9.2003.

⁸⁷ Intervju med Addi, 13.5.2002.

⁸⁸ Intervju med Talahite, 15.5.2002.

⁸⁹ Jan De Volder er historiker ved Universitetet i Antwerpen, og har deltatt i en rekke møter mellom Algeriske opposisjonspartier i Roma i 1994 og 1995 (Volder 1999:52).

voldelige utviklingen vi har vært vitne til, der væpnede grupper har rammet både uskyldige kvinner, barn og eldre:

"Given the logic of such a policy, they did not even spare the regions which had traditionally been supportive of the dissolved FIS. Above all, this is the manifest proof that the rupture between the political leaders of the FIS and the armed groups of the GIA is complete and profound" (Volder 1999:54).

Daniel Heradstveit (1997a:57) hevder videre at *"by carrying out spectacular acts of violence, the GIA paralyzed the FIS' room for political manoeuvre and its freedom of action"*. Han legger forøvrig også vekt på at selv om FIS har vært sterkt i mot GIA's terrorisme, har de ofte ikke klart å distansere seg fra dem, med ett unntak; GIA's drap på utlendinger har også blitt fordømt av FIS. FIS har alltid arbeidet for å få Madani og Benhadj ut av fengselet, med forhåpninger om at deres prestisje og appell til folket skal forene FIS og føre GIA til grunnen av historien (ibid).

Den 2. juli 2003 ble faktisk de to tidligere lederne satt fri. Militærdomstolen i Blida frisatte Ali Benhadj fra militærfengselet, mens Abassi Madani fikk opphevet sin husarrest (Bendaoud 2003). Frigjøringen av de to lederne innebærer imidlertid et forbud mot all politisk aktivitet for dem begge (Yacoub 2003), og da gjenstår det å se om det er mulig at FIS gjenforenes.

Uansett kan det se ut som om det blant FIS-ledere selv er en tendens til å se et skarpt skille mellom FIS og GIA. Ghemati Abdelkrim sier blant annet at det ikke er noen forbindelse mellom FIS og GIA. For ham er det et poeng at GIA og FIS ikke deler de samme overbevisningene, og at det eksisterer en enorm konflikt mellom de to bevegelsene. I motsetning til FIS, vil GIA etablere det radikale islam med makt, og GIA sitt prosjekt er heller ikke et politisk prosjekt.⁹⁰ Ould Adda Abdelkrim er enig i at FIS ikke har noe å gjøre med GIA. Dette er først og fremst fordi FIS er et politisk parti. Det er mulig at det foreligger visse felles posisjoner, for eksempel i forhold til motstanden mot

⁹⁰ G. Abdelkrim intervjuet av Denaud (1997:64,106).

det nåværende regimet, men deres standpunkter er radikalt divergerende i forhold til hvilke midler og mål man har for denne kampen.⁹¹

3.4 FIS' syn på demokrati

Islamistene i Algerie uttrykker ikke noen enhetlig holdning i forhold til demokratiet. De foreslår heller ingen samlet politisk doktrine som et alternativ til demokratiet. Situasjonen er derimot at noen forkaster demokratiet, andre kritiserer det uten å forkaste det, mens andre igjen bringer det inn i sin tenkning ved å stadfeste at bare islam kan innsette det virkelige demokrati (Addi 1995:185). En slik form for uenighet kan også se ut til å være tilstede innad i FIS. Fatiha Talahite sier blant annet at det var meningsforskjeller i kjernen av FIS. Noen syntes at den parlamentariske modellen av vestlig type var å foretrekke, og at de kunne tilpasse seg den, mens andre foreslo det man kaller "det islamske snittet", med Koranen som konstitusjon. Med andre ord foregikk det en debatt innenfor FIS, der det var folk som hevdet at man ikke måtte delta i valget fordi demokratiet var et system som ikke var islamsk, men som var adoptert og som var vestlig, mens andre hevdet at man måtte akseptere demokratiets spilleregler.⁹²

Det var først og fremst generalstreiken i mai 1991 som skapte splittelser innad i FIS. På grunn av denne uenigheten, og for å komme fram til en løsning på spørsmålet om deltakelse i parlamentsvalget i desember 1991/januar 1992, holdt FIS-lederskapet en konferanse i juli 1991 (Shahin 1997:143-144). Resultatet av denne konferansen var at FIS kom fram til at de skulle presentere seg i valget og gå inn i et flerpartisystem. Det vil si at de aksepterte demokratiets spilleregler.⁹³

⁹¹ O.A. Abdelkrim intervjuet av Denaud (1997:107).

⁹² Intervju med Talahite, 15.5.2002.

⁹³ Intervju med Talahite, 15.5.2002.

Hva sier FIS selv om begrepet demokrati

Når det gjelder hva FIS mener om demokrati, sier Ghemati Abdelkrim at demokrati er et ord. Som en reaksjon på "l'affaire du foulard islamique"⁹⁴ i Frankrike, hevder han at FIS kritiseres ofte for å ikke være demokrater, og stiller spørsmål om Frankrike i praksis viser fram sitt demokratiprinsipp når de pålegger de unge på skoler og universiteter en bestemt klesdrakt,⁹⁵ en problematikk som fremdeles er aktuell i dag ettersom "l'affaire du foulard islamique" bidro til en amper debatt om skaut i det franske skolesystemet, som i disse dager også har forflyttet seg til Norge.⁹⁶

I denne sammenhengen konstaterer Ghemati Abdelkrim at det som styrer FIS' holdning er frihetstanken, og sier videre at hvis de en dag kommer til makten, krever de ikke av alle kvinner at de skal bære skaut, men av respekt for alles frihet krever de et korrekt antrekk. I Ghemati Abdelkrim sine øyne er derfor ikke FIS mindre demokratiske enn Frankrike på dette punktet, ettersom de også har sine standarder for hvordan klesdrakt skal være forenelig med ens prinsipper og verdier. Han mener også at FIS kan karakteriseres som demokratiske fordi partiet aksepterer resultatet fra valgurnene, prinsippet om alternering av makten og eksistensen av et parlamentarisk og politisk liv, som er flere essensielle elementer ved demokratiet. En annen årsak til at han betrakter FIS som demokratiske er at det er svært viktig å presisere at partiet er i sterk opposisjon til etableringen av et teokratisk regime. Partiet vil derimot ha muligheten til å bygge opp en sivil stat innenfor rammene av islam, en stat som hviler på rådføring fra folket. Det ønsker dermed en valgt president, et valgt parlament, en uavhengig domstol og partier i en fri

⁹⁴ "L'affaire du foulard islamique" fanget oppmerksomheten til den franske opinionen høsten 1989 (Hessini 2000:91). Denne hendelsen innebar at tre elever ble utvist fra skolen fordi de nektet å ta av seg det islamske skautet, hijab. Som følge av det sterke skillet mellom religion og stat, innført i Frankrike i 1905, hadde skolen en regel om at ytre religiøse symboler skulle tolereres så lenge de var diskrete, noe de tre jentene angivelig brøt da de nektet å skille seg fra sitt skaut (Raphaëlle 1989).

⁹⁵ G. Abdelkrim intervjuet av Denaud (1997:66).

⁹⁶ Senest i september 2003 ble to jenter utvist fra en videregående skole i Frankrike fordi de nettopp ønsket å bruke skaut i sin hverdag (Dagsrevyen, NRK 1, 24.9.2003). Den 10. februar 2004 stemte et overveldende flertall av representantene i den franske nasjonalforsamlingen for et forbud mot religiøse symboler i de statlige skolene. Vedtaket innebærer nettopp at muslimske skaut, jødiske kippar og store kristne kors forbyes. Elever som ikke retter seg etter reglene, vil bli truet med utvisning (Aftenposten 2004).

opposisjon. Det ønsker også et land der folket kan velge sitt samfunnsprosjekt via valgurner og velge sine representanter i full frihet og i respekt for demokratiet.⁹⁷

På den annen side har Ali Benhadj en mye mer kompromissløs holdning i forhold til demokrati. Han sier blant annet at demokratiet sammenblander ugudelighet og tro. For ham er demokratiet et gresk ord som ikke hører hjemme i det velsignede århundres språk⁹⁸. Fordi det dermed er et ord født på ugudelig jord av korrupsjon og av tyranni ber han så sine "brødre av islam" fornekte den ugudelige demokratiske dogmen.⁹⁹

Den andre lederen av FIS, Abassi Madani, uttrykker seg imidlertid mer nyansert. Han sier blant annet at president Chadli valgte den beste veien; demokratiet, og at presidenten lovte frie valg, og aksepterte resultatet med tapperhet.¹⁰⁰ Da FIS vant lokalvalget i 1990 stadfestet han:

*"We are human and make mistakes, and we are not prepared to impose ourselves on our people even when we are wrong. Never. We exist whenever legitimacy exists, and where there is no legitimacy, we do not exist. Therefore, pluralism must be allowed, because there is opposition... Pluralism is a guarantee of cultural wealth, and diversity is needed for any development".*¹⁰¹

Shurakrati, shariakrati eller demokrati?

FIS stadfester selv at deres politikk er politikken av shuraen, og ikke politikken av despotiet.¹⁰² Med dette hevder FIS at den islamske staten må ta opp i seg det islamske konseptet shura¹⁰³ for å unngå tyranni. Betydningen av begrepet shura i dagens politiske kontekst er omstridt. Noen mener at et islamsk styresett ikke handler om deltakelse, og at den muslimske leder ikke er pliktig til å ta i betraktning andres råd og meninger. Men det er også de som mener at det islamske prinsippet om shura tilsvarende begrepet demokrati (i

⁹⁷ G.Abdelkrim intervjuet i Denaud (1997: 66-67, 68-69).

⁹⁸ Arabisk betegnes her som det velsignede århundrets språk, som det språket som vokste fram med religionen islam fra det 6. århundret.

⁹⁹ Benhadj til *El Mounquid*, no. 23, i Al-Ahnaf m.fl. (1991:87).

¹⁰⁰ Madani intervjuet av Kaïdi (1990:19).

¹⁰¹ *FBIS-NES-90-124*, 27. juni 1990, sitert i Shahin (1997:227-228).

¹⁰² *Projet de programme Politique de Front Islamique du Salut* (1989:3).

¹⁰³ Shura: "Usually unbinding consultation sought by the ruler from colleagues or scholars or (in modern interpretations) from 'the people'" (Ayubi 1991:256).

sin moderne betydning). Den egyptiske filosofen Khalid Muhammad Khalid sier for eksempel:

*"Shura in islam is the democracy that gives people the right to choose their rulers and their deputies and representatives, as well as the right to practice freedom of thought, opinion and opposition".*¹⁰⁴

Et slikt perspektiv åpner for ideen om at man kan sidestille "shurakrati"¹⁰⁵ med demokrati. På den annen side kan man kanskje se et problem med at hovedkriteriet for å definere et shurakrati vil være at det styres etter sharia (jfr. pkt 1.2 om Utviks definisjon av islamister). Sharia er den islamske loven, som går ut på at man skal følge profeten Muhammads metode. Slik kan man ikke gjøre noe galt? Men har dette tillit i folket? Observatører, både innenfor og utenfor den muslimske verden, har sett at innlemmingen av islam i politikken ofte har virket mer som et middel for å oppnå politisk og sosial kontroll, enn som en prosess i retning av fornyelse og enhet. Restriktive lover, vilkårlige domstoler og bestemte islamske straffemetoder og skatter har vedvart, istedenfor at man har lagt større vekt på menneskerettigheter, og utredet sosiale og politiske reformer (jfr. det Sudanske tilfellet). De som står for en såkalt politisering av islam, har derfor i økende grad blitt utfordret av de som lurar på hvordan en islamsk stat vil være mer effektiv enn en sekulær stat, med hensyn til politisk liberalisering og deltakelse, sosioøkonomiske reformer, og kulturell autentisitet (Esposito 1999:127). På den annen side er det på ingen måte gitt at islamske stater vil være iboende udemokratiske. Mange islamske grupperinger i dag taler for politisk liberalisering og demokratisering. Deres medlemmer deltar også i valg, og tjenestegjør i lovgivende forsamlinger og kabinetter (ibid:128).

Ut i fra dette kan man stille spørsmålet: Hvordan ville FIS' shurakrati ha artet seg? Ville det være et shariakrati¹⁰⁶? Lederen for IEFÉ, Rabah Kebir vil ikke bruke dette begrepet, for når han snakker om demokrati, snakker han om demokratiet slik som det er. Og når han snakker om sharia, ønsker han å snakke om det som er sharia i realiteten. Han

¹⁰⁴ Khalid, Muhammad Khalid intervjuet av Ayubi, 8. mars 1982, Mayu, sitert i Ayubi (1991:64).

¹⁰⁵ "shurakrati" kan betraktes som en form for islamsk demokrati.

¹⁰⁶ Mahfoud Nahna bruker dette ordet om en islamsk stat, som han mener skal være en sammenblanding av sharia og demokrati (Denaud 1997:135).

argumenterer for at sharia erstatter demokratiet for en muslim. Men han ønsker ikke å belyse denne forskjellen mellom sharia og demokrati. Isteden hevder han at han finner alle de gode sidene ved det moderne demokratiet i den islamske sharia. Hvis man holder seg til en streng anvendelse av sharia, mener han at enhver beslutning må bli resultatet av en enighet, noe som innebærer at den styrende bare kan styre som følge av enighet og folkets stemmer. Det var nettopp det som var tilfelle på profeten Muhammad sin tid, for på den tiden kunne folk diskutere direkte, frigjort og komme til enighet. I denne sammenhengen mener Rabah Kebir at demokratiets prinsipper i dag pålegger oss valgurnene som den eneste metoden for folkelig konsultasjon som ikke er til å gå utenom.¹⁰⁷

Ould Adda Abdelkrim hevder på den annen side at det ikke er rettferdig å hevde at FIS påberoper seg anvendelsen av sharia. Han argumenterer for at det dreier seg om et politisk spørsmål som framhever tolkningen av de islamske lover. I følge ham har FIS et ønske om å reformere samfunnet, men sharia i seg selv kan ikke løse alle problemene i et samfunn som er like komplekst som det algeriske samfunn. Likevel sier han at FIS tror på at innføringen av sharia vil finne sin naturlige plass i et rettferdig og sunt samfunn. Han står inne for at folket må få velge sitt samfunnsprosjekt, og poengterer at FIS har deltatt i valg og at partiet tror på stemmerett. FIS ønsker derfor ikke å pålegge folket noen ting som helst.¹⁰⁸ Abassi Madani fremhever, på sin side, følgende argument:

"In realizing justice and freedom without contradictions, the Islamic sharia, or jurisprudence, has gone beyond democracy and has achieved something not achieved in liberal or socialistic democracy. Islam then meets the level of our needs and provides a model to confront the ideological crisis that civilization is living today".¹⁰⁹

I følge Madani er denne modellen basert på hovedsakelig to kilder: Koranen og sunnaen. Disse to kildene viser at vi har å gjøre med en seriøs ideologisk tilnærming. Ettersom den er basert på konseptet og utøvelsen av shura, er det politiske systemet i islam karakterisert

¹⁰⁷ Kebir intervjuet av Denaud (1997:135).

¹⁰⁸ O.A. Abdelkrim intervjuet av Denaud (1997:74).

¹⁰⁹ Gjengivelse av et videointervju med Abassi Madani, sommeren 1990, ss. 4-5, sitert i Shahin (1997:226-227).

av *"collective leadership and the collective responsibility of society to guarantee unity that permits pluralism and individual initiative"*.¹¹⁰ Ut i fra hans videre uttalelser om dette emnet ser det ut til at han mener at den islamske styreformen som bygger på shura er forenelig med demokrati. Han hevder blant annet følgende:

"We adopt the concept of shura. Democracy represents the base of agreement between the FIS and the other political forces in society. We expect them to be committed to their values, that is, democracy, while we do not expect them to abide by ours".¹¹¹

Hva sier andre om FIS' syn på begrepet demokrati

Abassi Madanis utsagn kan indikere at FIS' syn på demokrati ikke er så negativt som det kan se ut til om vi bare tar Ali Benhadj sine uttalelser i betraktning. Khalida Messaoudi argumenterer for øvrig for at hvis man går tilbake til tiden rundt avlysningen av valget gikk all skriftlig og muntlig propaganda fra FIS på denne tiden voldsomt løs på demokratiet. Hun hevder at det ble angitt hver dag, overalt i landet, som en satanistisk oppfinnelse fra jødene og eks-kolonimakten, som en antinasjonalistisk, antiarabisk, altså antimuslimsk, og videre ugudelig styreform slik Ali Benhadj proklamerte.¹¹² Til tross for at det finnes andre, mer pragmatiske holdninger til demokrati innad i FIS vektlegger Khalida Messaoudi dermed Ali Benhadjs kompromissløse holdning som en indikasjon på hva FIS sier selv om demokrati.

På den annen side uttrykkes det også at Ali Benhadj og Abassi Madani kan settes opp mot hverandre. Al-Ahnaf m.fl. (1991:85) skriver blant annet at ordet demokrati, i følge Ali Benhadj, er fremmed for det arabiske språk, selv om det eksisterer i den moderne politiske diskurs (*dimukratiyya*). Det kan altså bare mottas på en kritisk måte og oppfattes bare innenfor den vestlige kulturelle konteksten. På den annen side uttrykker islamistene en sikkerhet ved FIS' gode tro, samt bidrag til åpningen av en offentlig og motsetningsfylt debatt om Algeries fremtid, ved at Abassi Madani erklærer at FIS er åpen

¹¹⁰ Madani, Abassi (1989): *Azmat al-fikr al- Hadith wa mubarriât al-hall al-islâmi*, Alger, 1409, Imp. Ameziane, 1er éd., s.55, 58-88, sitert på engelsk i Shahin (1997:227).

¹¹¹ *Al-Bashir*, no.2, april 1990, s.5, sitert i Shahin (1997:227).

¹¹² Messaoudi intervjuet av Schemla (1995:203).

for partikonkurranse slik som alle andre politiske grupperinger (ibid).

Det kan dermed se ut som om det er avgjørende forskjeller mellom de to FIS-ledernes syn på demokrati. Louisa Hanoune sier imidlertid at Ali Benhadj erklærte forgjeves i sine prekener i moskeene at Koranen ikke kan være underordnet valgurnene. Hun konstaterer at denne uttalelsen ikke hindret han fra å delta i valgkampanjen med sitt parti, selv om han ikke var kandidat, og med en slik praksis anerkjente han definitivt stemmeretten som en rettighet. Louisa Hanoune ser dette som en av motsetningene i dette partiet, men det interesserer henne fordi det viser at FIS kan tilpasse seg et politisk miljø, for eksempel flerpartisystemet. Hun mener ikke med dette at FIS er et demokratisk parti. Hun mener heller ikke at FIS' seier var hennes seier. Hun legger imidlertid vekt på at man ikke kan utslette historien og det ansvaret som ligger på militærregimet med å redusere det som skjer i Algerie i dag til en konfrontasjon mellom to grupperinger; en demokratisk og en islamistisk. Dette er alt for enkelt. For alle som opponerer mot islamismen er ikke nødvendigvis demokrater, som for eksempel regimet som bare forsvarer sin makt i samfunnet og sine økonomiske interesser som et virkelig demokrati satt i fare.¹¹³

Inga Brandell argumenterer også på denne måten. For henne er det et poeng at politikken som ble ført under Chadlis styre først og fremst dreide seg om å forsterke ettpartisystemet. For eksempel ble det fattet en oppsiktsvekkende beslutning om at alle statsansatte måtte være medlem av FLN. Hun legger imidlertid også vekt på at "*med bröderna*¹¹⁴ förhåller det sig på samma sätt. Deras främsta mål är inte demokrati" (Brandell 1998a:85). På den annen side sier hun at det også er verdt å understreke at FIS, etter det vi vet, fra partiet ble stiftet i 1989 til avbrytelsen av valget i 1992, stort sett virket innenfor demokratiets og lovens regler. Det gjelder også dets styre av kommuner og landsting. Her var det en del overgrep, men disse gjaldt stort sett symbolske spørsmål, som for eksempel å sette opp skiltet "islamsk kommune" på kommunale bygninger (ibid:107).

¹¹³ Hanoune intervjuet av Mouffok (1996:121, 135-136, 157).

¹¹⁴ "(...) ett kortuttryck för att beteckna den flora av grupper av radikala islamister som finns inom FIS (...), vars mest kända föregångare just är det muslimsk brödraskap som grundades på 1920-talet i Egypten av Hassan al Banna (...)" (Brandell 1998a:85).

Som Inga Brandell, legger Daniel Heradstveit vekt på at vi finner sterke antidemokratiske trekk både i militærstyret og i islamismen. Det er særlig den mest ekstreme fløyen innen islamismen som avviser demokratiet. Moderate islamister ser mer tvetydig på det, mens andre igjen godtar demokratiet eller det de kaller en muslimsk variant av demokratiet. Når det gjelder den politikken som FIS førte i de kommunene de fikk flertall i ved kommunevalget i 1990, mer spesielt, sier han at den ikke støtter påstanden om at FIS var imot demokrati. I tillegg stadfestet dette lokalstyret at man ikke bare kan lese hva slags politikk som i praksis vil bli ført ut fra det ideologiske kartet, men at det stadig skjer en tilpasning til terrenget. Dette var også tilfellet med FIS' kommunalpolitikk. For eksempel ble det innført alkoholforbud i kommuner der folk var mottakelige for forbudet, mens en i urbane områder, der motstanden var stor, var mindre restriktive. Derfor er det en misforståelse å tro at FIS med sitt moderne lederskap ikke vil gå med på kompromisser (Heradstveit 1997b:2).

Lahouari Addi argumenterer, på sin side, for at FIS ikke er et demokratisk parti. For ham er det imidlertid ikke slik at FIS er anti-demokratisk fordi det er et islamistisk parti. Det er snarere et anti-demokratisk parti fordi det er et populistisk parti.¹¹⁵ Han sier blant annet at FIS' karaktertrekk hovedsakelig innebærer at det er et parti med støtte fra flere samfunnslag, og at det alltid har hatt en radikal diskurs som retter seg mot ansvarshavende innad i det algeriske regimet som det anklager for korrupsjon. Denne diskursen refererer sjelden til demokratiet, unntatt for å si at det er en ideologi som er importert og som ikke er forenelig med islam (Addi 1995:8). Lahouari Addi er for øvrig også opptatt av at FIS har utviklet seg. Han er av den oppfatning at mens FIS var arrogant i 1992, er partiet mer imøtekommende i dag. Tidligere var altså FIS motstander av menneskerettighetene, som partiet betraktet som et vestlig konsept. Nå går det derimot inn for respekt for menneskerettighetene. Dette forklarer han med at det faktisk er FIS som i hovedsak har lidd under brudd på menneskerettighetene de siste ti årene.¹¹⁶

¹¹⁵ Intervju med Addi, 13.5.2002.

¹¹⁶ Intervju med Addi, 13.5.2002.

Dette blir blant annet bekreftet av Ghemati Abdelkrim. Han sier at makthaverne i Algerie har forbudt all politisk aktivitet fra FIS' side. Konsekvensen av dette har vært at alle personer som er mistenkt for å utøve en eller annen aktivitet innenfor partiet, eller kanskje bare har uttrykt sympati overfor FIS har blitt bortplassert, fengslet, torturert, og noen ganger myrdet.¹¹⁷ Men igjen er det et poeng at man egentlig ikke kan si noe om hva FIS ville ha gjort om de skulle komme til makten. For som Lahouari Addi hevder kan man ikke vite om de ansvarlige islamistene vil holde sitt ord om at de er demokrater dersom de skulle komme til makten, selv om de selvfølgelig vil si at de er det hvis de blir spurt i dag.¹¹⁸

3.5 FIS' kvinnesyn

Kvinnerettigheter

Kvinnespørsmålet blir ofte betraktet som en av de største hindringene som islamistbevegelsen i Algerie og andre steder støter på (Al-Ahnaf m.fl. 1991:239). Fatiha Talahite sier imidlertid at selv om kvinnespørsmålet er et tema som har ført med seg mange motsetninger i debatten, er det ikke nødvendigvis det viktigste spørsmålet av den grunn.¹¹⁹ Daniel Heradstveit (1996:185) legger for øvrig vekt på at *"fordi familien er grunnvollen i den islamske staten, er kvinnespørsmålet sterkt inne i det politiske bildet i Algerie"*.

I denne sammenhengen argumenterer Khalida Messaoudi for at ikke noe annet tema har den samme plassen som kvinnene har i FIS' ideologi. Hun mener at denne allestedsnærværelsen er sammenliknbar med jødernes allestedsnærværelse i Hitler-retorikken, uten å misbruke en sammenlikning som tas i bruk for ofte eller som er for grunn. I hennes øyne kan man nemlig høre integristene si at kvinnene er roten til alt

¹¹⁷ G. Abdelkrim intervjuet av Denaud (1997:102).

¹¹⁸ Intervju med Addi, 13.5.2002.

¹¹⁹ Intervju med Talahite, 15.5.2002.

ondt.¹²⁰ Dette indikerer at Khalida Messaoudi går inn for at man måtte avvise FIS fordi de ville utgjøre en trussel mot kvinners rettigheter.

Louisa Hanoune poengterer imidlertid at hun ikke har noen rettigheter som kvinne, noe som ville være en forutsetning for å kunne si at FIS utgjorde en trussel. Det som er kritisk for kvinnene i Algerie er at uansett om FIS hadde kommet til makten, hadde de ingen rettigheter å forsvare, for familieloven - innført i 1984 - var allerede inspirert av sharia (den islamske lovgivningen). Det vil si at kvinnene i Algerie hadde allerede å gjøre med en islamsk stat. Louisa Hanoune hevder at det er ikke slik at alle kvinnene er i ferd med å slåss mot en politisk strømning. Likevel framstilles det på denne måten, selv om det anerkjennes i dag at det ikke er FIS som har innarbeidet kvinneundertrykkelsen, av den grunn at partiet ikke har vært i maktposisjon. Med dette sier hun ikke at FIS ikke ville ha fortsatt kvinneundertrykkelsen, eller kanskje ha gjort situasjonen verre, men det er likevel regimet som er ansvarlig, selv om det presenterer kvinnene som sine allierte. Et bevis på at denne alliansen ikke eksisterer er at det er liten sannsynlighet for at kvinnene ville ha vært for opprettholdelsen av sin egen undertrykkelse.¹²¹

Et viktig poeng i denne sammenhengen uttrykkes av Fatiha Talahite. I 1991 skrev hun at kvinnes adgang til arbeidsmarkedet var blokkert, og at det var nesten total mangel på industri - og gårdsarbeid for kvinnene. I hennes øyne var imidlertid ikke dette en følge av at islamistene styrte i de fleste av Algeries wilayaer (kommuner), men det var snarere en virkning av den måten som regimet omfordelte oljeinntektene på.¹²² I tillegg er det også slik at rettstaten ikke eksisterer i Algerie.¹²³ Kvinnene har derfor ikke kunnet finne noen støtte fra offisielt hold, og hun måtte selv ta på seg konsekvensene av sin frigjøring.¹²⁴ I følge Fatiha Talahite er dermed regimet mer ansvarlig for kvinnes situasjon i Algerie enn islamistene fordi islamistene ikke hadde hatt noe makt frem til

¹²⁰ Messaoudi intervjuet av Schemla (1995:187).

¹²¹ Hanoune intervjuet av Mouffok (1996:102, 106).

¹²² Talahite (1991): "Sous le voile... les femmes", i *Les Cahiers de l'Orient*, no.23, gjengitt i Brandell og Possing (1992:24), oversatt av Britta Trimm Knudsen.

¹²³ Intervju med Talahite, 15.5.2002.

¹²⁴ Talahite (1991): "Sous le voile... les femmes", i *Les Cahiers de l'Orient*, no.23, gjengitt i Brandell og Possing (1992:26), oversatt av Britta Trimm Knudsen.

1992. Fatiha Talahite legger imidlertid også vekt på at noen islamister, særlig menn uten utdanning, taler for en populær retning som ikke aksepterer at kvinner utdanner seg og utgjør en konkurranse i arbeidslivet og i det offentlige liv. Men hun understreker at islamistenes kvinnesyn er divergerende. I denne sammenhengen påpeker hun at det også finnes menn som hevder at det ikke vil være riktig å ekskludere kvinnene fra den politiske og den offentlige sfære, men det de motsetter seg er kjønnsblanding. Det vil si at de synes at kvinnene skal ha en plass i den offentlige sfære, men at det skal være kjønnssegregering innenfor arbeidslivet, det politiske livet og selv innenfor det sosiale livet. Hun mener også at samfunnet ikke alltid har tilpasset seg kjønnsblandingen som, mer eller mindre har blitt introdusert ovenfra, like bra. For når det oppstår kjønnsblanding på samme tid som kvinnen er undertrykket i forhold til mannen, blir kvinnene satt i en ugunstig stilling. Ut i fra dette hevder hun at det er viktig å skille spørsmålet om kjønnssegregering fra kvinnespørsmålet.¹²⁵

Khalida Messaoudi argumenterer derimot for at kjønnssegregeringen som islamistene taler for er en del av deres undertrykkelse av kvinnes rettigheter. Hun argumenterer blant annet for at den kjønnssegregeringen som FIS taler for, og som FIS vil prøve å innføre, er første etappe mot ekskluderingen av kvinnene fra den sosiale verden.¹²⁶ Noe som støtter opp om dette er at Abassi Madani, i forbindelse med lokalvalget i 1990, erklærte at hvis kvinner skulle jobbe, måtte dette foregå under anstendige forhold, det vil si at man ikke ønsket noen form for kjønnsblanding. På den annen side understreket han for øvrig med dette at FIS ikke ville forby kvinner å jobbe i visse stillinger utenfor hjemmet.¹²⁷

Lahouari Addi og Fatiha Talahite understreker et annet viktig poeng i denne sammenhengen, nemlig at flertallet av den kvinnelige befolkningen i Algerie faktisk stemte for FIS.¹²⁸ Daniel Heradstveit (1996:186) er også av denne oppfatningen da han sier at FIS' suksess i valget i 1991 var ikke minst takket være kvinnene. Han stiller for

¹²⁵ Intervju med Talahite, 15.5.2002.

¹²⁶ Messaoudi intervjuet av Schemla (1995:51).

¹²⁷ Intervju med Hovdenak, 30.9.2003.

¹²⁸ Intervju med Addi, 13.5.2002 og intervju med Talahite, 15.5.2002.

øvrige spørsmål om hvordan dette kan forklares når FIS samtidig - i vestlige øyne - undertrykker kvinnene. Hans teori er at det sterke sosiale engasjementet i islamismen gir stor politisk uttelling. Med utgangspunkt i aktiviteter knyttet til moskeen organiseres det blant annet kvinnegrupper som arbeider med å gjøre det islamske budskapet kjent. De driver også sosialt arbeid; støtter kvinner som har blitt utsatt for vold i ekteskapet, som er skilt eller som lever alene. I tillegg er de aktive i FIS' velferdsorganisasjoner som deler ut gratis klær og medisiner. På bakgrunn av dette tror Heradstveit at en mulighet til FIS' sterke oppslutning blant kvinnene kan være at FIS kan ha fått kvinnene til å tro at når islamistene kommer til makten vil det bli slutt på fattigdom og nød, og i et slikt perspektiv er likestilling i forhold til mannen underordnet (ibid:187).

Lahouari Addi hevder imidlertid at de algeriske islamistenes holdning til kvinner er akkurat den samme som makthaverne - det vil si de militære - sin holdning. I sin argumentasjon tar han utgangspunkt i *Code de la Famille* som sier at kvinnen er underordnet mannen. Den sier det ikke i klarspråk, men via artiklene. Og den tillegger kvinnen en så svak posisjon at han tror at man ikke kan gå hinsides. Man kan ikke gå hinsides, for hinsides - hva er det? Det er å forby kvinnene å gå ut på gaten, eller å drepe henne, drepe alle kvinnene kanskje? Av den grunn mener Lahouari Addi at den algeriske familieleven er den mest tilbakestående loven i hele den muslimske verden, med unntak av Saudi-Arabia. Ettersom både polygami og forkastelse av kvinnen er tillatt i følge familieleven, stiller han spørsmål om hva som kan skje av verre ting hvis FIS tar makten. For hva verre kan islamistene gjøre mot kvinnene?¹²⁹

Djamila Sahrui¹³⁰, ser også ut til å ha denne oppfatningen om kvinnens stilling i Algerie. Filmen hennes fra 1998, *Den andre siden av Allahs himmel*, handler nettopp om fundamentalisme og misbruk av religionen som har funnet sted i algerisk politikk siden frigjøringen i 1962. Hun argumenterer for at siden frigjøringen har kvinnens frihet innskrenket seg gradvis, ettersom den religiøse fundamentalismen har fått økt innflytelse i

¹²⁹ Intervju med Addi, 13.5.2002.

¹³⁰ Djamila Sahrui er en algerisk kvinnelig filmskaper som har bidratt i samfunnsdebatten, blant annet med sin dokumentarfilm om tiden fra selvstendigheten i 1962 og fram til dagens situasjon (anno 1998) (Andersson 1998:8).

politikken. I denne sammenhengen sier hun at hun leste i franske aviser hvor ille alt ville bli da FIS så ut til å vinne valget i 1992. De skrev at når fundamentalistene kommer til makten blir det vanskelig for de algeriske kvinnene. Derfor fikk hun ideen om å lage en film som viser at kvinnesituasjonen allerede er forferdelig, uten at islamistene noensinne har vært ved makten. Hennes poeng er dermed at den algeriske regjeringen allerede har gjort alt som går an å gjøre mot kvinner.¹³¹ Hovedårsaken til dette er *Code de la famille* som kan betraktes som et opportunistisk forsøk, fra regjeringens side, for å få de islamistiske kreftene med seg. På denne måten ofret de imidlertid kvinnesituasjonen frigjøring med en familielov som delvis umyndiggjør dem.

Ingenting er imidlertid entydig i Algerie. En kvinnelig lege i Alger bekrefter blant annet at mer enn halvparten av alle medisinstudenter i dag er kvinner (Brandell 1998a:78).

Vold mot kvinner

"Når det gjeld kvinnesyn, er dette eit område som klart illustrerer avstanden mellom islamsk og vestleg verdissyn. Det har skjedd ei utvatning av islamske skikkar, vestleg feminisme er på veg inn (...) I Code de la Famille (...) blei kvinna redusert til nærmast ein ting. Med det nye regelverket blei ho underordna ektemannen eller ein bror, fekk svært avgrensa fridom og stod svakt i forhold til lovverket. Mange kvinnegrupper i Algerie vart påverka av feminismen og kravde at alle skulle vere like for lova, dei støtta politiske parti som gjekk inn for likestilling mellom mann og kvinne og skilje mellom religion og samfunn. Men dermed blei kvinnene ei gruppe islamistane - som understreka at kvinnefrigjeringa ikkje var i tråd med islamsk moral - gjekk til angrep på. Til dømes blei det slått ned på at kvinner ikkje gjekk med slør¹³². I regi av FIS blei det gjennomført kontrollar som ikkje sjelden var voldelege, av kvinners levevis og åtferd" (Heradstveit 1996:185-186).

I tilknytning til slike voldshandlinger mot kvinner i Algerie refereres det ofte til en hendelse der en kvinne fra Ouargla-distriktet, som bodde alene med sine syv barn, ble overfalt i sitt hjem av representanter fra en væpnet gruppe. Leiligheten hennes ble satt fyr på, noe som kostet livet til et av barna hennes. Louisa Hanoune er blant de som hevder at

¹³¹ Sahroui intervjuet av Andersson (1998).

¹³² I denne artikkelen fra 1996 anvender Heradstveit ordet slør for det muslimske hodeplagget som på arabisk kalles hijab. Etter råd fra Norsk språkråd vil jeg heller anvende det norske ordet skaut, fordi et slør dekker primært til ansiktet, enten det henger ned fra en hatt eller et sjal/skaut, eller er bundet tvers over ansiktet, slik en del muslimske kvinner bruker det (E-post korrespondanse med Svein Nestor i Norsk språkråd, 15.12.2003).

denne historien er rystende, men påpeker også at den er mer skitten enn det som har kommet fram, da det var mannen til denne kvinnen som rigget til denne hendelsen for å hevne seg på henne. I denne sammenhengen legger hun vekt på at det viktigste var å være solidariske overfor denne kvinnen som man delte smerten og sjokket med, mens for Khalida Messaoudi sin del måtte man oppløse FIS.¹³³ Khalida Messaoudi sier selv at det var nettopp denne hendelsen i Ouargla-distriktet i 1989 som gjorde henne bevisst på hvilken fare FIS utgjorde.¹³⁴

Som Louisa Hanoune hevder Inga Brandell (1998a:191) at det ikke var noen islamister innblandet i denne hendelsen. De skyldige var derimot slekten til hennes ektemann - før denne hendelsen. Årsaken var at hennes ektemann ikke aksepterte at domstolen tildømte henne et bidrag og deres bosted.

På tross av dette argumenterer Khalida Messaoudi for at FIS er ansvarlig for den volden som utøves mot kvinner - særlig mot dem som lever alene eller som nekter å bruke skaut på arbeidsplassen. Hun sier blant annet at når hun i dag lider av alle voldtektene og av alle drapene mot unge kvinner som begås av FIS, betrakter hun sin egen reaksjon som uanstendig. Ved å nekte å forstå det som hendte i Iran har hun ikke gitt seg selv mulighetene til å forutsi døden til disse algerierne, eller hindre at Katia Ben Gana mistet livet i en alder av sytten år fordi hun ikke ville bruke skaut.¹³⁵

Fatiha Talahite argumenterer, på sin side, for at volden mot kvinner kan betraktes som politisk strategi som ble en del av kampen mot islamistene. Det var nemlig først da islamistbevegelsen begynte å vinne terreng for alvor at man begynte å snakke om vold mot kvinner. Tidligere var et av de største problemene innen kvinnebevegelsen at man ikke klarte å snakke om vold mot kvinner. Den ble tvert i mot hysjet ned og gjemt bort. Med ett begynte imidlertid de menneskene - som aldri før hadde villet snakke om vold mot kvinner - å angripe den og å gi islamistene skylden for den. Selv begynte hun å interessere seg for kontakt med islamistene etter at FIS ble forbudt i 1992, og stiftet

¹³³ Hanoune intervjuet av Mouffok (1996:97-98).

¹³⁴ Messaoudi intervjuet av Schemla (1995:160).

¹³⁵ Messaoudi intervjuet av Schemla (1995:118).

nærmere bekjentskap med dem på det individuelle plan, og i forhold til spørsmålet om vold mot kvinner sier hun også at hun møtte mindre vold hos dem enn hos demokratene. Hun begrunner dette med at de tar avstand til kvinnene, og dermed er forholdet avklart når man går inn i en relasjon med dem, slik at det er klart at det dreier seg om en relasjon av politisk nysgjerrighet eller politisk interesse, og dermed så nærmer man seg dem - man ønsker en dialog.¹³⁶

Skautet – en bekreftelse på identitet?

Fatiha Talahite stiller spørsmål om i hvilken utstrekning det kan finne sted en individualiseringsprosess innenfor den islamistiske bevegelse. Hun mener at det er riktig at man hos kvinner og unge piker kan observere en sann begeistring for den islamistiske bevegelse, noe man kan se komme til uttrykk blant annet gjennom bruken av hijab^{137 138}.

Med tanke på dette kan Fatiha Talahite fortelle meg at det man observerer i Algerie i dag er en interessant utvikling. Den innebærer at mange kvinner tyr til skautet, samt at det kan se ut til å være et sosiologisk rettet motefenomen. Det vil si at det avhenger av sosiale klasser og hvilken aldersgruppe man befinner seg i. Visse sosiologer har for eksempel observert at kvinner på universitetene tenderer til å anvende skaut i større utstrekning enn ellers. I tillegg kan man se at selv om de fleste kvinner i utgangspunktet ikke begynner å bruke skaut før de har passert en viss alder, er det flere og flere unge jenter i alderen 12-13 år som bruker skaut i dag for å imitere kvinnene. Dette fenomenet kan manifestere seg både innenfor den familiære og innenfor den offentlige sfære. En grunn til at det har blitt mer og mer vanlig for kvinner å bære skaut offentlig er at skaut faktisk var forbudt i en periode. Dette gjør at kvinnene får lyst til å bruke skaut offentlig; på videregående skoler, universiteter og arbeidsplasser, der det tidligere var forbudt. Kvinnene ønsker altså selv å bære skaut på grunn av at det på en måte innebærer en

¹³⁶ Intervju med Talahite, 15.5.2002.

¹³⁷ Hijab (skaut) staves også hidjab, men jeg vil anvende meg av stavelsen hijab. Årsaken er at jeg anser dette for å være den riktige stavelsesformen fordi den arabiske bokstaven ح ('jīm') som dette ordet opprinnelig staves med tilsvarer lyden j og ikke dj.

¹³⁸ Talahite (1991): "Sous le voile... les femmes", i *Les Cahiers de l'Orient*, no.23, gjengitt i Brandell og Possing (1992:26), oversatt av Britta Trimm Knudsen.

rettighet som de ikke hadde tidligere.¹³⁹

Daniel Heradstveit ser også ut til å være av denne oppfatningen. Han sier blant annet at kvinner ofte ser på bruk av skaut som en mulighet til å lettere kunne bevege seg i det offentlige rom, komme på likefot med mannen, samt være mer anonym. Slik han ser det er dette et godt eksempel på at det som i utgangspunktet er totalitært, likevel er en faktor i å fremme en demokratiseringsprosess.¹⁴⁰

Khalida Messaoudi mener også at det er mange grunner til å bære skaut: for å få være i fred på gata eller på jobben, av religiøs overbevisning, for å pynte seg, for å skjule sin ulykkelighet, eller for å bli akseptert av familien og samfunnet for øvrig. Det er for øvrig ikke holdbart å si at hijab er et instrument for identifisering. For kvinnene som opererer i regi av FIS blir det også et politisk spørsmål, fordi de får plutselig en diskurs; ideer som de kan forsvare. Og FIS gir dem mulighet til å gjøre dette utenfor hjemmet, blant annet i moskeen. Problemet er bare at når disse kvinnene opererer innenfor FIS er de ikke frie, men derimot blitt investert i av den hellige makt; en makt som går utenom prinsippet om kjønnslikhet. For Khalida Messaoudi er det politiske skautet dermed et tegn på tilhørighet til en totalitær religiøs ideologi. Hun konstaterer videre at hun nekter å se på at det politiske skautet skal knuse alle andre, bli en krigsmaskin, "emblemet" til GIA.¹⁴¹

Fatiha Talahite er, på sin side, enig i at det å bære skaut også har med politikk å gjøre. Men i hennes øyne handler det ikke om politikk fordi FIS og den hellige makt investerer i kvinnene, men snarere fordi kvinnespørsmålet og fenomenet hijab har blitt en svært politisert sak gjennom media. Fatiha Talahite sier for øvrig også at det kan bli et problem at visse grupper av kvinner overdriver utøvelsen av rettigheten til å bære skaut. Dette vil medføre at de kvinnene som ikke vil bruke skaut kan befinne seg i mindretall, noe de kan føle som et press.¹⁴²

Louisa Hanoune mener for sin del at Khalida Messaoudi sin uttalelse om det politiske skautet kan betraktes som en krigserklæring mot de algeriske kvinnene som har

¹³⁹ Intervju med Talahite, 15.5.2002.

¹⁴⁰ Intervju med Heradstveit, 5.9.2003.

¹⁴¹ Messaoudi intervjuet av Schemla (1995:139-140, 194-195).

¹⁴² Intervju med Talahite, 15.5.2002.

valgt å bære skaut. Hun mener at for å vise hvor absurd og fremmed en slik påstand er, holder det å huske på at et av de første kvinnelige ofrene for terrorisme som GIA tok på seg skylden for bar hijab. Hun var kona til en politiinspektør, og døde sammen med ham i et attentat.¹⁴³

Man kan imidlertid sette spørsmål ved hvorvidt det er hold i Louisa Hanoune sitt argument i dette tilfellet. For var det ikke, mest sannsynlig, politiinspektøren, og ikke kona, som var målet for denne massakren? En grunn til denne antagelsen er Robert Fisks observasjon i forbindelse med at 240 landsbybeboere hadde blitt massakrert den 22. september 1997 i Bentalha. I forbindelse med massakren forteller Robert Fisk (1999) om funnet av en skolegutts arbeidsbok, der gutten blant annet hadde skrevet at onkelen hans var politimann. Og i denne sammenhengen stiller Robert Fisk (ibid:9) følgende spørsmål: *"Was the uncle's profession - that of a policeman - the reason for the family's slaughter?"*

Det er også slik at en rekke kvinner faktisk frykter at FIS vil pålegge de algeriske kvinnene en islamsk klesdrakt. Are Hovdenak sier blant annet at selv om det er et hypotetisk spørsmål om hva som ville ha skjedd hvis FIS skulle komme til makten, har feministene, som Khalida Messaoudi, grunn til å frykte at et FIS-regime ville ha hatt betydning for kvinnenenes dagligliv.¹⁴⁴ Som et svar på dette erklærte Abassi Madani etter lokalvalget i 1990 følgende: *"Kjære bror, med eller uten skaut er de våre døtre. Vi respekterer dem og de har rettigheter på alle våre måter. Dvs. at de som vil bruke skaut gjør det. Når det gjelder de som ikke vil bruke skaut, er ikke vi ansvarlige for dem".*¹⁴⁵ På spørsmålet om det vil bli påbudt å bruke skaut svarte han: *"Aldri! Aldri i livet!"*¹⁴⁶ Fatiha Talahite trekker frem at skautet ble påbudt i Iran. Men hun mener likevel at det avhenger av kvinnene om skautet blir påbudt i Algerie.¹⁴⁷ Khalida Messaoudi argumenterer på den annen side for at visse ansvarshavende i FIS, i januar 1992, hevdet at den islamske stat

¹⁴³ Hanoune intervjuet av Mouffok (1996:112).

¹⁴⁴ Intervju med Hovdenak, 30.9.2003.

¹⁴⁵ Madani intervjuet av Kaïdi (1990).

¹⁴⁶ Madani intervjuet av Kaïdi (1990).

¹⁴⁷ Intervju med Talahite, 15.5.2002.

ville innebære at algerierne hadde måttet endre sine mat- og klesvaner.¹⁴⁸ Ghemati Abdelkrim hevder derimot at FIS' første krav ikke vil være å pålegge kvinnene å bære skaut.¹⁴⁹

3.6 Minoritetsspørsmålet

Algerie står også, i følge noen av debattantene, overfor et spørsmål om hvorvidt *"befolkningsgrupper med identifiserbare berberske trekk - først og fremst språk"* (Løchstøer 1995:13) får holde på sine kulturelle trekk dersom islamistene skulle komme til makten. Khalida Messaoudi er av de som argumenterer på denne måten, ved å blant annet trekke frem at Ali Benhadj, siden 1989, har erklært at det ikke vil være noe rom for legfolk, berberister, kommunister etc. i en islamsk stat.¹⁵⁰

Abassi Madani sier på den annen side at han ikke har hørt Ali Benhadj ordlegge seg slik. Hvis det er tilfelle er det i alle fall ikke noe annet enn et teoretisk synspunkt. Selv sier han at det er opp til det algeriske folk å avgjøre om kommunistene eller berberistene vil ha borgerrettigheter hvis FIS kommer til makten.¹⁵¹

Ould Adda Abdelkrim legger til at når man har en minoritet, må denne leve innenfor et gitt samfunnsprosjekt som har blitt valgt av majoriteten fram til minoriteten har mulighet til å stille spørsmål ved det aktuelle samfunnsprosjektet ved neste valg. Og i følge demokratiet er man nødt til å akseptere et slikt krav, om det skulle forekomme.¹⁵²

Lahouari Addi presiserer, på sin side, at man ikke kan si noe om hva som vil være FIS' posisjon i denne sammenhengen hvis de skulle komme til makten. Ingen kan vite om FIS vil foreta en offisiell godkjenning av det berbiske språk. For et parti som er i opposisjon har ikke nødvendigvis samme holdning eller diskurs når det kommer til makten. Han sier for øvrig også at man ikke må dvele ved FIS' holdning vis-à-vis

¹⁴⁸ Messaoudi intervjuet av Schemla (1995:209).

¹⁴⁹ G. Abdelkrim intervjuet av Denaud (1997:76).

¹⁵⁰ Messaoudi intervjuet av Schemla (1995:203).

¹⁵¹ Madani intervjuet av Kaïdi (1990).

¹⁵² O.A. Abdelkrim intervjuet av Denaud (1997:75).

minoriteter av en svært enkel grunn: Det er ingen minoriteter i Algerie. Det er ikke som i Midtøsten hvor det er religiøse minoriteter.¹⁵³ Mens andre da vil kalle kommunistene og berberistene for minoriteter, er ikke Lahouari Addi av denne oppfatningen. For det første er ikke kommunistene noen minoritet for de representerer ingen politisk styrke, i og med at det ikke dreier seg om mer enn noen få intellektuelle. For det andre er ikke berberistene heller noen minoritet. For berberspørsmålet dreier seg om at det er en region i Algerie som krever offisiell anerkjennelse av det berbiske språk.¹⁵⁴ Det er imidlertid ikke noen minoritet, verken på det etniske eller det religiøse plan, for i Maghreb regionen¹⁵⁵ er 90 prosent av befolkningen berbisk. I tillegg er berberne sunnimuslimer. Det er også slik at mange berbere utgjør en del av det islamistiske miljøet, og FIS hadde ikke hatt så stor oppslutning i og rundt hovedstaden Alger hvis det ikke hadde vært for berberne.¹⁵⁶

Daniel Heradstveit hevder derimot at berberkonflikten er en etnisk konflikt. Han mener at det er slik fordi denne konflikten dreier seg om etniske markører som språk.¹⁵⁷

Som en innvending mot dette kan man imidlertid hevde at det vanskelig lar seg gjøre å definere berberkonflikten som en ren etnisk konflikt. For berbere og arabere er påvirket av mange hundreårs sameksistens. På denne måten kan det sies at *"berbere og arabere også sammen har utviklet andre fellestrekk som er karakteristiske for nord-afrikanere, enten deres røtter er berberske eller arabiske"* (Løchstøer 1995:15).

3.7 FIS' natur - politisk parti eller populistisk bevegelse?

I den algeriske debatten om demokrati og FIS' rolle i forhold til demokrati og demokratisering diskuteres det også i hvilken grad FIS faktisk kan anses som et politisk parti. I denne sammenhengen argumenterer Lahouari Addi for at FIS ikke kan karakteriseres som et politisk parti i vestlig kultur-politisk betydning. Det er et politisk

¹⁵³ Intervju med Addi, 13.5.2002.

¹⁵⁴ Intervju med Addi, 13.5.2002.

¹⁵⁵ Maghreb brukes ofte om de nordafrikanske landene Algerie, Marokko og Tunisia.

¹⁵⁶ Addi uttaler seg i Benslama (1995:44).

¹⁵⁷ Intervju med Heradstveit, 5.9.2003.

parti som de fascistiske partiene i Europa i mellomkrigstiden, og det er et parti som ønsker å representere hele folket. Årsaken til dette er at FIS sier at det ikke er noen politiske motsetninger i det algeriske samfunn. Det algeriske samfunn består av muslimer, og alle muslimene må ha et eneste parti. Altså anerkjenner de ikke eksistensen av andre partier. På den måten er de ikke demokratiske. Og FIS sier: "Jeg er folkets parti". De er *Front Islamique du Salut*, dvs. at de vil redde alle muslimer. Det er begrepet *salut* som innebærer redningen. Altså er det en populistisk bevegelse, og ikke et parti som søker konkurranse med andre partier.¹⁵⁸

Hvis man videre definerer populismen¹⁵⁹ som en ideologi som betrakter folket som en politisk homogen enhet som kun behøver ett eneste parti for representasjon og ledelse, er FIS en populistisk bevegelse, slik som FLN var tidligere. Og ved å benekte politikken, eller i det minste ved å fornekte folkelig autonomi opptrer populismen som en hindring for ideen om demokrati. Lahouari Addis hovedpoeng er dermed at FIS, som et populistisk parti, erklærer at de representerer hele folket, og på denne måten er det ikke plass for andre partier innenfor FIS' diskurs. Dermed kan de ikke sidestilles med et politisk parti som går inn i det demokratiske spillet (Addi 1995:97, 101, 108-109).

Inga Brandell sammenlikner også FIS med FLN, i forhold til begrepet populisme. Hun sier blant annet at når FIS vokste fram fungerte denne politisk-religiøse bevegelsen som en sterkt forenende kraft. Som tidligere nevnt førte dette til at FIS ble en massebevegelse, slik som FLN. Inga Brandell sier videre at Lahouari Addi har rett i at FIS kan karakteriseres som et anti-demokratisk parti, ikke fordi det er et islamistisk parti, men snarere på grunn av at det er et populistisk parti. Men hun legger for øvrig også vekt på at FIS ikke *er* noe, men *blir* noe i en kontekst som handler om hvordan staten og de andre politiske partiene og kreftene forholder seg til partiet. Chadli var heller ikke demokrat, men politisk strategi tvang han til å gå veien mot demokrati. Når det gjelder

¹⁵⁸ Intervju med Addi, 13.5.2002.

¹⁵⁹ Populisme (av latinsk *popularis*), politisk retning som hevder at folkets holdninger og instinkter bør være retningsgivende for politiske avgjørelser. De klassiske verdiene i populismen er da direkte kontakt mellom politiske ledere og folket, og skepsis overfor sterke organisasjoner og storsamfunnets hierarkiske orden – folkets krav tolkes best av en karismatisk leder (Østerud m.fl. 1997:216).

FIS utviklet dette partiet seg til å, på den ene siden, bli en proto-demokratisk, reformistisk bevegelse, og på den annen side ikke demokratisk i det hele tatt. Bevegelsen ble, med andre ord, splittet.¹⁶⁰

Are Hovdenak sier derimot at FIS er et politisk parti selv om det er populistisk, og selv om noen sammenlikner det med fascistiske tendenser. FIS' retorikk støttet opp under folkets ønsker, men det er ikke et anti-demokratisk parti av den grunn.¹⁶¹

Louisa Hanoune betrakter, på sin side, FIS som en politisk bevegelse med krefter til å påberope seg islam. FIS er likevel ikke et politisk parti i klassisk betydning av begrepet. Det har ikke noe presist program, men snarere et mål; å grunnlegge en islamsk stat. Likevel er det på den politiske arena at Louisa Hanoune debatterer eller kjemper med eller mot FIS. Og på den måten har FIS akseptert den politiske konkurransen. Louisa Hanoune legger imidlertid vekt på at FIS ikke er et demokratisk parti, men derimot et autoritært, antidemokratisk og konservativt parti. Men i hennes øyne innebærer ikke dette at FIS er et fascistisk parti. Hun mener at partiet minner mer om visse aspekter ved de latinamerikanske populistiske partiene, som péronismen, enn om den europeiske fascismen.¹⁶²

Ghemati Abdelkrim argumenterer på sin side for at FIS er et politisk parti. Han sier at noen later som om FIS ikke er et politisk parti, men simpelthen en bevegelse i opposisjon, som i tillegg har en væpnet gruppe. Men når man tar FIS i betraktning, og ser på hvordan det ble dannet og hvilken vei det følger, kan ingen nekte for at det er et politisk parti.¹⁶³ Abassi Madani er også av denne oppfatningen ettersom han, i følge Esposito (1999:177), beskriver FIS som en populær front og et politisk parti.

Khalida Messaoudi ser derimot ut til å være av den oppfatningen at FIS verken er et politisk parti eller en bevegelse som søker politisk konkurranse med andre. Hun vektlegger FIS' islamistiske ideologi denne sammenhengen, og sier at hun ikke kan godta den diskursen som FIS legger frem. I hennes øyne er dette en diskurs som uttrykkes av en

¹⁶⁰ Intervju med Brandell, 9.12.2003.

¹⁶¹ Intervju med Hovdenak, 30.9.2003.

¹⁶² Hanoune intervjuet av Mouffok (1996:155-156, 192).

¹⁶³ G. Abdelkrim intervjuet av Denaud (1997:63).

revolusjonær populistisk bevegelse som angriper den borgelige korrumperte makten, og følger derav blindt sin ideologi, sitt prosjekt om en islamsk stat og sine metoder.¹⁶⁴

3.8 Anerkjennelse av FIS som politisk deltaker

Debatten om FIS' rolle i forhold til demokrati og demokratisering dreier seg også om i hvilken grad man skal anerkjenne FIS som politisk deltaker. Mens det på den ene siden argumenteres for at FIS ikke kan anerkjennes som politisk deltaker fordi de ikke vil akseptere det demokratiske spillet, argumenteres det på den annen side for at Algerie ikke kan komme seg ut av den politiske krisen landet befinner seg i uten at FIS integreres i den politiske dialogen. I denne sammenhengen argumenterer Louisa Hanoune for at hun vet hva denne krigen innebærer ettersom hun selv er algerier. Selv om hun skulle bli den eneste ville hun derfor fortsette å si *"nei til ødeleggelse av landet mitt og ja til en politisk løsning med alle partiene, deriblant FIS"*.¹⁶⁵

Fatiha Talahite legger også vekt på at det som er viktig i dagens Algerie er politisk anerkjennelse. Hun argumenterer for at man må integrere islamistene i dialogen, fordi det er viktig å få med seg deres posisjon i debatten, ettersom man kjenner dem først og fremst gjennom studiene som er gjort av dem fremfor gjennom hva de sier selv. Hennes argument i denne sammenhengen går ut på at hvis islamistene forblir illegale, tar de mindre ansvar. Men på det tidspunktet som de får en plass i systemet - som delegater eller som politiske partier - vil de bli nødt til å gi uttrykk for sin posisjon, samt svare på spørsmål som de blir stilt og kritikk som rettes mot dem. Et problem i denne sammenhengen er imidlertid at de regimene som ikke vil anerkjenne islamistene, heller ikke vil anerkjenne de andre politiske strømningene. I følge Fatiha Talahite er Tyrkia et eksempel på dette. Hun sier at det tyrkiske regimet undertrykker så vel de venstreorienterte politiske bevegelsene som islamistbevegelsen. Og hvis man ser på de arabiske og muslimske landene er det der hvor de venstreorienterte bevegelsene blir

¹⁶⁴ Messaoudi intervjuet av Schemla (1995:162).

¹⁶⁵ Hanoune intervjuet av Mouffok (1996:193).

undertrykket at islamistbevegelsen blir mest undertrykket. Mens det er i de landene der de politiske rettighetene til demokratene eller venstreorienterte politiske bevegelser anerkjennes at islamistbevegelsens rettigheter også anerkjennes, som for eksempel i Jordan og til dels i Marokko.¹⁶⁶

På den annen side uttrykker Khalida Messaoudi en holdning som motarbeider anerkjennelse av FIS som politisk deltaker. Hun sier blant annet at hun vil hindre FIS i å komme til makten ved hjelp av ord, og at hun er fiendtlig innstilt til all forhandling med integristene.¹⁶⁷

Roma-forhandlingene 1994-95

Fra 1980-tallet tilhørte Algerie Sant' Egidio¹⁶⁸ sin interessesfære, særlig i forbindelse med dialogen mellom kristendommen og islam. Etter oktoberopprøret i 1988 stod Europa, på den ene siden, stille og så på opptrappingen av volden i Algerie. Avbrytelsen av valgprosessen i 1992 ble ikke fordømt. Derimot støttet man militærregimet. På den annen side ble det, etter hvert som volden økte, klart at det ikke kunne være noen militær løsning på denne dype algeriske krisen. En dag måtte algerierne snakke med hverandre (Volder 1999:52).

Denne erkjennelsen innebærer at Sant' Egidio samfunnet inviterte alle de algeriske politiske partiene til Roma i november 1994 for å stadfeste sine syn på Algeries fremtid. Regjeringen ble også invitert, men avslo. Dette første møtet ble fulgt opp av enda et møte i januar 1995 som førte til en "nasjonal kontrakt" som ble signert av alle partiene som hadde oppnådd parlamentarisk representasjon i den første valgongangen i desember 1991, inkludert FIS. Denne kontrakten, som ble kalt "Romaplattformen", var et realistisk forslag til militærregimet i Algerie for å fremme en utvikling mot en ikke-voldelig løsning på den algeriske krisen (Volder 1999:52).

¹⁶⁶ Intervju med Talahite, 15.5.2002.

¹⁶⁷ Messaoudi intervjuet av Schemla (1995: 87).

¹⁶⁸ Sant' Egidio: En ikke-geistlig forening innenfor den katolske kirke som ble opprettet i Roma i 1968. Samfunnet har spilt en aktiv rolle i forbindelse med løsning av ulike konflikter og fredsdiplomati i løpet av de siste ti årene, og i dag har det tilholdssted i flere Europeiske, Afrikanske og Latinamerikanske land.

Det at FIS har lyktes med å utvide sin base for politisk allianse har blitt oppnådd gjennom koordinering og opprettelse av felles grunnlag med andre politiske bevegelser. I tillegg til en samlet legitim opposisjon mot fortsettelsen av den militær støttede eliten, er nettopp Romaplattformen et av produktene av denne prosessen. FIS har dermed kommet styrket ut av Romaforhandlingene, mens det algeriske regimet har i økende grad blitt isolert, samtidig som de belager seg mer på undertrykkelse enn politisk enighet (Shahin 1997:245). Men selv om de har nektet å støtte Romaplattformen, har de følt et press på seg til å presentere et ytre av demokratisk legitimitet etter at denne avtalen ble undertegnet av de fremste opposisjonspartiene. Av den grunn organiserte de lokal-, parlament- og presidentvalg i løpet av 18 måneder. Noen Algerie eksperter har hevdet at dette var et indirekte resultat av Romaplattformen. Denne demokratiseringsprosessen har for øvrig kommet til kort på mange områder, og det er helt klart at den ikke gjenspeiler det som underskriverne av Romaplattformen så for seg. Internasjonale observatører, menneskerettighetsorganisasjoner og algeriske opposisjonspartier har blant annet uttrykt dyp uro i forhold til hvorvidt disse valgene innebar demokratiske verdier. Denne demokratiseringsprosessen har heller ikke blitt oppfulgt av noen som helst form for liberalisering av samfunnet. Friheten til den ikke-statlige pressen er, for eksempel, fortsatt svært innskrenket (Volder 1999:53).

Romaplattformen erklærer at *"a true negotiation is the only way to reach a peaceful and democratic solution"*.¹⁶⁹ I tillegg erklærer den at alle partene må være villige til å støtte *"the rejection of violence to acquire or maintain power"*.¹⁷⁰ Det ble foreslått garantier for å respektere demokratiske metoder og, på samme tid, ble det framstilt krav til militæret, blant annet om en dialog i retning av demokratiske valg (Volder 1999:53).

Selv om FIS hadde manet til væpnet kamp, hevder Jan De Volder (1999) at det å føre en relativt moderat del av islamistene sammen med de andre partiene var viktig for å kunne lede utviklingen i en mer demokratisk retning.

¹⁶⁹ Utdrag fra Romaplattformen, sitert i Volder (1999:53).

¹⁷⁰ Utdrag fra Romaplattformen, sitert i Volder (1999:53).

Noen definerte Romaplattformen som en måte å anerkjenne islamistene på. Jan De Volder (1999) sier imidlertid at det, i realiteten, var dannelsen av en tredje partner i debatten i tillegg til militærregimet, på den ene siden, og islamistbevegelsen, på den annen side; en opposisjon, som til tross for at den var splittet, representerte den algeriske velgerskaren fra de siste frie valgene. Denne opposisjonen besto av flere komponenter; sekulære, sosialistiske og islamistiske, som sammen gikk inn for en demokratisk og fredelig løsning, og for direkte samtaler med den moderate retningen i FIS (Volder 1999:53).

Louisa Hanoune argumenterer for at Romaplattformen er et historisk dokument, fordi den gjenspeiler at forskjellige opposisjonspartier og personer klarte å samle seg for å debattere framtiden til sitt land uten hat eller skjellsord for første gang i Algeries historie etter kolonitiden. Hun sier også at den la grunnlaget for et ekte demokratisk ytterpunkt med en viktig særegenhet; den ble undertegnet av de islamistiske partiene som, til tross for sine ufullkommenheter, innvier alle friheter, inkludert trosfriheten.¹⁷¹ Som Louisa Hanoune argumenterer Inga Brandell for at Romaplattformen er en indikasjon på de demokratiske elementene innad i FIS.

Khalida Messaoudi hevder derimot at Romaplattformen er skrøpelig. Hovedårsaken til dette ligger i de aktuelle deltakerne i Roma. Man sier at den demokratiske opposisjonen samlet seg med FIS. Men hvem var det som egentlig var i Roma? Hovedsakelig var det FLN (Den nasjonale frigjøringsfront) og FFS (De sosialistiske krefters parti). Hvordan kunne partiet fra det tidligere ettpartistyret, som hadde etablert *Code de la Famille* og som aldri har fornektet noen av sine handlinger, ha forvandlet seg? Når det gjelder FFS har de ikke gjort annet enn å bringe med seg en garanti for demokrati til forhandlingsbordet. Når det gjelder resten av forhandlingspartnerne, var de integrister. Ben Bella for MDA (Mouvement pour la démocratie en Algérie/ Bevegelsen for demokrati i Algerie), Ali Yahia, Anwar Haddam - erklært medlem av GIA (Væpnet islamsk gruppe) - for FIS, og Abdallah Djaballah for

¹⁷¹ Hanoune intervjuet av Mouffok (1996:154, 199).

I denne sammenhengen foreligger det for øvrig empiriske fakta som tilsier at man kan stille spørsmål ved hvorvidt det er hold i Khalida Messaoudi sitt argument. Hun utelater nemlig blant annet å nevne deltakelsen til Louisa Hanoune sitt parti, PT (Arbeidernes parti), som jo er et sekulært demokratisk politisk parti. I tillegg utelater hun å nevne at Ali Yahia faktisk var leder av LADDH (Ligue de défense des droits de l'homme/Den algeriske menneskerettighetsliga), samt at det også var en yngre garde av deltakere fra partiene FFS og MDA som hadde vært motstandere av ettpartistyret.¹⁷³

Det var de to lederne i eksil, Anwar Haddam og Rabah Kebir, begge fra den såkalte djezaristiske retningen innen FIS, som deltok som FIS' utsendinger i Roma. Cathrine Løchstør¹⁷⁴ (1995:280) sier at denne deltakelsen *"innebærer at partiet har forlatt sitt tidligere krav om at valget fra 1991 må anerkjennes og fullføres. Partiet nullstiller seg sammen med de øvrige underskriverne av Romaplattformen, og erklærer seg rede til å delta i det politiske liv på demokratiske premisser"*.

Khalida Messaoudi argumenterer derimot for at FIS inngår fred i Roma, og fortsetter krigen i Algerie. Hun forklarer dette med at bare en uke etter møtet i San Egidio, tok Anwar Haddam på seg ansvaret for at en bilbombe eksploderte og førte til et blodbad midt i rushtiden i sentrum av Alger.¹⁷⁵

Et motargument mot dette er Louisa Hanoune sitt argument om at Anwar Haddam ikke representerte seg selv, men sitt parti. Hun understreker også at Anwar Haddam, i tråd med hennes egen mening, poengterte at hovedformålet med Romaforhandlingene ikke var å etablere et felles politisk program, men å stoppe blodbadet og hindre videreføringen av borgerkrigen. På den annen side sier hun at ingenting kan rettferdiggjøre et slikt attentat som Anwar Haddam rettferdiggjorde bare en uke etter forhandlingene i Roma. Men hun poengterer også at Rabah Kebir, fra sitt eksil i Tyskland, fordømte entydig det samme

¹⁷² Messaoudi intervjuet av Schemla (1995: 236, 237-238).

¹⁷³ Hanoune intervjuet av Mouffok (1996:196,198).

¹⁷⁴ Cathrine Løchstør er cand.philol. Hovedoppgaven hennes i fransk fra 1991, "Culture de minorité et démocratisation nationale: les berbères de l'Algerie 1980-90", dreier seg om berberkonflikten i Algerie. Siden har hun vært utenriksmedarbeider i Aftenposten og NRK-radio, samt undervist ved Universitetet i Oslo. I dag jobber hun som utenrikskorrespondent for NRK-TV.

¹⁷⁵ Messaoudi intervjuet av Schemla (1995:237).

attentatet. Og hvem av de to representerer egentlig FIS?¹⁷⁶

Slike hendelser og spørsmål viser at det er viktig å være inneforstått med at FIS ikke er enhetlig. Noe av det viktigste som splitter dem er nettopp synet på hvorvidt man skal kunne ta i bruk voldelige midler i bekjempelsen for en islamsk stat (Løchstøer 1999:24).

Jan De Volder (1999:54) legger også vekt på dette aspektet ved konflikten i Algerie. Han sier at forenklingen med å sette likhetstegn mellom islam og terrorisme må unngås. Det er en tankegang som lett kan feste lit til en populistisk diskurs, som særlig gjør seg gjeldende i Europa, om islam. Europeere må ikke glemme at den islamske verden er kompleks, med mange ulike strømninger.

Denne oppfatningen deler Jan De Volder også med Catrine Løchstøer (1995:256-257) som er opptatt av at de islamske terroristene ikke representerer hele FIS slik partiet fremsto fra det ble dannet i mars 1989 til det ble forbudt nøyaktig tre år senere. Nettopp det at FIS samarbeider med andre politiske partier, må innebære et prinsipielt standpunkt mot voldsbruk og for pluralisme, sier hun. Dette kan innebære at FIS likevel bør få en sjanse til å anerkjennes som et politisk parti på linje med de andre politiske opposisjonspartiene som ønsker en demokratisk utvikling for Algerie. Spørsmålet er imidlertid om FIS kan gjøre krav på å bli trodd.

"Romaplattformen går på tvers av FIS-ledernes budskap fra tiden før de ble arrestert. Vil et lovlig FIS føle seg forpliktet av standpunkter det inntok mens det var illegalt - og mens dets ledere satt fengslet? (...) Slike spørsmål finner ikke svar før regimet i Alger opphever forbudet mot FIS og løslater lederne" (Løchstøer 1995:281).

Som tidligere nevnt ble de to FIS-lederne satt fri i juli 2003, etter 12 år i vekselvis fengsel og husarrest. De har imidlertid blitt pålagt strenge krav om å avstå fra politisk aktivitet. Hvis dette overholdes blir det dermed likevel vanskelig å si noe om FIS' politikk.

¹⁷⁶ Hanoune intervjuet av Mouffok (1996:197, 201, 220).

3.9 FIS' mulighet til å fremme demokratiseringsprosessen

"Are the islamists part of the democratic transition or will they be only the founders of the next and authoritarian regime which will succeed the current one"? (Addi 2001:1).

Dette spørsmålet er sentralt for temaet i debatten som dreier seg om FIS' mulighet til å fremme demokratiseringsprosessen. Innenfor dette temaet dreier argumentene seg hovedsakelig om bedømmelsen av situasjonen. I denne sammenhengen argumenteres det på den ene siden for at det demokratiske systemet skulle korrigere eventuelle ikke-demokratiske holdninger i en islamistisk majoritet, og på den annen side at islamistene ville anvende sin majoritet til å avskaffe demokratiet.

Lahouari Addi er blant de som argumenterer for at FIS kan bidra til å fremme demokratiseringsprosessen. Han begrunner dette med at FIS er en viktig politisk strømning og legger til at man ikke kan bygge opp demokratiet ved å nekte en viktig politisk strømning å delta i valg.¹⁷⁷ For han er det et poeng at *"the islamist parties seem to be the most rooted parties in the muslim world; so the democratic transistion depend partly on their support"* (Addi 2001:1). På den annen side hevder han også at *"(...) the islamists have no future as founders of a democratic regime"* (ibid:15). Årsaken til dette ligger, i følge Lahouari Addi, hovedsakelig i islamistenes syn på folkesuverenitet.

FIS' syn på folkesuverenitet

Hvorvidt FIS kan betraktes som et parti med mulighet til å fremme demokratiseringsprosessen har å gjøre med deres syn på folkesuverenitet. Inga Brandell (1998a:107) sier at det ikke er folkeviljen, men Guds vilje som er statens grunnstein innenfor den islamske politiske filosofien. Gjennom Koranen og Sunnaen (profetens eksempel) styrer den mange aspekter av samfunnslivet (ibid). Inga Brandell legger for øvrig vekt på at det også er viktig å fokusere på hva som er Guds vilje i denne sammenhengen. I følge henne dreier det seg først og fremst om moralske spørsmål,

¹⁷⁷ Intervju med Addi, 13.5.2002.

skattespørsmål, eiendom og arv, domstolsvesen og uttolkning, men ikke om hvordan staten skal se ut. Det handler snarere om allmenne uttalelser om hvordan man kan søke kunnskap og om et likhetsprinsipp. Koranen skiller faktisk ikke mellom kjønn eller raser. Kvinnen og mannen er like for Gud, men har ulike oppgaver i samfunnet. Problemet er bare at Gud ikke sier noe om statsbudsjett, skolesystem eller sosial politikk. For å trekke paralleller til Iran, har denne teokratiske staten løst dette problemet med å ha et vokterråd i tillegg til vanlig lovgivning, som kan overholde at lovgivningen ikke bryter med sharias prinsipper.¹⁷⁸

Lahouari Addi (2001:8) hevder på sin side at *"the islamist message rejects the idea of popular sovereignty without which there can be no democracy"*. Årsaken til at det ikke kan foreligge noe demokrati uten folkesuverenitet er at demokratiet innebærer en rekke prosedyrer, deriblant makten som et "tomt sete"¹⁷⁹. Islamistene betrakter for øvrig ikke makten som et "tomt sete". For dem har makten alltid tilhørt, og vil alltid tilhøre Gud (ibid:9). Og hvis man plasserer seg på det religiøse terrenget finnes det ikke lenger noen debatt. Det er ingen debatt fordi Gud har sagt at man kan ikke debattere det som er hellig.¹⁸⁰ Lahouari Addi legger imidlertid også vekt på at selv om FIS sier at suvereniteten tilhører Gud, og ikke menneskene, kan man i praksis si at FIS har utviklet seg på dette spørsmålet; De intellektuelle innad i FIS sier at suvereniteten tilhører Gud, men at den blir utøvd av folket - av de troende.¹⁸¹ Det er imidlertid også en mulighet for at det at suvereniteten tilhører Gud ikke nødvendigvis medfører at islamismen er uforenlig med demokrati, da muligheten for å tolke Gud som demokrat, og dermed betrakte demokrati på jorden som et direkte uttrykk for hans vilje, bør anerkjennes (Rudebeck 1986:55).

På den annen side poengterer Djamila Sahrui at demokrati betyr styre av folket, og ikke styre av Gud. Derfor ber hun om at man lar Gud være der han er, og at jorden styres av mennesker. Etter hennes mening skal folk få lov til å være religiøse om de

¹⁷⁸ Intervju med Inga Brandell, 9.12.2003.

¹⁷⁹ Makten som et 'tomt sete' innebærer at maktthaverne bare okkuperer makten midlertidig på grunnlag av prinsippet om maktalternering, og dermed er maktens natur et 'tomt sete' (Addi 2001:9).

¹⁸⁰ Intervju med Addi, 13.5.2002.

¹⁸¹ Intervju med Addi, 13.5.2002.

ønsker det, men religionen kan ikke regjere landet. Isteden må menneskene ha lover skapt av menn og kvinner. Man kan ikke be Gud styre landet, særlig når han ikke sier noe om hvordan det skal gjøres.¹⁸²

Fatiha Talahite argumenterer derimot for at det ikke gir noen mening å si at islamisme innebærer styre av Gud, for også i England eller i USA styrer statslederen i Guds navn. Men det vil ikke si at det er Guds styre, for det finnes lover. Altså er det viktigste problemet eksistensen av et lovverk som ikke bare gjelder de styrte, men også de styrende, og at de styrende ikke hever seg over lovverket. Og på dette feltet mener hun at islamismen, i det minste i følge sin doktrine, tar til ordet for en rettsstat.¹⁸³

FIS og modernitet

Det er etter hvert vokst fram en stor grad av enighet om at et demokratisk system bidrar til politisk stabilitet. Det type demokratiet som i hovedsak finnes i Vest-Europa og Nord-Amerika, liberaldemokratiet, er et demokrati med en historie som knytter det til moderniseringsprosessen; den økonomiske, sosiale og politiske utvikling fra rennessansen og opplysningstiden og fram til våre dager (Gule 1991:1). Forståelsen av begrepet modernitet har derfor blitt nært knyttet til den historiske utviklingen av fenomenet i en spesifikk geografisk og kulturell kontekst. Dette har resultert i en situasjon der en betydelig del av teorier om modernitet, eksplisitt eller implisitt, har behandlet det vestlige samfunn som prototypen på det moderne samfunn (Tjomsland 2000:22). En indikasjon på dette er at mange tidligere tilnærmelser til problemer med demokratisering i den tredje verden var basert på antagelsen om at man ikke ville oppnå demokrati med mindre det var større grad av modernisering (Törnquist 2002:20).

De fleste som studerer islamisme vil kunne enes om at fenomenet kan betraktes som et forsøk, fra muslimenes side, om å hankses med problemene knyttet til modernitet. Man kan kanskje si at modernitet er islamismens *raison d'être*¹⁸⁴. Men hvordan fortøner

¹⁸² Sahrui intervjuet av Andersson (1998).

¹⁸³ Intervju med Talahite, 15.5.2002.

¹⁸⁴ *Raison d'être* brukt i denne sammenhengen innebærer at moderniteten er årsaken til islamismens eksistens.

egentlig forholdet mellom islamisme og modernitet seg? (Tjomsland 2000:23). Og kan det eksistere en annen modernitet enn den vestlige?¹⁸⁵

Islamisme kan betraktes som en alternativ tilnærming til modernitet - og som en reaksjon mot modernitet. Av denne grunn kan man se en tendens til å konkludere med at islamisme også er reaksjonær eller anti-moderne. Dette er imidlertid ikke motstridene med det faktum at dagens islamisme er et iboende moderne fenomen, ettersom det er et produkt av modernitet, bygd opp for å fungere innenfor en moderne kontekst eller en kontekst som er i en moderniseringsprosess (Tjomsland 2000:1). I denne sammenhengen sier Daniel Heradstveit (1997b:1) at islamistene *"går ikke, slik mange trur, i mot modernisering, men moderniseringa skal skje på islamiske premissar. Dei vil islamisere det moderne samfunnet"*. I tråd med dette mener Lahouari Addi at islamistbevegelsen kan sies å være forenelig med modernitet¹⁸⁶ som fenomen fordi den er motstridende, noe som betegner modernismen. Den er også moderne ved at den er et uttrykk for massene, og det er bare innenfor en moderne stat at massene kommer inn på den politiske scenen.¹⁸⁷ Men på den annen side har ikke den islamistiske diskursen kapasitet til å skape moderne institusjoner, blant annet fordi den forkaster alt som "smaker av vesten", deriblant de universelle verdiene som demokrati, folkesuverenitet, menneskerettigheter etc. (Addi 2003). Som følge av dette argumenterer han slik:

"Without realizing it, they [the Islamists] undoubtedly nurture aspirations for modernity, and even for democracy, but they have no political model for institutionalizing such aspirations. That is why they are strong as opponent of non-democratic regimes. In power, they would quickly contradict the aspirations of the masses who had supported them" (Addi 2001:15).

Fatiha Talahite hevder derimot at man ikke apriori kan si at det å integrere islamistene i demokratiseringsprosessen ville utelukke manifesteringen av institusjoner, fordi innenfor

¹⁸⁵ Talahite uttaler seg i Benslama (1995:12).

¹⁸⁶ Når det gjelder begrepet modernitet, snakker Lahouari Addi om politisk modernitet, og for han er demokrati en vital nødvendighet innenfor modernitet. Han hevder at i fraværet av demokrati vil menneskerettighetene brytes og vi vil stå overfor et autoritært regime, nærmere bestemt et diktatur (Intervju med Addi, 13.5.2002). Han mener at det som av islamistbevegelsen blir sett på som vestlige verdier, som demokrati, ytringsfrihet og menneskerettigheter, er universelle verdier som utgjør politisk modernitet (Addi 2003). Dermed kan han sies å ha en litt spesiell oppfatning av begrepet modernitet, som innebærer at det er lite trolig at han tar i betraktning at det kanskje også kan finnes en annen modernitet enn den vestlige.

¹⁸⁷ Intervju med Addi, 13.5.2002.

islamistbevegelsen finnes det både de som er mottakelige for opinionen og de som ikke er det. I følge henne vil selv de som er mest kritiske vis-à-vis islamismen si at man kan finne verdier i islamismen som er i tråd med moderniteten. Derfor kan man heller ikke basere seg på hvordan én islamistbevegelse opptrer på et gitt krisetidspunkt - for eksempel situasjonen i Algerie på begynnelsen av 1990-tallet - for å si at islamistbevegelsen definitivt er bærere av noe negativt.¹⁸⁸

Are Hovdenak betrakter også islamistbevegelsen som en moderniserende bevegelse. I denne sammenhengen trekker han fram at Bjørn Olav Utvik, i sitt arbeid med den egyptiske islamismen, sammenlikner islamistbevegelsen med den kristne lekmannsbevegelsen i Norge. Lekmannsbevegelsen var en moderniserende bevegelse fordi den var pådriver for demokratiet i og med at den hadde nettverk for mobilisering over hele landet, stilte krav om reformer opp mot det "gamle", og brukte religionen som legitimt virkemiddel. Islamismen gjør også det, og den hever også lojaliteten opp fra den tradisjonelle samfunnsstrukturen (klanen). Islamismen har en struktur som ofte dekker hele landet, og nettverket går ut over klanstrukturen, noe som er en direkte forutsetning for en moderniseringsprosess. Dermed er det også en mulighet for at islamismen kan bidra til å fremme en demokratiseringsprosess.¹⁸⁹

Lahouari Addi hevder også FIS har utviklet seg. I offisielle erklæringer av FIS og via publikasjoner på sin internettside uttrykker, i det minste djezaristene, blant annet en tilknytning til idéer om likeverd, flertallsdemokrati, menneskerettigheter etc., noe som viser en ganske klar utvikling. Videre stadfester Lahouari Addi at FIS, på sin siste kongress i august 2002, erklærer seg som et politisk parti som ønsker å skape en islamsk stat som vil være en rettsstat, der statsborgeren og folket innehar full frihet. Det er ikke bare den politiske pluralismen som anerkjennes, men et perspektiv om alternering av makten gjør seg også gjeldende (Addi 2003). Dette betyr at selv om FIS ikke har et politisk program som gjør at de kan bygge opp et demokratisk styresett, er det ikke noe i

¹⁸⁸ Intervju med Talahite, 15.5.2002.

¹⁸⁹ Intervju med Hovdenak, 30.9.2003.

veien for at de kan bidra i demokratiseringsprosessen.

På den annen side står Francis Jeanson (1991:74) inne for at FIS brukte det demokratiske spillet for å komme fram til et fundamentalt mål; en islamsk stat, som ville innebære en fornektelse av demokratiet, mens John L. Esposito (1999:175) argumenterer derimot, som Lahouari Addi, for at *"while liberals called for greater political and economic freedom, it was the islamists who emerged as self-proclaimed voices of the masses"*. Og nettopp som talerør for massene, ble FIS den eneste store utfordringen for det autoritære regimet. Slik kunne de også bidra til å fremme demokratiseringsprosessen.

Rabah Kebir argumenterer på sin side for at islam er moderne. Både islam, den islamske tanken og politisk islam har midler til å skape og styre en moderne stat. Han legger også vekt på at dette ikke er en teokratisk stat, for den vil verken bli styrt av noe prestevelde, eller av en leder som regjerer i Guds navn. Derimot vil denne islamistiske moderne staten bli dirigert av folket, og konstituere en sivil stat fundert på prinsippene til profeten Muhammad; prinsipper som på ingen måte viser noen motsetning til systemet innenfor den moderne tankegang. En islamsk stat anvender prinsippet om offentlig enighet, prinsippet om valgurnene, prinsippet om rettferdighet, om en uavhengig lovgivende og utøvende makt, noe som også tilsvarer den koranske lov.¹⁹⁰

¹⁹⁰ G.Abdelkrim intervjuet av Denaud (1997:140-141).

4. Hva er grunnlaget for debattens sentrale argumenter?

I kapittel 3 tok jeg for meg oppgavens første problemstilling; hva er de sentrale argumentene i den algeriske debatten om demokrati og FIS sin rolle i forhold til demokrati og demokratisering. Men hva er egentlig grunnlaget for disse argumentene? Kan det kanskje ha noe å gjøre med debattantenes ulike syn på hva henholdsvis demokrati og demokratisering innebærer?

På bakgrunn av disse spørsmålene vil jeg i dette kapitlet fordype argumentasjonsanalysen til å omfatte hvilke teoretiske og empiriske grunnlag som de ulike debattantene støtter seg på. For å gjennomføre en slik analyse vil jeg først se nærmere på begrepene demokrati og demokratisering, og ut i fra det utarbeide en modell som belyser de ulike forståelsene av disse begrepene. Denne modellen vil jeg bruke til å se på hvordan debattantene plasserer FIS i forhold til sine respektive demokratiforståelser. Deretter vil jeg se nærmere på debattantenes empiriske grunnlag for argumentene, ettersom det ikke nødvendigvis bare er de ulike demokratiforståelsene som spiller en rolle for argumentasjonen, men at det kanskje også handler om hvordan debattantene ser på hva som faktisk er, og har vært tilfellet, i Algerie.

4.1 Hva innebærer demokrati og demokratisering?

Begrepsforklaringen av henholdsvis demokrati og demokratisering som ble presentert under kapittel 2.1 innebærer at man kan betrakte demokrati som tilstand (demokrati i seg selv) eller som prosess (demokratisering). Forskjellen mellom de som definerer demokrati som tilstand og de som definerer demokrati som prosess er at de som ser på tilstand diskuterer hvordan en bestemt situasjon fungerer under gitte maktforhold, institusjoner, aktører osv. - som disse analytikerne sjelden problematiserer, men tar for gitt. De analytikerne som ser på demokrati som prosess er, på den annen side, opptatt av hvordan en slik tilstand er en del av en lengre prosess der forutsetningene (maktforhold,

institusjoner, aktører osv.) ikke kan tas for gitt, men forandres over tid. Begge grupper av analytikere måler demokrati i henhold til bestemte kriterier og prinsipper. Men de som ser på tilstand tar demokratiets forutsetninger for gitt, mens de som ser på prosess undersøker hvordan disse forutsetningene endres over tid. Det at en islamistisk gruppering som kanaliserer bred misnøye i forhold til et autoritært regime ikke nødvendigvis er demokratisk i dagens situasjon, er dermed i samsvar med "tilstandsanalysen", mens den samme islamistiske grupperingen kan bli demokratisk, eller kan fremme demokrati på lengre sikt, avhengig av dens metoder, struktur, hvordan andre aktører handler osv., i følge "prosessanalysen".

Barrington Moore er en av de mest kjente demokratiteoretikerne som fokuserer på hvilke historiske endringsprosesser over tid som fører til demokrati. I denne sammenhengen ser han på den historiske endringsprosessen som fant sted fra det 17. århundret til midten av det 20. århundre, da landbrukssamfunn ble industrisamfunn. Hvorfor var det nettopp i løpet av denne perioden at England og USA beveget seg i retning av et liberalt demokrati, Japan og Tyskland gikk i retning av fascisme, Russland og Kina gikk i retning av kommunistregimer, og India gikk i en helt annen retning? Barrington Moores funn i denne studien innebærer at det først og fremst var endring i forholdene mellom de ulike klassene; bønder, adlige, den rurale overklassen, det urbane borgerskapet og staten som ledet til den politiske styreformen liberaldemokrati.¹⁹¹ Dette indikerer at Barrington Moore er opptatt av hva som kreves for demokratisering.

Et annet toneangivende navn innenfor demokratiforskningen er Joseph Shumpeter, som formulerte sin teori så tidlig som i 1942. Han gikk ut i fra at et demokratisk styresett forekommer i de samfunn der de institusjonelle ordningene tvinger dem som søker makten til å konkurrere åpent om folkets stemmer og at individuelle rettigheter som ytringsfrihet og å stille til valg ikke er truet (Hydén 1998:10). Til forskjell fra Barrington Moores studie, fokuserer denne demokratiforståelsen på om en tilstand er demokratisk

¹⁹¹ Moore, Barrington (1966): *Social Origins of Dictatorship and Democracy: Lord and peasant in the Making of the Modern World*. Boston: Beacon Press, sitert i Potter, David (1997:19).

eller ikke, og ser dermed på hva som konstituerer demokrati.

I denne sammenhengen melder det seg et spørsmål om hva slags form demokratiet har. Et demokrati kan for eksempel variere mellom direkte og indirekte folkelig styre og kontroll (Törnquist 1999:123). I et rent direktedemokrati deltar borgerne direkte ved utformingen av beslutningene som angår dem, mens i et indirekte demokrati velges det først representanter, og det overlates til dem å treffe beslutningene (Rasch 1998:7).¹⁹² Form dreier seg med andre ord om hvilken grad av representasjon og deltakelse som finner sted innenfor demokratiet. Her kan man trekke frem spenningen mellom streng konstitusjonell regulering og folkesuverenitet, der streng konstitusjonell regulering innebærer at det foreligger et omfattende sett av regler for hva folk får bestemme, mens folkesuverenitet innebærer at det er liten grad av konstitusjonell regulering og snarere et rent folkestyre med liten grad av lovstyre. Demokratiet kan da ses som et kontinuum med streng konstitusjonell regulering på den ene siden og folkesuverenitet på den andre. Begge disse elementene utgjør for øvrig to deler av liberaldemokratiet, som ofte oppfattes som den vestlige demokratimodellen på grunn av dens historiske røtter i liberalismens fremvekst i Vest-Europa på 1800-tallet.

Hvordan man definerer demokrati avhenger også av hvilke rettigheter og institusjoner som man mener er nødvendige for at man skal kalle et styre for demokrati. På den ene siden har man dem som legger til grunn en minimalistisk definisjon av demokrati, som kun fokuserer på valg (Ulvær 2003:23). Schumpeter sin definisjon av demokrati er en smal eller minimalistisk definisjon, ettersom den kun konsentrerer seg om omstendighetene rundt legitimering av makthaverne. Schumpeter har også inspirert en rekke andre ledende forskere på området med sin minimalistiske demokratidefinisjon, deriblant Samuel Huntington (Hydén 1998:10-11). Andre mener at demokrati ikke bare dreier seg om institusjonelle kriterier, men også om hvorvidt folk har ulik grad av autonomi når det gjelder mulighet til å bestemme omstendighetene og vilkårene rundt sine

¹⁹² Det klassiske demokratiet i bystaten Athen var i overveiende grad direkte, mens dagens demokratiske stater (og de fleste andre demokratisk styrte organisasjoner) først og fremst er representative. De representative demokratiene har imidlertid større eller mindre innslag av direktedemokratiske elementer, som for eksempel folkeavstemninger (Rasch 1998:7).

egne liv. Amartya Sen og David Held er representanter for dette synet (Rudebeck 2001:16). I følge disse forskerne er det mer enn valg og sivile - og politiske rettigheter som er nødvendig for å få til et folkestyre. De mener at også sosiale og økonomiske rettigheter bør inkluderes, ettersom de sivile - og politiske rettighetene blir umulig å utøve hvis ikke visse sosiale og økonomiske rettigheter er oppfylt (Ulvær 2003:24). På den måten legger de til grunn en maksimalistisk definisjon av demokrati.

Som Shumpeter, fokuserer også Robert A. Dahl på hva som konstituerer demokrati. Han anses for å være en av autoritetene på demokratiforskningens område. I utgangspunktet bygger han på en demokratidefinisjon lik Shumpeter og Huntington, men han er mer normativ i sine resonnementer. Det som skiller Dahl fra Shumpeter er at han også betoner viktigheten av politiske fri- og rettigheter; ytringsfrihet, pressefrihet, allmenn stemmerett og informasjonsfrihet.

David Beetham er av dem som kritiserer tendensen til å følge Joseph Schumpeter sin definisjon av demokrati som *"procedural rather than normative or ideal terms, i.e. in terms of a set of institutional practices, rather than a set of basic principles"* (Beetham 1999:68). Ettersom Schumpeters demokratidefinisjon innebærer at institusjonene, alene, er en forutsetning for demokrati, mener Beetham at den er feilbarlig. For det første medfører dette at menneskerettighetene, som også er en iboende del av demokratiet, blir oversett (ibid:92). For det andre blir middelet gjort til mål i seg selv (ibid:3). I motsetning til Schumpeter og andre som ikke skiller mellom mål og middel, gir Beetham følgende definisjon av begrepet demokrati:

"A mode of decision-making about collectively binding rules and policies over which the people exercise control, and the most democratic arrangement to be that in which all the members of the collectivity enjoy effective equal rights to take part in such decisionmaking directly" (Beetham 1999:33).

Hans målsetning er å vise at det er to grunnleggende kjernepunkter i demokratiets betydning som er universelle; folkelig kontroll og politisk likhet (ibid:2, 5, 13), som er skilt fra de institusjonene som får de til å virke. Han vil ikke gi en institusjonell grunndefinisjon (Ulvær 2003:26).

Beetham sier imidlertid ingenting om demokratisering. Dermed utelater han

historiske teser om modernisering og liberal kapitalisme etc. og setter isteden inn menneskerettigheter som en forutsetning for demokrati. På den måten sier han i prinsipp at hvilken som helst form for modernisering - kapitalistisk eller ikke - er greit, så lenge den rommer plass for menneskerettigheter.¹⁹³ Robert W. Hefner snakker, på den annen side, om demokratisering. Han skriver:

"Democracy requires more than elections and constitutions. It depends on traditions and organizations that teach ordinary citizens habits of the democratic heart. Embedded as democracy is in local life worlds, its culture and organization will vary across societies too" (Hefner 2000:5).

I følge Hefner (2000:vii-viii), baserer argumentet om at muslimske samfunn er iboende motstandere av demokrati seg på ideen om at islamske sivilisasjoner ikke verdsetter institusjonelle forhold mellom regjeringen og folket. Det han da videre setter som en forutsetning for demokratisering, også i muslimske samfunn, er en tilknytning mellom staten og sivilsamfunnet. Hefners argumentasjon utfordrer blant annet statsviteren Samuel Huntingtons tese om at *"we are mistaken to assume that all societies can develop democratic institutions, because the principles of democracy are incompatible with the cultures of many"*.¹⁹⁴ Når det gjelder forholdet mellom islamisme og demokrati er dette en feilaktig tese i følge Hefner, fordi muslimsk politikk ikke nødvendigvis er monolittisk, men plural. Det finnes blant annet ett demokratisk islam basert på sivilsamfunnet (dvs. et *civil islam*) (ibid:7, 12-13).

"This democratic Islam insists that formal democracy cannot prevail unless government power is checked by strong civic associations. At the same time (...) civic associations and democratic culture cannot thrive unless they are protected by a state that respects society by upholding its commitment to the rule of law" (Hefner 2000:13).

Hefner uttrykker dermed at sivilsamfunnet (eller *civil islam* i de tilfellene vi har å gjøre med et muslimsk samfunn) er en nødvendig, men ikke tilstrekkelig betingelse for demokratisering. Hans perspektiv er dermed ikke sammenfallende med de som hevder at

¹⁹³ E-post korrespondanse med Olle Törnquist, Professor i Statsvitenskap ved universitetet i Oslo, 21.12.2003.

¹⁹⁴ Huntington, Samuel P. (1991): *The Third Wave: Democratization in the Late Twentieth Century*. Norman: University of Oklahoma Press, sitert i Hefner (2000:4).

tilstedeværelsen av et sivilsamfunn er ensbetydende med demokratisering. I følge Hefner må vi også ha en sterk, og selvbegrensende stat. Staten må imidlertid være grunnet på statsborgerskap, og ikke en bestemt religion, og utgjøre en såkalt *civil state*. Dermed går han i mot de som, i muslimske samfunn, hevder at man må ha en islamsk stat, grunnet på sharia. Han ser imidlertid også ut til å tale for at islam både kan spille en rolle i samfunnet som er med på å fremme demokratisering og undergrave demokratisering, nettopp på grunn av alle de ulike kreftene som utspiller seg innenfor denne religionen. Han sier at *civil islam* er en ny ideologisk retning som finnes i flere varianter. På den ene siden vil de fleste versjoner begynne med å fornekte den monolittiske islamske stats visdom, og isteden tale for demokrati, voluntarisme og maktbalanse i stat og samfunn (Hefner 2000:12-13). På den annen side vil ikke denne *civil democratic islam* gi mening hvis man ikke tror at islam er forenlig med, eller til og med grunnlagt på demokratiske verdier, og ingen kan nekte for at denne overbevisningen er et spørsmål om tolkning - en tolkning som konservative muslimer har rett til å hevde ikke er sin egen (ibid:218). Hefners teori om islam og demokrati går dermed ut på at forutsetningene om maktforbindelser mellom stat og samfunn fremmer muligheten for at islamistiske grupper kan fungere som et *civil islam*.

Demokratisering handler også om hvorvidt sentrale aktører har interesse og kapasitet til å fremme et substansielt demokrati¹⁹⁵ på en måte som ikke underminerer deres egne fundamenter. Har aktørene kapasitet til å være tilstede og knytte seg til aktiviteter på ulike områder i det politiske terrenget? Kan de politisere spørsmål, interesser og verdier i opinionen? Og kan de mobilisere støtte for politikk knyttet til slike spørsmål, interesser og verdier? (Demos 2004:5). I denne oppgaven vil et slikt demokratisyn rette seg mot hvorvidt aktørene har interesse og kapasitet til å bruke midler for å fremme mål. Kan for eksempel FIS fremme demokratisering ved å politisere religiøse verdier, for så å mobilisere folk for politiske handlinger?

¹⁹⁵ Et substansielt demokrati inkluderer aktørenes kapasitet til å benytte seg av rettigheter og institusjoner (Demos 2004:5).

I første hånd går det dermed et skille mellom de som ser på hva som konstituerer demokrati, og de som ser på hva som kreves for demokratisering. På bakgrunn av Beethams demokratiteori kan man også trekke et skille mellom de som identifiserer demokrati som et middel, dvs. som institusjonelle verktøy (for eksempel valg, konstitusjoner, partier osv.) og de som definerer demokrati i forhold til om institusjonelle kriterier bidrar til å fremme en målsetning om folkelig kontroll og politisk likhet (dvs. i hvilken grad ulike verktøy faktisk fremmer demokrati eller noe helt annet).

På bakgrunn av dette kan man se at demokrati handler om ulike ting for ulike folk, og ut i fra dette sette opp en 4-feltsmodell for ulike demokratiforståelser:

	Demokrati	Demokratisering
Middel	Former: Representasjon/deltakelse Kapasitet til å benytte seg av eksisterende/ideelle midler	Aktørenes kapasitet til å bruke eller fremme demokratiske midler
Om middel fremmer mål	Hvilke rettigheter /institusjoner: minimalistisk/maksimalistisk definisjon Kapasitet til å benytte seg av eksisterende/ideelle midler for å fremme demokratiske mål	Aktørenes interesse og kapasitet til å slåss for å utvikle midler for å fremme demokratiske mål

Modell 4.1: Ulike demokratiforståelser

4.2 Hvordan debattantene plasserer FIS

Med utgangspunkt i de presenterte teoriene om demokrati og demokratisering, skal jeg i dette avsnittet se nærmere på hvorvidt de sentrale argumentene fra kapittel 3 kan ledes til visse teoretiske grunnlag. For å belyse dette vil jeg kategorisere debattantene i forhold til

hva de fokuserer på når det gjelder FIS' rolle i forhold til demokrati og demokratisering, og sette dette inn i modellen om ulike demokratiforståelser. Vi får da følgende modell for FIS' rolle i forhold til demokrati og demokratisering:

	Demokrati	Demokratisering
Middel	Om FIS opprettholder/kommer til å opprettholde eksisterende/ideelle midler	Hvilken kapasitet FIS har til å bruke eller fremme demokratiske midler
Om middel fremmer mål	FIS' kapasitet til å benytte seg av eksisterende/ideelle midler for å fremme demokratiske mål	FIS' interesse og kapasitet til å slåss for å utvikle midler for å fremme demokratiske mål

Modell 4.2: FIS' rolle i forhold til demokrati og demokratisering

FIS' opprettholdelse av midler

Argumentene som dreier seg om FIS' opprettholdelse av midler kan knyttes til det å forstå demokrati som en tilstand. I tillegg handler det om at demokrati blir identifisert som middel. Khalida Messaoudi er en av debattantene som argumenterer innenfor denne kategorien. Hun legger vekt på at kvinners rettigheter er et av de viktigste ideelle midlene i et demokrati, men i hennes øyne, vil ikke FIS opprettholde disse rettighetene. Hun er også opptatt av andre grupper som berberister og kommunister, og legger vekt på at heller ikke deres rettigheter vil bli opprettholdt innenfor en islamsk stat. En slik oppfatning kan indikere at det er et poeng for Khalida MESAoudi at ettpartistyret i Algerie ville bedre ivareta kvinner og minoriteters rettigheter enn FIS. I 1995 sa hun for øvrig at hun hadde vært spesielt kritisk til ettpartistyret de siste 15 årene,¹⁹⁶ og peker på at *"forræderen i denne historien også er den algeriske stat, som verken har maktet å ta oppgjør med islamistene eller å beskytte sivilbefolkningen"*.¹⁹⁷ Likevel mener hun at det nylige innsatte

¹⁹⁶ Messaoudi intervjuet av Schemla (1995:58).

¹⁹⁷ <http://www.dagbladet.no/kultur/1998/02/20/60646.html>, 14.4.2004.

HCS (Øverste sikkerhetsråd), i samråd med det konstitusjonelle rådet og HCE (Øverste statskomité), kunne avlyse den andre valgomgangen i januar 1992, til tross for at resultatet av den første valgomgangen gjenspeilet folkeviljen. Av denne grunn ser det ut til at Khalida Messaoudi betrakter demokrati som et strengt konstitusjonelt styresett, der folkesuverenitet blir begrenset. Grunnloven skal, med andre ord, regulere hva demokratiet ikke skal ha innflytelse over (Reigstad 2002:102). En slik demokratiforståelse kan tjene som grunnlag for hennes argument om at det var en patriotisk plikt å avlyse valget fordi FIS truet demokratiet i Algerie med det islamistiske styresettet de ville komme til å innføre.

Lahouari Addi (2001:9) sin oppfatning av at islamistene går inn for et politisk-religiøst system, basert på valgprinsippet, handler også om FIS' opprettholdelse av midlene. Han mener at dersom valginstitusjonen skal være effektiv må den bygge på forståelsen av makten som et "tomt sete", i betydningen folkesuverenitet. Men islamistene betrakter ikke makten som et "tomt sete"; det har alltid, og vil alltid tilhøre Gud (ibid). Suvereniteten tilhører dermed Gud, og ikke folket. Derfor mener Lahouari Addi (2001) at FIS ikke vil opprettholde en effektiv valginstitusjon som, i følge han, er et av de viktigste demokratiske midlene.

Lahouari Addi hevder imidlertid også at man ikke kan argumentere ut i fra et spørsmål om hvorvidt islam er forenelig med demokrati. For dette er et spørsmål uten mål som man kan debattere i det uendelige uten å komme fram til en løsning. Grunnen til det er at demokrati er en moderne ideologi som vokste fram i vesten mellom det 18. og 19. århundret. Islam er, på den annen side, en religion som vokste fram på det 6. århundret. Å stille spørsmål om hvorvidt islam er forenelig med demokrati er, med andre ord en anakronisme. For islam er en religion, og innebærer dermed hellige tekster. I islam er det vers som taler for demokratiet, samt vers som taler mot demokratiet.¹⁹⁸ På grunnlag av dette mener Lahouari Addi, som Are Hovdenak, at debatten om hva islamistene vil stå for hvis de kommer til makten er hypotetisk, mens i forhold til hæren/regimet forholder det

¹⁹⁸ Intervju med Addi, 13.5.2002.

seg annerledes, fordi vi vet hva de har stått for; et helt klart totalitært regime. Derfor er det paradoksalt at nettopp hæren/regimet skulle kunne bruke et demokratisk argument for å forby et annet politisk parti som ennå ikke har vært ved makten.¹⁹⁹ Sammen med Louisa Hanoune og Fatiha Talahite, som legger vekt på at man ikke kan foreta noen *politique de fiction*, hevder dermed Lahouari Addi og Are Hovdenak at man ikke kan si noe om hvorvidt FIS ville ha opprettholdt de demokratiske midlene hvis de skulle komme til makten.

Hvilken kapasitet FIS har til å bruke eller fremme demokratiske midler

Argumentene innenfor denne kategorien kan ledes til en forståelse av demokrati som prosess. I tillegg identifiseres demokrati som et middel. Inga Brandell sier blant annet at selv om hun, personlig sett, ser på demokrati som et mål, har demokratiet, historisk sett, blitt gjennomført i ulike deler av verden fordi man har betraktet det som et middel. De politiske aktørene og sosiale bevegelsene har vært avhengig av at demokrati skal være et middel - en beskyttelse.²⁰⁰

Ghemati Abdelkrim, Ould Adda Abdelkrim, Rabah Kebir og Abassi Madani argumenterer for at FIS er demokrater fordi de aksepterer resultatet fra valgurnene. Demokrati for dem er da ensbetydende med de demokratiske midlene; frie valg og pluralisme.

På bakgrunn av dette går Fatiha Talahite, Louisa Hanoune, Inga Brandell, Are Hovdenak, Daniel Heradstveit og Lahouari Addi inn for at FIS har kapasitet til å bruke eller fremme de demokratiske midlene. Disse debattantene gjør et poeng av hva som egentlig var Algerie sin demokratiske status i januar 1992. En test på om det er demokrati kan være at regimet gir fra seg makten frivillig. I Algerie hadde det blitt innført en ny konstitusjon i 1989 som åpnet for flerpartisystem og valg, og den virkelige testen på om det var demokrati var valget i 1991/92. Men ved valget nektet regimet å gi fra seg makten,

¹⁹⁹ Intervju med Hovdenak, 30.9.2003.

²⁰⁰ Intervju med Brandell, 9.12.2003.

og det fører til at de strøk denne testen.²⁰¹ Av den grunn eksisterte det heller ikke noe demokrati i Algerie da annen valgomgang ble avlyst. Dette blir bekreftet av blant andre Fatiha Talahite. Hun hevder at, i tillegg til valg, er demokratiet avhengig av at man konstruerer en konstitusjon, institusjoner og lover.²⁰² Med andre ord må det foreligge en rekke midler for at man skal kunne snakke om et demokrati.

For å se nærmere på hvordan FIS' islamske stat skulle kunne bruke eller fremme konstitusjonen kan den islamske staten Iran tjene som et eksempel. I følge Bjørn Erik Rasch (2002) har Iran en konstitusjon med sterke elementer av islam, samtidig som demokratiske innslag utvilsomt gjør seg gjeldende. I tillegg er det svært vanskelig å endre den iranske konstitusjonen, og det er umulig uten at presteskapets frontfigur gir sin tilslutning. Dette er gjort for å gi republikkens islamske ordninger - slik de ble utformet etter revolusjonen i 1979 - sterkest mulig beskyttelse mot reformideer som måtte fremmes av nye generasjoner. Samtidig eksisterer det sterke spenninger i systemet, i og med at det også inneholder demokratiske innslag. I perioder hvor velgerskaren er mer liberal og reformorientert enn presteskapet, er det duket for konflikter mellom (først og fremst) president og statsoverhode og deres respektive allierte. På sikt kan de demokratiske elementene, utilsiktet, bidra til å undergrave regimets islamske karakter, og bane veien for en relativt fredelig overgang til et demokrati i ordinær forstand (ibid).

For å få til en demokratisering i Algerie vil en effektiv konstitusjon være av sentral betydning. I algeriernes øyne har imidlertid ikke konstitusjonen lenger legitimitet. For når demokratiseringsprosessen ble avbrutt, ble også prosessen med å legitimere konstitusjonen avbrutt.²⁰³ Louisa Hanoune legger til at den algeriske konstitusjonen er bærer av alle de institusjonelle problemene i landet. Den er grunnlagt på et presidentstyre som gjør presidenten til den eneste som kan garantere legitimitet, og derfor er den rene fornektelsen av folkesuvereniteten, samt at den gjør muligheten for statskupp lettere.²⁰⁴ Lahouari Addi påpeker at et annet bevis for at konstitusjonen ikke er effektiv i Algerie er

²⁰¹ Intervju med Hovdenak, 30.9.2003.

²⁰² Intervju med Talahite, 15.5.2002.

²⁰³ Intervju med Talahite, 15.5.2002.

²⁰⁴ Hanoune intervjuet av Mouffok (1996:144).

at artikkel 5 eller 6 i den algeriske konstitusjonen stadfester at statsborgerne er likeverdige overfor loven, uavhengig av kjønn. Familieloven innebærer imidlertid at kvinnen er underordnet mannen. I utgangspunktet skal denne lovgivningen være underordnet konstitusjonen, ettersom det er konstitusjonen som står øverst i hierarkiet av lover. Hvis dette hadde vært tilfelle skulle hvilken som helst kvinneassosiasjon eller gruppering for statsborgerne anvende konstitusjonen for å annullere familieloven, fordi denne er i et motsetningsforhold til konstitusjonen. Men ettersom konstitusjonen ikke har noen effektivitet, har familieloven eksistert siden 1984. Konstitusjonen er, med andre ord, en tekst for å vise andre nasjoner at det foreligger en konstitusjon, og at Algerie er en moderne stat eller en rettsstat, men i realiteten er den ikke av betydning. Hovedårsaken til dette er at algerierne ikke har rett til å stemme fritt for å velge sine representanter. Debattantene som er opptatt av FIS' kapasitet til å bruke eller fremme demokratiske midler betrakter dermed demokrati som et middel, der valginstitusjonen anses som et av de mest positive aspektene ved et demokrati. Lahouari Addi sier blant annet at i et politisk system der valginstitusjonen er fraværende kan ingenting fungere. En slik forståelse av demokrati kan utgjøre et grunnlag for argumentet om at det var militærregimet, og ikke folket som fryktet FIS. For folket stemte for FIS,²⁰⁵ og på den måten var FIS en viktig politisk strømning som kunne være med på å fremme demokratiseringsprosessen ved å delta i valg.

Selv om Inga Brandell er enig i at FIS var med på å fremme demokratiseringsprosessen ved å delta i valg, poengterer hun at overgangen til demokrati i Algerie mislyktes fordi *verken* makthaverne eller opposisjonen klarte å bevare kontrollen over respektive ytterliggående grupperinger. I stedet for en allianse mellom reformistene blant makthaverne og de moderate i opposisjonen, tok de forhandlingsfiendtlige blant makthaverne og de radikale i opposisjonen overhånd. Konflikten var et faktum og overgangen til demokrati ble avbrutt (Brandell 1998a:9). Videre sier hun at krigen i Algerie er den krigen, nest etter krigen i Rwanda, som sannsynligvis har drept flest liv

²⁰⁵ Intervju med Addi, 13.5.2002.

mot slutten av 1900-tallet. Den kan ikke avsluttes med annet enn at demokratiseringsprosessen går videre eller at opposisjonen brytes helt ned. Og hvis demokratiseringsprosessen skal gå videre innebærer det en endring, og som alle endringer vet man ikke hva den leder til, og den medfører derfor alltid en risiko for ustabilitet (ibid:162-163).

Fatiha Talahite og Louisa Hanounes argumenter vitner om en oppfatning av at visse spilleregler for demokrati har en betydning i seg selv uansett om de fremmer demokratiske mål eller ikke. Om FIS holder seg til dem, så kan disse spillereglene være med på å få FIS til å bruke eller fremme de demokratiske midlene. I denne sammenhengen legger de vekt på at FIS er villig til å operere innenfor det etablerte politiske systemet. Fatiha Talahite sier at det riktignok foregikk en debatt innad i FIS om hvorvidt partiet skulle gå til det skrittet å anerkjenne og delta i valgprosessen, men påpeker at partiet faktisk kom fram til at det rette var å anerkjenne de demokratiske spillereglene. Av den grunn argumenterer hun for at hæren hadde kunnet intervenere på en mye mer legitim måte etter valgene, hvis det da skulle vise seg at FIS ikke respekterte spillereglene.²⁰⁶ Louisa Hanoune trekker fram at demokrati er konkurranse mellom ulike politiske partier som underlegger seg valgurnene. Hun sier at FIS ikke har noe presist program, og opererer snarere etter målet om en islamsk stat. Men ettersom FIS aksepterte å bli legalisert som et politisk parti, og deltok i valg, har partiet likevel akseptert prinsippet om politisk konkurranse. Derfor argumenterer hun for at FIS kan tilpasse seg et politisk miljø, for eksempel flerpartisystemet,²⁰⁷ noe som innebærer at FIS har kapasitet til å bruke og eventuelt fremme de demokratiske midlene. Problemet for demokratiseringsprosessen i Algerie, i følge Louisa Hanoune og Fatiha Talahite er at folket i Algerie står overfor et militærdiktatur som ikke har brydd seg om den demokratiske fasaden siden statskuppet, og som har bidratt til å utvikle kampen mot terrorisme til en kamp mot all konkurranse fra andre politisk retninger.²⁰⁸ Det innebærer at regimet i Algerie nekter å demokratisere seg, dvs. at de faktisk nekter å dele makten,

²⁰⁶ Intervju med Talahite, 15.5.2002.

²⁰⁷ Hanoune intervjuet av Mouffok (1996:97, 156-157).

²⁰⁸ Hanoune intervjuet av Mouffok (1996:9, 31).

ikke bare med islamistene, men også med de andre politiske strømningene. Derfor er folks rettigheter og plikter i samfunnet ineffektive i Algerie.²⁰⁹

Daniel Heradstveit hevder at ett av de fremste problemene for demokratiseringsprosessen i Algerie er at det finnes grupper som støtter det autoritære systemet og som ser demokratiseringen som et feilgrep, samt at demokratiseringsbevegelsen aldri har vært en grasrotbevegelse slik som islamismen. Dermed opprettholdes det autoritære systemet, og da blir det også mangel på alternative sentere for makt og deltakelse, som er en forutsetning for demokratisering (Heradstveit 1997b:1). Sammen med Inga Brandell mener han også at det er en forutsetning at noen av de politiske partiene utgjør en opposisjon, noe som er vanskelig å se for seg uten en islamistisk opposisjon (Brandell 1998a:228). Denne tankegangen kan utgjøre et grunnlag for argumentet om at Frankrikes Algerie-politikk ikke var en politikk *for* Algerie. For Frankrike så det som viktigere å bekjempe den islamistiske opposisjonen, enn å hindre avbrytelsen av demokratiseringsprosessen.

Det som er viktig, i følge Daniel Heradstveit, er at åpningen av det politiske systemet etter oktoberopprøret i 1988 styrket demokratiseringen ettersom det ville medføre ulike maktsentra og flere konkurrerende grupper. Islamismen er en bevegelse som legger vekt på Guds vilje som innebærer at man må fatte håp innenfor fattigdommen og håpløsheten som det algeriske folket lever innenfor, og i Algerie var FIS den bevegelsen som var i stand til å mobilisere grasrota ved å føre religionen over i det politiske feltet, ettersom det er religionen som massene forstår seg på.²¹⁰ Sammen med Inga Brandell, Are Hovdenak og Lahouari Addi mener han dermed at islamismen, generelt sett, har vært det fremste eksempelet for at store befolkningsgrupper skal ha mulighet til å tiltre i politikken.²¹¹ I denne sammenhengen sier Inga Brandell:

"Although recent years have seen many efforts to relate research and analysis of Middle Eastern societies to the international revival of the concept of civil society, it can within

²⁰⁹ Intervju med Talahite, 13.5.2002.

²¹⁰ Intervju med Heradstveit, 5.9.2003.

²¹¹ Intervju med Brandell, 9.12.2003.

the region probably be traced to the eruption of political islamism, at least in the Maghreb (...) and in fact, in both Tunisia and Algeria, the late 1980s and early 1990s was a period when a hitherto scarcely known social and political force grew outside the control of the existing party system and the state authorities" (Brandell 1996:105).

Som en slik bevegelse, som strekker seg ut over et bredere miljø enn bare det politiske, hadde FIS veldig gjennomslagskraft med sitt engasjement innenfor velferd - og hjelpearbeid. Dette var særlig tilfellet da de tok hånd om folk og fungerte som en slags hjelpeorganisasjon når Algerie ble rammet av jordskjelv.²¹² Som følge av dette beskriver Lahouari Addi FIS som en moderne bevegelse ved å være et uttrykk for massene, noe som kom klart fram ved Algeries første demokratiske parlamentsvalg i desember 1991.²¹³ Framveksten av islamistiske grupper på slutten av 1980-tallet og begynnelsen av 1990-tallet var dermed med på å fremme en pluralisme i den algeriske politikken som militærregimet ikke tålte, fordi for dem var pluralismen en trussel mot deres maktposisjon.²¹⁴ Ved å svekke militærregimet på denne måten skulle FIS dermed kunne fremme en demokratiseringsprosess.

Daniel Heradstveit og Fatiha Talahite mener at overgangen til en rettsstat som er grunnet på statsborgerskap, og ikke en bestemt religion (Hefner 2000:13), også er viktig for demokratisering.²¹⁵ Aktørene må kunne fremme demokratisering via visse institusjoner, konstitusjonen og lovverket. Konstitusjonen skal nemlig legitimeres gjennom lovgivende valg, og lovene skal ikke bare gjelde for de styrte, men også for de styrende. Det er kun gjennom en politisk prosess, der man anerkjenner eksistensen av "det andre" og fører dialog med "det andre", at man har mulighet til å komme fram til et demokratisk fungerende pluralistisk samfunn, og at det blir rom for konstitueringen av statsborgerskap. Dette innebærer at man aksepterer at man ikke er alene, men at det finnes andre idéer eller andre prosjekter, og at selv om det virker umulig å akseptere disse idéene, er man tvunget til å diskutere med de som står inne for dem. En slik

²¹² Intervju med Brandell, 9.12.2003; Intervju med Hovdenak, 30.9.2003.

²¹³ Intervju med Addi, 13.5.2002.

²¹⁴ Intervju med Heradstveit, 5.9.2003.

²¹⁵ Intervju med Heradstveit, 5.9.2003; Intervju med Talahite, 15.5.2002.

demokratiforståelse kan danne grunnlaget for argumentet om at man må integrere islamistene i dialogen, fordi de tar mindre ansvar hvis de er illegale enn hvis de får en plass i det politiske systemet. I følge Fatiha Talahite og Daniel Heradstveit er det dermed en misforståelse å tro at FIS ikke vil kunne gå med på kompromisser.²¹⁶ Fatiha Talahite hevder også at FIS er forenelig med modernitet, ettersom partiet vil kunne være med på å fremme institusjoner såfremt det blir integrert i en politisk dialog.²¹⁷ Grunnlaget for dette argumentet kan ligge i en oppfatning av at det muligens kan finnes en annen modernitet enn den vestlige. Lahouari Addi ser derimot på modernitet som en samlebetegnelse for demokrati, folkesuverenitet, menneskerettigheter og ytringsfrihet; verdier som i følge ham er universelle verdier som er produktet av en historisk prosess, og ikke uttrykk for en spesifikk vestlig kultur (Addi 2003). Et slikt syn kan tjene som grunnlag for argumentet hans om at FIS ikke har kapasitet til å skape moderne institusjoner, ettersom partiet kritiserer og devaluerer disse verdiene. Dette var i det minste tilfellet fram til begynnelsen av 1990-tallet. For, som nevnt, legger Lahouari Addi også vekt på at FIS har utviklet seg på dette punktet (ibid), og kan kanskje konstituere en stat i folkets tjeneste.²¹⁸

FIS' kapasitet til å benytte seg av eksisterende/ideelle midler for å fremme demokratiske mål

Argumentene innenfor denne kategorien kan ledes til en demokratiforståelse som innebærer at demokrati betraktes som en tilstand, dvs. at man er opptatt av hva som konstituerer et demokratisk styresett. I tillegg dreier det seg om hvilke rettigheter debattantene anser som essensielle for å fremme demokratiske mål.

For Khalida Messaoudi er det et poeng at FIS ikke har kapasitet til å benytte seg av eksisterende/ideelle midler for å fremme demokratiske mål, ettersom partiet brukte valginstitusjonen for å innføre et islamsk styresett med lav toleransegrense for politisk pluralisme og kvinners rettigheter. Hun er mest opptatt av beskyttelse av rettigheter

²¹⁶ Intervju med Heradstveit, 5.9.2003.

²¹⁷ Intervju med Talahite, 15.5.2002.

²¹⁸ Intervju med Addi, 13.5.2002.

innenfor demokratiet, og kan således beskrives som feminist og demokrat. Det er for øvrig hennes argumenter som feminist og som forkjemper for kvinnes rettigheter som kommer best fram gjennom hennes kamp mot islamismen. Hun har alltid lagt større vekt på kvinneverettigheter enn noe annet, og i årene som fulgte etter innføringen av familieleven i 1984 ble hun mindre og mindre villig til akseptere at kvinnebevegelsen skulle underordnes bredere mål, uavhengig av hvor demokratiske disse målene var.²¹⁹ I tillegg sier hun: "*Jeg er kvinne før jeg er algerier, berber, middelhavsmenneske, muslim, militant...*".²²⁰ Hun hevder videre at de grunnleggende sivile rettighetene er særlig viktige i forhold til kvinner. Dette innebærer at hun har en rettighetsbasert demokratiforståelse som kun inkluderer kvinner og minoriteters rettigheter, som en forutsetning for demokrati. På grunnlag av dette kan man kanskje hevde at hun går ut i fra en minimalistisk definisjon av demokrati. En slik demokratiforståelse kan utgjøre et grunnlag for hennes argument om at hun verken for seg selv, for kvinnene eller for landet sitt ønsker en islamsk stat, og at en islamsk stat dessuten vil innebære at det ikke vil være noe rom verken for legfolk, berberister eller kommunister.²²¹

Inga Brandell sier seg enig med Khalida Messaoudi i at FIS har betraktet demokratiet som et middel til å nå målet om en islamsk stat. Det innebærer at organisasjonen er anti-demokratisk ettersom den ikke setter de demokratiske prinsippene som mål, men snarere ser etter hva slags instrument som finnes. Derfor forstår hun også at individer fryktet et iranskliknende regime i Algerie. Hun legger imidlertid vekt på at regionen Midtøsten og Nord-Afrika langt i fra har kommet i nærheten av det man betrakter som en minimalistisk demokratidefinisjon. Derfor mener hun at det kan være fruktbart å lete etter nøkkelbegreper som utgjør elementer i en prosess som kan lede til større autonomi og deltakelse. Hun sier at hun i boken *Civil Society, Democracy and the Muslim World* har kommet fram til at slike nøkkelbegreper kan være organisasjonsfrihet

²¹⁹ http://www.algeria-interface.com/new/article.php?article_id=596&lng=e&print=1, 4.11.2003.

²²⁰ Messaoudi intervjuet av Schemla (1995:165), <http://www.dagbladet.no/kultur/1998/02/20/60646.html>, 14.4.2004.

²²¹ Messaoudi intervjuet av Schemla (1995:203, 207).

og ytringsfrihet, som forutsetninger for at en prosess skal finne sted.²²² Gjennom nettopp organisasjonsfrihet og ytringsfrihet kan folk få økt grad av autonomi. Hun sier at dette er begreper som hun anser for å være fruktbare for case som Egypt, Tunisia og Algerie. Begrepene er i alle fall tilstrekkelig åpne for at man ikke skal kunne legge på andre sin egen demokratidefinisjon, for det er et problem at det er svært få mennesker som tar inn over seg noen som helst kritikk mot det demokratiet som vi i vesten fører. Det som er viktig er at andre folk med en annen kultur enn den vi har i vesten må få utforme sine egne systemer. Et allment prinsipp vil være å gi alle muligheter til å formulere seg fritt. Det paradoksale i Algerie sitt tilfelle er at det er høy grad av ytringsfrihet. Her finner man en delvis fri diskusjon der det forekommer åpne angrep mot presidenten. Imidlertid finner man også manipulasjoner og angrep på pressen. Uansett er det mye større grad av ytringsfrihet her enn i Egypt, Tunisia og til dels Marokko som for øvrig også har fått en del ytringsfrihet i den senere tiden. I Algerie er det imidlertid stor mangel på organisasjonsfrihet.²²³ Inga Brandell taler dermed for at et visst mål for deltakelse og autonomi fremmer demokratisering, og at organisasjonsfrihet og ytringsfrihet kan bidra til dette. Og ettersom maksimalistiske demokratidefinisjoner krever mer enn som så, kan man ikke se dette som spesielt avanserte krav, i alle fall ikke i forhold til generelle definisjoner og diskusjoner om liberal demokrati å la for eksempel Robert A. Dahl.²²⁴ Denne oppfatningen om betydningen av organisasjonsfrihet og ytringsfrihet kan imidlertid fungere som grunnlag for hennes argument om at forbudet av FIS i 1992 forhindret Algeries demokratiseringsprosess, i og med at denne hendelsen undergravde nettopp muligheten for organisasjonsfriheten i landet.

Feministen Louisa Hanoune fokuserer, som Khalida Messaoudi, på kvinners rettigheter. Hun mener for øvrig at det ikke bare er kvinner - og minoriteters rettigheter som fremmer mål, men at demokrati hovedsakelig dreier seg om fremming av både individuelle og kollektive rettigheter. For henne er demokrati respekt for alle menneskers

²²² Her stadfester Inga Brandell at konklusjonen fra Hannah Arendts arbeid er at ytringsfrihet og organisasjonsfrihet er en del av hva hvilket som helst samfunn trenger for å etablere en demokratisk stat (Brandell 1996:104).

²²³ Intervju med Brandell, 9.12.2003.

²²⁴ E-post korrespondanse med Olle Törnquist, professor i statsvitenskap, UiO, 21.12.2003.

fysiske integritet, dvs. deres meninger, det er respekt for samvittighetsfrihet, det er alle de demokratiske rettighetene for alle i henhold til prinsippet om likeverdighet, i tillegg til de demokratiske institusjonene som er valgt av folket. Det er pressefrihet, samt sosiale rettigheter.²²⁵ Hanounes oppfatning av demokrati går dermed mer i retning av et maksimalistisk demokrati, ettersom den innebærer at man må inkludere flere rettigheter i selve demokratibegrepet enn kun kvinner - og minoriteters sivile rettigheter. I følge Louisa Hanoune kan man derfor ikke argumentere for at det ikke vil være noe rom for demokrati i et FIS-styrt Algerie, på basis av partiets eventuelle mislighold av kvinner - og minoriteters rettigheter.

FIS' interesse og kapasitet til å slåss for å utvikle midler for å fremme demokratiske mål

Debattantene som er opptatt av FIS' interesse og kapasitet til å slåss for å utvikle midler for å fremme demokratiske mål har en forståelse av at demokrati kan betraktes som en prosess, der forutsetningene for demokrati (maktforhold, institusjoner og aktørene) kan endres over tid. I denne sammenhengen presiserer Lahouari Addi at det essensielle spørsmålet i den algeriske debatten ikke handler om hvorvidt islam er forenelig med demokrati, men derimot hvorvidt et muslimsk samfunn som Algerie kan konstituere et demokratisk regime. I hans øyne er dette et meningsfullt spørsmål, fordi man må se på de historiske, økonomiske og politiske omstendighetene i Algerie for å svare på dette. I tillegg ser disse debatantene på hvilke midler som kan fremme de demokratiske målene om folkelig kontroll og politisk likhet.

Inga Brandell, Daniel Heradstveit, Are Hovdenak og Lahouari Addis argumentasjon dreier seg om FIS' interesse og kapasitet til å slåss for å utvikle midler for å fremme demokratiske mål. Disse debatantene fokuserer på at demokratisering ikke bare forutsetter at politiske institusjoner er tilstede, men først og fremst at det er rom for

²²⁵ Hanoune intervjuet av Mouffok (1996:30-31).

debatt.²²⁶ I denne sammenhengen hevder Inga Brandell at hovedårsaken til den tragedien som utspiller seg i Algerie er en konsekvent fornektelse, siden før selvstendigheten, av politikkenes nødvendighet; en fornektelse av det faktum at for å overleve har ethvert samfunn behov for en eller annen form for et offentlig rom der makten manifesterer seg og motsetninger i det minste kan anes (Brandell 1998a:203). At det går an å ha ulike oppfatninger, diskutere i det offentlige rom og inngå kompromiss definerer Daniel Heradstveit som modernitet, noe han ser som den fremste forutsetningen for demokratisering.²²⁷

Både Lahouari Addi, Inga Brandell, Are Hovdenak og Daniel Heradstveit mener at islamistbevegelsen kan betraktes som en moderne bevegelse på en eller annen måte, og at den dermed har interesse og kapasitet til å slåss for å utvikle midler for å fremme demokratiske mål. Inga Brandell og Daniel Heradstveit fokuserer på FIS' moderne lederskap (Heradstveit 1997b), og mener at FIS skulle kunne ha tilpasset seg en viss form for demokrati. For FIS var ikke en anti-modernistisk bevegelse, men besto derimot av utdannede ledere, samt at deres medlemmer hadde gått i moderne skole.²²⁸ Are Hovdenak betrakter, for sin del, islamistbevegelsen som en moderniserende bevegelse på lik linje med den kristne lekmannsbevegelsen i Norge.²²⁹ Lahouari Addi sier, på sin side, at islamistbevegelsen er moderne fordi den er motstridende, og fungerer, med andre ord, som en politisk opposisjon. Dette kan utgjøre et grunnlag for argumentet om at avlysningen av valget fungerte som et hinder for at politikken skulle få et offentlig rom for utfoldelse; et argument som dreier seg om FIS' interesse og kapasitet til å utvikle midler for å fremme demokratiske mål. Ved å delta i valget som politisk opposisjon uttrykte FIS en vilje til å være en del av et politisk mangfold og skape et offentlig rom for politisk utfoldelse, som igjen kanskje kunne bidra til fremme målene om folkelig kontroll og politisk likhet.

Sammen med modernitet, mener Daniel Heradstveit at sivilsamfunnet, som mekler

²²⁶ Intervju med Addi, 13.5.2002.

²²⁷ Intervju med Heradstveit, 5.9.2003.

²²⁸ Intervju med Brandell, 9.12.2003.

²²⁹ Intervju med Hovdenak, 30.9.2003.

mellom makten og folket, er et av de viktigste kriteriene for demokratisering. Nøkkelen i det sivile samfunn er ytringsfrihet og den frie debatt. Men det holder ikke bare med et sivilsamfunn. Det er også en fordel med en sterk stat, i positiv betydning.²³⁰ Sivilsamfunnet er således en nødvendig, men ikke tilstrekkelig betingelse for demokratisering, som dermed forutsetter maktbalanse mellom staten og samfunnet. I Algerie i dag er imidlertid maktforholdet kun i statens favør, sier Lahouari Addi.²³¹

Det som mangler i Algerie er dermed et sivilsamfunn som fungerer som motvekt til maktapparatet. Are Hovdenak sier at et slikt sivilsamfunn er avgjørende for et aktivt politisk miljø, fordi politiske målsetninger formuleres ikke bare innenfor politiske partier, men også i et folkelig miljø. Som en bevegelse som strekker seg ut over et bredere miljø enn bare det politiske kunne FIS ha fungert som *civil islam* i tråd med Hefners teori, og dermed også som et bindeledd mellom samfunnet og staten.²³² Avlysningen av andre valgomgang i januar 1992 og forbudet av FIS i mars samme år innebar imidlertid en undertrykkelse av partiet. Dette indikerer at det ikke er FIS, men militæret som ikke ønsker demokrati. For hvis militæregimet hadde vært opptatt av demokrati ville det vært tilstrekkelig å endre valgsystemet for at FIS ikke skulle ha fått flertall. Hvis man hadde gått inn for forholdstallsvalg istedenfor systemet med to valgomganger, ville ikke FIS ha fått så mange stemmer. Men siden militæregimet ikke ønsket demokrati opprettholdt de systemet med to valgomganger,²³³ slik at de kunne undertrykke den demokratiske utviklingen ved å avlyse valget.

Lahouari Addi og Daniel Heradstveit, fokuserer på sekularisering som et middel til å fremme de demokratiske målene. Daniel Heradstveit hevder at sekularisering er en viktig del av demokratiseringsprosessen fordi religionene er fiendtlig innstilt overfor hverandre. Manglende sekularisering innebærer at det er én stamme som vil dominere samfunnet, noe som medfører mangel på felles nasjonale symbol. I følge Daniel Heradstveit er det nettopp det som er tilfellet i Algerie, ettersom han ser på

²³⁰ Intervju med Heradstveit, 5.9.2003.

²³¹ Intervju med Addi, 13.5.2002.

²³² Intervju med Hovdenak, 30.9.2003; Intervju med Heradstveit, 5.9.2003.

²³³ Intervju med Addi, 13.5.2002.

berberkonflikten som en etnisk konflikt. Hvis man i dette tilfellet gikk inn for sekularisering ville man oppnå lik behandling av ulike etniske grupper.²³⁴ Lahouari Addi mener, for sin del, at sekularisering er viktig fordi demokrati først og fremst er debatt. Deretter dreier det seg om valg. Men når man plasserer seg på det religiøse plan har man ingen debatt ettersom Gud har sagt at man ikke kan debattere det som er hellig.²³⁵ I denne sammenhengen kan man trekke paralleller mellom Lahouari Addi og Daniel Heradstveits argument og det Huntington (1985:266) sier om islam og demokrati. Han sier at det eneste islamske landet som opprettholdt et tilbakevendende demokrati etter den annen verdenskrig, var Tyrkia, som under Mustapha Kemal Atatürk, hadde eksplisitt forkastet den islamske tradisjon, og erklært seg selv som en sekulær republikk. Forskjellen mellom Lahouari Addi og Daniel Heradstveit sine argumenter på den ene siden, og Samuel Huntington sitt argument på den annen side, er at mens Addi og Heradstveit mener at sekularisering er viktig fordi alle religioner er uforenelig med demokrati, hevder Huntington at protestantismen i kristendommen er mer demokratisk enn islam. En annen viktig forskjell er at Huntington taler for en sekularisme som Tyrkia hadde under Atatürk,²³⁶ mens Heradstveit vektlegger at Atatürk vridde på flisa da han bygde opp en politikk der etnisitet skulle være forbudt, noe som strider mot nasjonsbygging.²³⁷ Addi og Heradstveit går dermed ikke inn for en form for sekularisering som undertrykker etnisitet og religionsfrihet. Selv om Lahouari Addi sier at FIS, mest sannsynlig ikke vil opprettholde en effektiv valginstitusjon, ettersom partiet utelukker debatt, poengterer han at islamistene kan utvikle seg på dette feltet. En indikasjon på det er at intellektuelle i FIS

²³⁴ Intervju med Heradstveit, 5.9.2003.

²³⁵ Intervju med Addi, 13.5.2002.

²³⁶ Atatürk styrte Tyrkia fra 1917-1938. Han avsatte sultanen/kalifen, og opprettet et republikansk regime med seg selv som president. Han brøt tvert med rikets osmanske og islamske fortid. Islam var tolerert, men skulle ikke ha noen innflytelse på statens ideologi eller politikk. Tyrkia skulle bygges på streng nasjonalistisk basis. Det ble skapt en nasjonal mytologi rundt tyrkerne, og de tyrkiske og religiøse symbolene ble bekjempet eller avskaffet. Det tyrkiske språket ble rensket for arabiske låneord, og det gamle skriftsystemet ble erstattet med ett som var basert på latinske bokstaver som i Europa. Den nasjonale ideologien hadde uheldige virkninger for minoritetene. De kristne armenerne ble fordrevet eller tilintetgjort, og kurderne, som var muslimer men skilte seg ut i språk og kultur, ble omdøpt til "fjelltyrkere". Deres egenart ble fornektet, språket forbudt, og tyrkerne prøvde hele tiden å late som om kurderne ikke fantes. Atatürks strenge republikanisme var det mest radikale forsøket noen gang på å innføre en ren sekulær stat i det islamske området (Vikør 1993:248-249).

²³⁷ Intervju med Heradstveit, 5.9.2003.

sier at folkesuvereniteten tilhører Gud, men den utøves av folket/av de troende.²³⁸

Lahouari Addi fokuserer også på menneskerettighetene som et middel som kan fremme de demokratiske målene. Som Beetham legger han dermed vekt på at *"human rights constitutes a necessary part of democracy"* (Beetham 1999:92). Til forskjell fra Beetham legger Lahouari Addi imidlertid vekt på hva menneskerettigheter har å si for å fremme demokratisering, ettersom det er det han mener at det først og fremst handler om i Algerie. En slik oppfatning kan danne grunnlaget for hans argument om FIS' utvikling. Han argumenter blant annet for at FIS var tidligere i mot menneskerettighetene fordi de betraktet dem som en vestlig oppfinnelse. I dag er de derimot for respekt for menneskerettighetene, fordi det er FIS og partiets tilhengere som har lidd mest under menneskerettighetsbruddene de siste 10 årene. FIS har dermed utviklet seg etter å ha vært undertrykt i så lang tid. Derfor er det også en mulighet for at FIS har interesse og kapasitet til å slåss for å utvikle blant annet menneskerettighetssituasjonen i Algerie for å fremme de demokratiske målene.

4.3 Debattantenes empiriske grunnlag for argumentasjon

Til nå har jeg forsøkt å vise at en del av debattantenes argumenter har sitt grunnlag i deres ulike demokratiforståelser, og først og fremst i deres oppfatninger om det egentlig dreide seg om et truet demokrati eller en sårbar demokratiseringsprosess i Algerie. Det er for øvrig også et poeng at disse teoretiske oppfatningene ikke nødvendigvis danner grunnlaget for de sentrale argumentene alene, ettersom konflikten i Algerie er veldig kompleks. Debattantenes ulike oppfatninger av hva som faktisk er og har vært tilfelle i Algerie spiller også, mest sannsynlig, en viktig rolle. I denne sammenhengen er det tre spørsmål som utkrystalliserer seg: Hvem er FIS? Hvilken rolle spiller Algeries oljeressurser? Hvem er ansvarlige for volden?

²³⁸ Intervju med Addi, 13.5.2002.

Hvem er FIS?

Som tidligere vist er ikke islamistbevegelsen noen homogen gruppering. Derfor hersker det heller ingen entydig forståelse av hva den egentlig står for blant debattantene. Det er spesielt forskjellene mellom de to fremste FIS-lederne; Abassi Madani og Ali Benhadj, som gjør seg gjeldende i denne sammenhengen. Det er ingen tvil om at de er to ledere med hver sin retorikk i forhold til demokrati og demokratiseringsprosessen i Algerie. Dette kan også være et grunnlag i forhold til debattantenes ulike argumenter når det gjelder hva slags rolle islamistene spiller i forhold til demokrati og demokratiseringsprosessen. For det hele går ut i fra hvilke islamister de tar utgangspunkt i når de skal finne ut av dette; ekstremistene (de som tyr til vold for å forsøke å nå sine mål) eller de mer moderate.

To av FIS' fremste talsmenn; Ould Adda Abdelkrim og Ghemati Abdelkrim, er blant de som hevder at det er avgjørende forskjeller mellom de to FIS-lederne. Deres syn er at Ali Benhadj er den yngste av de historiske lederne, og ofte er hans reaksjoner mer spirituelle og radikale enn dem vi ser hos Abassi Madani, som er mer diplomatisk og politisk, slik man kanskje blir med årene,²³⁹ og med erfaring.²⁴⁰ Denne karakteristikken av de to lederne gjenspeiles blant annet i deres betraktninger av demokrati. Mens Abassi Madani hevdet at Chadli valgte den beste veien; demokratiet, omtalte Ali Benhadj at demokratiet er et gresk ord. For han innebærer begrepet demokrati en ugudelig dogme som må fornektes (Al-Ahnaf m.fl. 1991). I tillegg til å utgjøre et grunnlag for debattantenes syn på FIS' forhold til demokrati og demokratisering, kan disse forskjellene mellom Abassi Madani og Ali Benhadj også danne et grunnlag for de to ledernes syn på andre faktorer som inngår i debatten, som for eksempel syn på minoriteter. Mens Abassi Madani sier at det er opp til det algeriske folk å avgjøre om kommunistene eller berberistene vil ha borgerrettigheter hvis FIS kommer til makten, hevdes det at Ali Benhadj har erklært at han går i mot demokratiet hvis det fremmer berberisme og

²³⁹ Abassi Madani ble født i 1931, mens Ali Benhadj er 25 år yngre (Shahin 1997:129,131).

²⁴⁰ O.A. Abdelkrim og G. Abdelkrim intervjuet av Denaud (1997:59).

kommunisme (Kaïdi 1990:21).

Det er imidlertid viktig å huske på at det ikke er slik at islamistene enten er ekstremister eller moderate islamister, men at det også finnes mange mellomposisjoner, samt at de ulike islamistene kan være enige på visse punkter og uenige på andre, slik som for eksempel er tilfellet med Abassi Madani og Ali Benhadj. De er, som nevnt, totalt uenig når det gjelder oppfatning av begrepet demokrati, mens når det gjelder synet på folkesuverenitet er det bare nyanser som skiller dem. Mens Abassi Madani hevder at menneskelig styre bare er legitimt hvis det føyer seg etter verset i Koranen som sier "Døm i følge Guds lov",²⁴¹ argumenterer Ali Benhadj for at ideen om folkesuverenitet motsier fundamentalt sett en rekke vers i koranen som omhandler Guds suverenitet.²⁴²

Hvilken rolle spiller Algeries oljeressurser?

Som tidligere nevnt er Algerie en rentestat med oljen som fremste naturressurs. Det mest vesentlige for Algeries økonomi er, uten tvil, at den algeriske samfunnsøkonomien og utenrikshandelen er totalt dominert av landets olje - og gassinntekter. Eksporten av olje - og naturgass tilsvarer minst en fjerdedel av landets totale innenlandske produksjon, alt iberegnet. Det innebærer en rekke effekter. Først og fremst veier denne sektoren tungt i hele økonomien, og gjør Algerie svært avhengig av omverdenen. Små prisendringer og endringer i dollarkursen (siden oljen betales i dollar) virker inn på de mest avsidesliggende byer. Ettersom Algerie dessuten ikke eksporterer stort annet enn olje og gass (som utgjør 97 prosent av eksportinntektene) blir gjennomslaget enda sterkere (Brandell 1998a:176). Algerie var dermed et land med lyse utsikter ved utgangen av 1970-årene (da oljeinntektene steg, i tillegg til at dollaren holdt seg oppe); en situasjon som raskt tok slutt med oljeprisfallet i 1986 (Løchstør 1995:201, 141). På grunnlag av denne sterke betydningen som olje - og gassforekomstene har for Algeries økonomi, kan man kanskje stille spørsmål om det ikke bare er islamismen, men også oljen som utfordrer

²⁴¹ Madani, Abassi (1989): *Azmat al-fikr al-hadît wa mubarriât al-hall al islâmi*, Alger, 1409, Imp. Ameziane, 1re éd., 112 p., gjengitt på fransk i Al-Ahnaf m.fl. (1991:81).

²⁴² Benhadj i *El-mounquid*, no.23, i Al-Ahnaf m.fl. (1991:92).

demokratiutviklingen i Algerie.

Dette dreier seg særlig om omfordelig av oljeinntektene. Blant andre Lahouari Addi legger vekt på at oljeinntektene er i regimets hender, og med disse inntektene kan regimet klare å understøtte samfunnets behov. Men når oljeprisen synker får man en sosial krise eller et opprør.²⁴³ Det er også dette som har skjedd i Algerie, der Boumediennes kommunistiske styre spilte på oljeinntektene.²⁴⁴

"Når uduglege militærregime har overlevd så vidt lenge, ligg forklaringa i høge olje - og gassprisar som ga dei fleste ein del av kaka om enn berre smular. Fallet i energiprisane i 1986 utløyste seinare sosiale opprør. Denne prosessen fall i tid saman med nyliberale økonomiske tankar som førte med seg privatisering og djuptgåande strukturendringar. Dei fattige blei da - om mogeleg - enda meir sette på sidelina, blant anna som følgje av nye høgare prisar på mat" (Heradstveit 1997b:2).

Dermed er det først og fremst den skjeve omfordelingen av oljeinntektene som hindrer demokratiseringsprosessen. Inga Brandell sier blant annet at ungdommer fra en fattigere bydel dro ned til den rikere nabobydelen og ropte slagord mot de rike; de som hadde skodd seg på oljeinntektene, under oktoberopprøret i 1988 (Brandell 1998a:80). Fatiha Talahite hevder også at kvinnenenes adgang til arbeidsmarkedet blokkeres, på grunn av virkningen av hvordan oljeinntektene omfordeles (jfr. 3.5).²⁴⁵

Som Louisa Hanoune sier, handler det derfor ikke bare om ulike ideologier i Algerie, men også om å beskytte sine økonomiske, og dermed politiske interesser. Dette kan knyttes til regjeringen Ghazali sin utnyttelse av blant annet Frankrikes interesse for Algeries oljeressurser. I løpet av en av valgkampens måneder innførte denne regjeringen blant annet en lov for å gi utenlandske selskaper adgang til å utnytte landets gass - og oljeressurser.²⁴⁶

Algeries oljeressurser har, uten tvil, spilt en betydelig rolle i forhold til Frankrikes politikk overfor Algerie. Cathrine Løchstør (1995:78) skriver blant annet at da det ble oppdaget betydelige oljefunn i Sahara i midten av 1950-årene visste de fleste algeriere at

²⁴³ Intervju med Addi, 13.5.2002.

²⁴⁴ Intervju med Heradstveit, 5.9.2003.

²⁴⁵ Talahite (1991): "Sous le voile... les femmes", i Les Cahiers de l'Orient, no.23, gjengitt i Brandell og Possing (1992: 24), oversatt av Britta Trimm Knudsen.

²⁴⁶ Hanoune intervjuet av Mouffok (1996:189-190).

sjansene for at Frankrike frivillig skulle oppgi sitt herredømme over Algerie var minimale. Det er også naturlig å tenke seg at olje - og gassforekomstene spilte en rolle i forhold til hvordan Frankrike skulle reagere på avlysningen av første valgomgang i januar 1992, ettersom det ble fattet en beslutning om å gi store lån til Algerie på tross av at det algeriske regimet hadde avbrutt landets første legitime nasjonale valgprosess (jfr. 3.2). I denne sammenhengen legger Daniel Heradstveit, som nevnt, vekt på forskjellene mellom USA og Frankrikes politikk, og mener at man kan koble disse forskjellene først og fremst til Frankrikes interesser i Algerie.

Et viktig grunnlag for disse debattantenes argumentasjon kan dermed være oppfatningen av at det ikke bare er FIS som er det fremste hinderet for demokrati i Algerie, men at oljen, uten tvil, også har spilt en avgjørende rolle.

Hvem er ansvarlige for volden?

Som tidligere vist går flere av de sentrale temaene i den algeriske debatten ut på volden som utøves. Argumenter om hvorvidt FIS' voldsutøvelse kom som en reaksjon på avlysningen av valget, om FIS' tilknytning til de væpnede gruppene, samt om hvorvidt FIS er ansvarlig for den volden som utøves mot kvinner vitner om dette. I denne sammenhengen hevder den algeriske historikeren Benjamin Stora²⁴⁷ (1995:85-86) at Algerie, ved begynnelsen av året 1995, befant seg i en dramatisk og vanskelig situasjon. En kraftig voldsbølge herjet landet. Bare i løpet av november 1994 hadde 391 væpnede islamister blitt drept, i følge sikkerhetsstyrkenes offisielle statistiske materiale. I løpet av samme tid hadde flere algeriske intellektuelle og journalister blitt myrdet, deriblant Saïd Mekbel, redaktøren og lederen av den franskspråklige dagsavisen *le Matin*.

Algerie befinner seg fremdeles i en tragisk situasjon, der vold er en del av hverdagen. I juli 2002 skrev blant annet den algeriske historikeren Mohammed Harbi²⁴⁸

²⁴⁷ Som forfatter av mer enn 20 bøker betraktes Benjamin Stora som en av de fremste spesialistene på Magreb. Han er professor i Maghrebs historie ved INALCO (Institutt for orientalske språk).

²⁴⁸ Mohammed Harbi er i dag professor i historie ved Universitetet i Paris - VII. I 1962 ble han en av president Ben Bellas rådgivere. Etter Boumediennes statskupp i 1965 satt han fengslet i 6 år, uten dom, for å ha motsatt seg den nye regjeringen. Han flyktet til Frankrike i 1973. Hans spesialfelt er Algeriekrigen fra 1954-1962, med sine politiske aspekter fra FLN. Hans arbeid har

en artikkel i *Le Monde Diplomatique* om at volden fortsatt lever i Algerie. Etter 10 års blodig borgerkrig ble mer enn 700 algeriere drept fra januar til juli 2002 av islamistiske eller militante grupperinger. Og slik skulle Algerie feire 40 år med uavhengighet den 5. juli 2002 (Harbi 2002). Ansikt til ansikt med denne tragiske utviklingen i Algerie, har opinionen tatt til seg en viss forbløffelse over hvordan man egentlig har kommet i en slik situasjon. En forklaring som dukker opp til stadighet er at det er islamismen som har ført Algerie inn i den situasjonen som landet befinner seg i. Men er dette nødvendigvis riktig? Gilbert Grandguillaume²⁴⁹ (1998) stadfester at det er nettopp iveren etter å slutte seg til en slik forklaring som er problemet. Han hevder at en slik forklaring ikke bare tilfredsstiller for mange godtroende mennesker, men også bidrar til at fremmedfiendtlige tendenser fester seg i kjernen av samfunnet på en måte der man opererer med skillelinjer mellom arabere, muslimer og utenlandske borgere (ibid:7).

Khalida Messaoudi er blant de som argumenterer ut i fra et slikt syn som Grandguillaume her problematiserer. I følge henne er det FIS som er ansvarlig for volden i Algerie. Hun hevder, som sagt, at alle islamister er integrister, og skiller dermed ikke mellom et politisk-religiøst parti som FIS og en væpnet gruppering som GIA. Grunnlaget for hennes argumentasjon kan dermed også ha noe å gjøre med at hun betrakter all islamisme som en totalitarisme som er uaskillelig fra volden.²⁵⁰

Louisa Hanoune, Fatiha Talahite, Lahouari Addi, Inga Brandell, Are Hovdenak og Daniel Heradstveit ser, på den annen side, på volden som et resultat av Algeries historie. Særlig som følge av den lange kolonitiden under Frankrike og den blodige frigjøringskrigen ligger volden latent i Algerie. Det som ikke kan unnskyldes er det algeriske regimets svært uansvarlige uttrykksmåte. Derfor kan man heller ikke skyldes utelukkende på islamismen for den volden som utarter seg i Algerie, for det var særlig

også bygd på islamismen og de aktuelle aspektene i Algerie (<http://www.lemonde.fr/web/article/0,1-0@2-3328,36-266345,0.html>, 14.4.2004).

²⁴⁹ Gilbert Grandguillaume er antropolog og forfatter av *Nedroma, l'évolution d'une médina*, Brill, Leiden 1976 og *Arabisation et politique linguistique au Maghreb*, Maisonneuve et Larose, 1983.

²⁵⁰ Messaoudi intervjuet av Schemla (1995:213).

avlysningen av valget som frigjorde den latente volden.²⁵¹ Når det gjelder volden mot kvinner vektlegger Fatiha Talahite at staten er vel så ansvarlig for denne volden som islamistene. Ut i fra rasjonell tankegang er det vanskelig å forstå at islamistene skulle kunne utøve vold mot kvinner hvis de ønsker tillitt i opinionen. Man kan forstå at de kunne ha utført volden hvis det ble gjort mer i det skulte, men en slik "forestilling" av volden mot kvinner i media innebærer at den snarere er arrangert av de som kjemper mot islamistene. Dette betyr imidlertid ikke at islamistene ikke kan utøve vold. Islamistene kan utøve vold, men har likevel større interesse av å presentere seg som mennesker som ønsker å bidra med noe for kvinnene.²⁵² En slik oppfatning kan utgjøre et grunnlag for Fatiha Talahites argument om at volden mot kvinner er en politisk strategi som utgjør en del av kampen mot islamistene.²⁵³ Dette er også poenget til Grandguillaume (1998:42), som stadfester at det er svært beklagelig å se at kvinnesaken blir brukt av visse politiske grupperinger for å støtte makthaverne i kampen mot islamistene.

I følge disse debattantene er det dermed ikke slik at det er islamistene som er ansvarlige for all volden. Noe som indikerer dette kan være Inga Brandells oppfatning om at den algeriske sikkerhetstjenesten har lang erfaring i å manipulere og infiltrere. I denne sammenhengen ser Lahouari Addi på GIA som regjeringen forkledd som islamister.²⁵⁴ Are Hovdenak og Daniel Heradstveit går, på sin side, inn for at det ikke stemmer at det er regimet som har skapt GIA, på grunnlag av at dette er en for enkel konspirasjonsteori. Flere GIA-ledere kom nemlig fra FIS, og det er nettopp denne konspirasjonstenkningen i islamske land som er grunnlaget for at rasjonell handling faller bort.²⁵⁵ Likevel mener også de at det ikke er islamistene alene som er ansvarlige for volden, ettersom de går ut i fra at det skjer en radikalisering med makthavernes undertrykkelse av en opposisjonell gruppering (Heradstveit 1997a).

²⁵¹ Hanoune intervjuet av Mouffok (1996:16).

²⁵² Intervju med Talahite, 15.5.2002.

²⁵³ Intervju med Talahite, 15.5.2002.

²⁵⁴ Intervju med Addi, 13.5.2002.

²⁵⁵ Intervju med Hovdenak, 30.9.2003; Intervju med Heradstveit, 5.9.2003.

4.4 Oppsummering

I tråd med denne gjennomgangen er det mulig å se nærmere på de ulike debattantenes posisjon i debatten ved å gå tilbake til den opprinnelige modellen om ulike demokratiforståelser (4.1). Ut i fra dette vil jeg her plassere de ulike debattantene i henhold til de respektive demokratiforståelsene som gjelder for de sentrale argumentene:

	Demokrati	Demokratisering
Middel	Khalida Messaoudi, Lahouari Addi, Are Hovdenak, Louisa Hanoune og Fatiha Talahite	Lahouari Addi, Fatiha Talahite, Louisa Hanoune, Inga Brandell, Daniel Heradstveit, Are Hovdenak, Ghemati Abdelkrim, Ould Adda Abdelkrim, Rabah Kebir og Abassi Madani
Middel fremmer mål	Khalida Messaoudi, Louisa Hanoune og Inga Brandell	Inga Brandell, Daniel Heradstveit, Are Hovdenak og Lahouari Addi

Modell 4.3: Debattantenes ulike demokratiforståelser

Det viktigste poenget i denne sammenhengen er, mest sannsynlig, hvorvidt debattantene ser på situasjonen i Algerie ut i fra om det dreier seg om et truet demokrati eller en avbrutt demokratiseringsprosess. Her skiller Khalida Messaoudi seg ut fra alle de andre debattantene, ved å mene at man måtte avlyse den andre valgomgangen i januar 1992 fordi den ville innebære at Algeries demokrati ble truet. De andre debattantene mener derimot at valget skulle ha fortsatt fordi ved å avbryte valgprosessen avbrøt man også den sårbare demokratiseringsprosessen som nettopp hadde kommet i gang i Algerie. Denne gruppen av debattanter ser først og fremst på demokrati som en prosess, men det er også noen av dem som er opptatt av hva som konstituerer demokrati. Lahouari Addi fremmer blant annet argumentet om at FIS, i utgangspunktet, ikke vil kunne opprettholde en effektiv valginstitusjon, ettersom partiet ikke ivaretar folkesuvereniteten. Sammen med

Are Hovdenak, Louisa Hanoune og Fatiha Talahite hevder han imidlertid også at hvorvidt FIS vil opprettholde de demokratiske midlene hvis de kommer til makten er et hypotetisk spørsmål. Inga Brandell og Louisa Hanoune snakker hovedsakelig om hva som kan fremme demokratisering i Algerie, men de gir også en pekepinn om hva slags demokrati man skal streve etter å oppnå, i henhold til hvilke midler som fremmer demokratiske mål. Mens Inga Brandell vektlegger organisasjonsfrihet og ytringsfrihet, sier Louisa Hanoune at demokrati er alle de demokratiske rettighetene for alle i henhold til prinsippet om likeverdighet, i tillegg til de demokratiske institusjonene valgt av folket.

Det er imidlertid en mulighet for at de sentrale argumentene ikke bare kan ledes til debattantenes respektive demokratiforståelser, men at debattantenes syn på det som faktisk skjer og har skjedd i Algerie også spiller en rolle for hvordan de argumenterer. I denne sammenhengen kan det se ut til at det først og fremst er volden som er av betydning, ettersom det ikke er noe annet empirisk materiale som skiller de ulike argumentene fra hverandre på samme måte som volden gjør. For mens Khalida Messaoudi, som er representant for synet om at det dreier seg om et truet demokrati i Algerie, går inn for at det er islamistene alene som er ansvarlige for volden, hevder alle de andre debattantene som betrakter situasjonen i Algerie som en avbrutt demokratiseringsprosess, at bruddet på valgprosessen førte til en radikalisering av islamistbevegelsen, og at staten er minst like ansvarlige for volden som islamistene.

Mohammed Harbi (2002) viser at volden fortsatt preger Algerie i høy grad. Dette påvirker, uten tvil, argumentene i denne debatten. Hele diskusjonen om demokrati er dermed ikke så viktig, bortsett fra i betydning av å finne tilbake til en trygghet for det algeriske folket. Situasjonen bedømmes ut i fra hva som ville ha vært lurt å gjøre i 1992, da man egentlig ikke kunne si så mye om islam og demokrati, særlig fordi de algeriske islamistene var ukyndige og tok sitater fra ulike islamske skoler.²⁵⁶ Dette leder oss over til spørsmålet om denne algeriske debatten egentlig er en debatt om islamisme og demokrati.

²⁵⁶ Intervju med Brandell, 9.12.2003

5. Islamisme og demokrati?

Den islamske revolusjonen i 1979 brakte et konservativt og undertrykkende islamistisk regime til makten i Iran, mens i Sudan kom en regjering støttet av Den Nasjonale Islamske Front til makten, som følge av et militærkupp i 1989. Disse to eksemplene viser at frykten for et autoritært islamistisk regime er reell (Schwedler 1998:26). Også i Algerie var det frykten for et islamsk regime som var hovedargumentet for å avlyse den andre valgomgangen av parlamentsvalget i januar 1992. På bakgrunn av dette skulle man tro at debatten som jeg har tatt for meg i denne oppgaven først og fremst er en debatt om islamisme og demokrati.

Det er imidlertid et poeng at verken det iranske eller det sudanske islamistiske regimet kom til makten gjennom valg, mens FIS, på sin side, aldri fikk muligheten til å komme til makten, til tross for at partiet vant den første valgomgangen i Algeries parlamentsvalg i desember 1991 (Schwedler 1998:26). På grunnlag av dette kan man stille spørsmålene: Var det virkelig frykten for at et islamistisk regime ville undergrave demokratiet som var årsaken til statskuppet etter første valgomgang i desember 1991? Eller dreide det seg snarere om at militærstyret ikke var villige til å gi fra seg makten?

Det som har kommet fram i denne analysen av hva som er de sentrale argumentene i denne debatten, og hva som er grunnlaget for dem er at flere av debattantene argumenterer for at det som egentlig fant sted var at militærregimet verken fryktet islam som religion eller politisk islam som fenomen. En indikasjon på dette er, som Daniel Heradstveit sier at det var FIS som først "kidnappet" religionen, og kunne dra fordel av den følelsesmessige kapitalen som religionen innebar. Men etter at FIS hadde begynt å få oppslutning som følge av å ta i bruk religionens følelsesmessige kapital, klarte militærmakten å legge om sin politikk i sterkere religiøs retning, noe som førte til at FIS ville få mindre troverdighet når militærmakten kunne påstå at det var de selv som stod for Allahs vilje.²⁵⁷ Det innebærer at regimet selv brukte islam av politiske grunner, for å

²⁵⁷ Intervju med Heradstveit, 5.9.2003.

demme opp mot den kritikken de sto overfor og for å få tiltro etter hvert som islamismen vokste fram.²⁵⁸ Et spørsmål som melder seg i denne sammenhengen er hvorfor ettpartiregimet i Algerie organiserte valg hvis det ikke hadde til hensikt å respektere valgresultatet. Eller for å si det slik: Hvorfor ikke forby FIS og annullere valgprosessen før den overhodet fant sted?

Khalida Messaoudi sier at dette, uten tvil, er det beste spørsmålet man kan stille. Selv synes hun ikke at hun har noe tilfredsstillende svar, men sier at det er et dilemma at når man er demokrat kan man ikke samtidig være motstander av en valgprosess.²⁵⁹ Men er dette egentlig forenelig med Khalida Messaoudis holdning etter første valgomgang? Kan man gå inn for å avbryte en valgprosess når man er demokrat, på bakgrunn av en antagelse om at valgresultatet ikke tjener demokratiet?

Louisa Hanoune sier, på sin side, at hæren i Algerie ikke lenger hadde noe valg i denne sammenhengen. De la byrden av å organisere et valg over på den sivile regjeringen, og gjorde seg klare til å tilpasse seg et fasadedemokrati. Statsministeren, Sid Ahmed Ghozali begynte dermed en krig mot reformatorene i FLN som var i mot hærens intervensjon. Han gikk også til krig mot FFS og FIS. FLN ble beskyldt for å samarbeide med mafiaen, FFS for å være "Frankrikes parti" og FIS for å være ansvarlig for alle ondene. Men algeriernes innsikt i det som foregikk, i tillegg til manglende tiltro til militærregimet, medførte at de valgte akkurat det motsatte av hva Sid Ahmed Ghozali og hans allierte foreslo. Enten så stemte de for FIS, FLN og FFS, eller så avsto de fra å stemme. For Sid Ahmed Ghozali var det et totalt nederlag. Da intervenerte hæren og annullerte valgene uten noen skrupler. Ansikt til ansikt mot et slikt politisk nederlag var det ingen annen vei ut enn en militær løsning.²⁶⁰

Dette indikerer at debatten ikke bare dreier seg om islamisme og demokrati. For som Louisa Hanoune sier, er den politiske strategien som Ghozali påbegynte ikke bare et anslag mot islamismen. Det dreier seg snarere om en krig som ikke bare blir ført mot FIS,

²⁵⁸ Hanoune intervjuet av Mouffok (1996:144); Intervju med Hovdenak, 30.9.2003.

²⁵⁹ Messaoudi intervjuet av Schemla (1995:213-214).

²⁶⁰ Hanoune intervjuet av Mouffok (1996:190-191).

men mot alle velgerne; både mot de som stemte og de som avsto fra å stemme, og mot alle partiene som nektet å følge regimet - mot alle de som svarte regimet med at 30 år er nok! FIS ble dermed bare alibiet som skulle brukes overfor resten av verden.²⁶¹

På bakgrunn av dette har Fatiha Talahite og Louisa Hanoune en oppfatning av at den virkelige demokratidebatten i Algerie ikke dreier seg om hvorvidt FIS ville ha opprettholdt demokratiet dersom de hadde kommet til makten, men om hvilke institusjoner man behøver i Algerie for å etablere en ubestridelig legalitet. De mener at de som benytter seg av terminologien "hvis FIS kommer til makten...", er mennesker som ikke har gått bort fra ettpartimodellen. Å uttrykke seg på den måten betyr at man har til hensikt å bytte ut et totalitært regime med et annet. Men det er ikke det som er poenget. Poenget er derimot å få til en overgang til et pluralistisk og demokratisk system styrt av lover og regler, nærmere bestemt en rettstat.²⁶²

Å få til dette - en løsning som ikke utestenger noe politisk parti og som gir parolen tilbake til folket - forutsetter at man kjemper mot tortur, mot det vilkårlige og mot urettferdighet i forhold til rettigheter og friheter. Med andre ord er det viktig å "kanalisere" alle som er motstandere av volden, og de er like tallrike innenfor den islamistiske bevegelsen som den demokratiske bevegelsen.²⁶³

I denne sammenhengen mener flere av debattantene at det er viktig å skille mellom moderate og radikale islamister. Jillian Schwedler²⁶⁴ (1998:26-27) sier imidlertid at selv om akademikere og politikere skiller mellom moderate og radikale islamister, er det likevel vanskelig å definere hva som ligger i begrepet moderering. En gruppe kan samtidig stå inne for moderate og radikale standpunkter, for eksempel med hensyn til innenriks vs. utenrikspolitikk. Med hensyn til innenrikspolitikk vil moderering sannsynligvis innebære de islamistiske grupper og aktivister som formelt erklærer at de respekterer og overholder pluralisme og det demokratiske prinsippet, samt at de gir avkall

²⁶¹ Hanoune intervjuet av Mouffok (1996:192).

²⁶² Intervju med Talahite, 15.5.2002.

²⁶³ Hanoune intervjuet av Mouffok (1996: 135, 153).

²⁶⁴ Jillian Schwedler er professorassistent i styresett og politikk ved Universitetet i Maryland ved College Park. Hun fikk sin doktorgrad i politikk ved Universitetet i New York i september 2000. I dag er hun leder for "The Middle East Research and Information Project" (MERIP) og anmeldelsesredaktør for tidsskriftet *Middle East Report*.

på bruk av vold for å nå sine mål.²⁶⁵ Schwedler (ibid) sier at mens radikale islamister har som mål å komme til makten ved bruk av vold, overholder de moderate islamistene valgresultater. Dermed kan man ikke anvende historiske eksempler på de radikale islamistenes aktivitet for å foreskrive hva moderate islamister vil gjøre.

Dette er en tilnærming som uttrykker mer nyanserte analyser, men selv om man går inn for et slikt syn foreligger det likevel to problemer. For det første forblir dikotomien mellom ønsket og uønsket deltakelse uløst. Ønskelig deltakelse er helt enkelt redefinert til å inkludere islamistisk aktivisme som ikke truer det eksisterende regimets hånd om makten. Dette gir ikke noe rom for grupper som aksepterer systemets grenser, men som søker å endre eksisterende makthierarkier, kanskje ved å avsette en inneværende elite. Problemet er at styrende regimer ofte bruker forestillingen om en islamistisk trussel for å skape frykt og sakke farten på demokratiseringen. Dette tilslører omfanget av at virkelige hindringer for demokratisering egentlig bunner i politiske elitors motvillighet til å gi slipp på makten (Schwedler 1998:26-27).

Dette er et viktig poeng i forhold til Algerie. For som Lahouari Addi, Daniel Heradstveit og Are Hovdenak sier, dreier det hele seg om at militærstyret ikke ville gi fra seg makten. Det innebærer at kampen om makt er en skjult agenda som disse aktørene har. Lahouari Addi hevder at det å gå over til et flerpartisystem etter oktoberopprøret i 1988 var en politisk strategi fra militærregimets side for ikke å miste makten. De tok for øvrig feil, ettersom det var FIS som kom seirende ut av den første omgangen av landets første flerpartivalg til nasjonalforsamlingen etter uavhengigheten i 1962.²⁶⁶ Det var dermed ikke frykten for islamisme som stod sentralt, men frykten for å dele alle de privilegier de hadde tilegnet seg. En av hovedforklaringene på at militærregimet kunne gjennomføre avlysningen av valget var at de brukte den vestlige frykten for islamistiske regimer. Den vestlige oppfatningen om at FIS ville avskaffe demokratiet hvis de kom til makten i Algerie, skapte et forvrengt fiendebilde, der det franske begrepet *intégrisme* stod

²⁶⁵ Krämer, Gudrun (1995): "Cross-Links and Double talk? Islamist Movements in the Political Process", i Guazzone, Laura (red.): *The Islamist dilemma: The Political Role of Islamist Movements in the contemporary Arab World*. Ithaca, New York: Ithaca Press, sitert i Schwedler (1998:27).

²⁶⁶ Intervju med Addi, 13.5.2002.

sentralt. I tillegg gjorde det at militærregimet i Algerie hadde avholdt valg det lettere for vestlige land å støtte dem. Militærregimet kunne dermed bruke islam vs. demokrati tuftet på vestlige fordommer mot islamisme, som et skalkeskjul for den maktkampen som det egentlig dreide seg om for dem.²⁶⁷ Are Hovdenak legger til at hvis USA og Frankrike hadde vært konsekvente i forhold til Algerie tidlig på 1990-tallet, hadde de presset militæreliten i retning av at valget skulle gjennomføres for å bli kvitt det Sovjetliknende regimet, i stedet for å bli med på spillet om at FIS ville ha undergravd demokratiet hvis de hadde kommet til makten.²⁶⁸ For som Lahouari Addi sier, kan man ikke argumentere ut i fra et spørsmål om hvorvidt islam er forenelig med demokrati, ettersom det er en anakronisme. Spørsmålet er dermed ikke hvorvidt islam er forenelig med demokrati, men snarere om et slikt muslimsk samfunn som dagens Algerie kan skape et demokratisk regime? Det er først ved å stille spørsmålet på den måten at debatten gir mening, for slik vil man også måtte ta hensyn til landets historiske, økonomiske og politiske situasjon, og ikke bare se på en gitt islamistisk gruppering på et bestemt tidspunkt. På bakgrunn av dette blir det vanskelig å tolke den algeriske debatten som jeg har sett på i denne oppgaven som en debatt om islamisme og demokrati. For det er et faktum at det også dreier seg om flere andre faktorer.

Analysen viser blant annet at Lahouari Addi sier at hvis det er en hindring for demokratiet i Algerie er det ikke FIS, men oljen, som har gjort at styresmaktene kan lure seg unna demokratisering. I følge Lahouari Addi handler debatten dermed ikke bare om islamisme og demokrati, for demokratiseringsprosessen i Algerie er ikke bare avhengig av FIS, som for øvrig også kan utvikle seg. I hans øyne betyr det at det ikke bare er en debatt om hva som konstituerer demokrati, men snarere om Algeries historiske og sosiale prosesser.²⁶⁹ I realiteten har det aldri vært noen debatt om demokratiet. Det som står på spill er derimot de ulike oppfatningene av hva som egentlig menes med demokrati. Beviset på dette er at demokrati ikke betyr det samme for de defavoriserte sosiale

²⁶⁷ Intervju med Heradstveit, 5.9.2003.

²⁶⁸ Intervju med Hovdenak, 30.9.2003.

²⁶⁹ Intervju med Addi, 13.5.2002.

klassene som for de styrende (Addi 1995:135).

Når jeg spurte Daniel Heradstveit og Are Hovdenak om hva de mener at debatten egentlig handler om, svarte de begge to at den handler om en maktkamp der islamismen i utgangspunktet var en opprørsbevegelse mot en herskende elite, og der både opprørsbevegelsen og eliten har forsøkt å legitimere sine posisjoner, gjerne på religiøst grunnlag.

Dette blir, som nevnt også bekreftet av Louisa Hanoune. Sammen med blant andre Fatiha Talahite er hun opptatt av at det dreier seg om å komme fram til en rettstat. Fatiha Talahite sier i denne sammenhengen at spørsmålet om lov og rett er essensielt. For det som har skjedd i løpet av de 10 siste årene er at utviklingen i Algerie har vært preget av en enorm tilbakegang. Lov og rett har hatt en tilbakegang til fordel for volden. Og derfor må man finne tilbake til et lov- og rettssystem. Hvis man gjør det er det også viktig at debatten utvides til å innebære den muslimske lovgivning og dens behov for utvikling. Men man kan ikke kreve av den muslimske lovgivningen at den skal utvikle seg så lenge den er forbudt. For at det skal kunne skje må den være legitim. I tillegg er det også svært viktig med politisk anerkjennelse. Det vil si at hvis man skal få slutt på volden må man finne tilbake til den politiske prosessen.²⁷⁰

Inga Brandells syn på debatten innebærer at den, i første rekke, dreier seg om vold og samfunnets eventuelle undergang. Diskusjonen om islam og demokrati pågikk mellom 1992 og 1995, men etter at Romaplattformen ble inngått i 1995 skjedde det en dreining. Som Louisa Hanoune hevder var dette en avtale der man var mest opptatt av å stoppe blodbadet og hindre videreføringen av borgerkrigen. Som følge av dette sier Inga Brandell at det fremste spørsmålet i debatten fra Romaplattformen ble inngått i 1995 og fram til i dag har vært: Hva kreves for å få slutt på volden i Algerie? Inga Brandell legger imidlertid vekt på at dette er hennes posisjon i debatten. Hun sier at hun kanskje hadde sagt noe annet om hun ikke var utenforstående observatør, men selv algerier, og at hennes oppgave i denne sammenhengen hovedsakelig er å gripe inn i den politiske diskusjonen

²⁷⁰ Intervju med Talahite, 15.5.2002.

mellom de europeiske statene, og se på i hvilken grad de skal støtte militærregimet. For henne er det, som nevnt, et poeng at det ikke er sikkert at all vold kommer fra islamistene, men i slike sammenhenger får man høre fra militærsiden at staten er så svak at det er derfor den må holde på den lille makten den har. Et annet poeng er at FLN ikke lenger er en samlende nasjonal organisasjon, og at FIS fortsatt er forbudt. Den algeriske armé vil fortsatt bety mye (delvis pga. konflikten med Marokko i Vest-Sahara), og dette er en faktor som politikken er tvunget til å forholde seg til, sier hun.²⁷¹

5.1 Debattantenes posisjon i debatten

Inga Brandells uttalelse om at hun kanskje hadde hatt andre meninger hvis hun selv hadde vært algerier indikerer at debattantenes posisjon i debatten er preget av hvem de er. At Inga Brandell, Daniel Heradstveit og Are Hovdenak er utenforstående debattanter spiller derfor en rolle for hvordan de argumenterer. For Louisa Hanoune og Kahlida Messaoudi fortøner det seg annerledes, ettersom debatten angår dem direkte. Deres argumenter farges ikke bare av deres demokratioppfatning eller empiriske betraktninger, men også av det faktum av at de har spesielle ønsker for sitt eget land. Forskjellene mellom deres standpunkter er imidlertid likevel store, noe som, mest sannsynlig, kommer av at Louisa Hanoune er opposisjonspolitikker, mens Khalida Messaoudi er medlem av parlamentet. Fatiha Talahite og Lahouari Addi er også algeriere, men som nevnt, har de emigrert til Frankrike. Begge sier likevel at de betrakter debatten innenfra, for de har fremdeles tilknytning til hjemlandet sitt. Selv om de bor i Frankrike er de fortsatt like glade i landet sitt. Ved å bo i nettopp Frankrike, som har så sterke bånd til Algerie, får disse emigrantene en følelse av å høre til i Algerie (Stora 2002:163). Lahouari Addi ser på seg selv som en forsker i debatten. Derfor er det han sier av vitenskapelig karakter. I denne sammenhengen sier han at han blir kritisert av både militærregimet og islamistene. Mens de militære hevder at han tar islamistenes parti, sier islamistene at han er på

²⁷¹ Intervju med Brandell, 9.12.2003.

militærregimets side. Fatiha Talahite reagerer, på den annen side, mer som algerisk kvinne enn som forsker når det gjelder denne algeriske debatten, særlig i forhold til kvinnespørsmålet. Det er imidlertid fordi hennes forskning ikke lenger dreier seg om disse spørsmålene, men om de økonomiske reformene, og altså om den institusjonelle og juridiske dimensjonen i Algerie.

Det ser dermed ut til at Khalida Messaoudi er den eneste av de debattantene som jeg har tatt for meg i denne oppgaven som hevder at det dreier seg om en debatt om islamisme og demokrati. I hennes øyne er jo poenget at man måtte avlyse valgprosessen fordi det islamistiske politiske partiet FIS, som så ut til å vinne valget, angivelig ikke ville styre etter demokratiske prinsipper.

5.2 Handler det om hva islamistene vil gjøre hvis de kommer til makten?

Bjørn Erik Rasch (2002) skriver at muslimske land - spesielt statene i Midtøsten - fortsatt preges for en stor del av autoritære styresett, til tross for at mer enn 60 prosent av landene i verden i dag er å regne som demokratier, i den forstand at landenes politiske makthavere står ansvarlig overfor borgerne i valg. Som vi har sett er også dette tilfellet for Algerie, som styres av et militærregime uten mye respekt for folkelig deltakelse. Presidentvalget²⁷² som ble holdt i Algerie, den 8. april i år, kan sannsynligvis fungere som det seneste eksempelet på dette. Det var det tredje pluralistiske presidentvalget siden uavhengigheten, og det første der hæren skulle være fraværende (Bahmane 2004).²⁷³ I forkant av valget erklærte sjefen for hæren, general Mohammed Lamari at hæren var nøytral, og at de militære derfor ville akseptere den presidenten folket valgte - om det så skulle bli Abdallah Djaballah, lederen for det tillatte islamistiske partiet *al-Islah* som ikke hadde noen mulighet til å vinne valget - like lite som de øvrige kandidatene. Nesten ingen i

²⁷² Presidentvalg i Algerie blir, i regelen, avholdt etter Fransk modell, dvs. at hvis ingen av kandidatene oppnår flertallet av stemmene i første runde, skal det avholdes en annen runde, der de to fremste kandidatene går videre (<http://abonnes.lemonde.fr/web/article/0,1-0@2-3212,36-360487,0.html>, 9.4.2004).

²⁷³ Tidligere bestemte den allmektige hæren seg tidlig for sin kandidat og lot deretter folket velge ham. Slik var det også i 1999 (Schmid 2004:8), da den sittende presidenten, Bouteflika ble valgt.

Algerie trodde på dette. Menneskerettighetsaktivisten Salah-Eddine Sidoum hevdet blant annet at det som teller for de militære, er at presidenten er svak og ikke legger seg opp i deres affærer (Schmid 2004:8-9). Utfallet av den første valgomgangen; en brakseier til den sittende presidenten Abdelaziz Bouteflika med 83,49 % av stemmene, som fører til at han blir gjenvalgt, kan være en indikasjon på hærens maktposisjon. Det er også et poeng at tre av de opposisjonelle presidentkandidatene; Ali Benflis, Saïd Sadi og Abdallah Djaballah har erklært at de ikke vil anerkjenne dette valgresultatet, som de mener er gjenstand for valgfusk (Liberté 2004).

Hvis man sammenlikner grad av demokratisering i Algerie med Iran, kan man se at det er en forskjell mellom de to landene. Bjørn Erik Rasch (2002) legger vekt på at det riktignok dreier seg om et islamsk styresett - et prestevælde i Iran, men det finnes også stadig viktigere lommer av valg og velgerinnflytelse innenfor den islamske republikken. Han sier for øvrig også at en rekke islamister argumenterer for at hensynet til (religiøs) kompetanse - forstått som innsikt i islam - veier tyngre enn hensynet til folkelig deltakelse i statsstyringen. Ayatolla Allama Yahya Noori skriver for eksempel at "*[un]like the modern democracy of kilogramme, in which men are weighed and counted like cucumbers and eggs, in Islam, numerical majority is not the criterion for right and wrong*".²⁷⁴ I følge disse islamistene er det dermed ikke hvor mange man er, men hva man sitter inne med som er av betydning. Dette synspunktet kan sidestilles med den algeriske islamisten Rabah Kebir sin uttalelse om at den fremste fienden til islam i dag er uvitenhet. Uvitenheten er overalt, både hos ikke-muslimene, som ikke forstår noen ting av hva islam innebærer og som frykter islam, og hos muslimene som ikke kjenner godt nok til islam for å tolke den ordentlig. Han hevder derfor at menneskene må lære seg å forstå islam og dens fundamenter; det som islam krever og som den er kapabel til å gi.²⁷⁵

På grunnlag av dette kan det synes uriktig å hevde at det handler om et spørsmål om hvorvidt en islamistisk bevegelse var forenelig med demokrati på et gitt tidspunkt.

²⁷⁴ Noori, Ayatolla Allama (1985): *Islamic Government and the Revolution in Iran*. Glasgow: Royston Ltd., sitert i Rasch (2002).

²⁷⁵ Kebir intervjuet av Denaud (1997:141).

Lahouari Addi sier også i denne sammenhengen at FIS ikke kunne være forenelig med demokrati i 1992, men det vil ikke si at de ikke kan utvikle seg til å bli det. Det blir derfor vanskelig å gi støtte til Khalida Messaoudi sin måte å betrakte debatten på som et spørsmål om islamisme og demokrati. Hun tar del i konflikten i den kabylske, feministiske bevegelse og står i spissen for RCD (Samling for kultur og demokrati) og feministisk mobilisering rundt militærmakten. RCD krevde et militært inngrep, mens de andre partiene ikke gjorde det. Hun satset alt på å avbryte valget, og ville under ingen omstendigheter godta noen som helst form for et islamistisk styresett. Og i denne sammenhengen er det en viktig faktor at RCD hele tiden har vært i parlamentet (under alle de ulike presidentene) og at dette partiets drivkraft har vært kvinnefrigjøring (i vestlig forstand). Som følge av dette blir det kanskje heller ikke riktig å ta hensyn til Khalida Messaoudi i denne debatten, ettersom hun faktisk er part i konflikten. Hun er aktør i høy utstrekning, og hun innehar ingen objektivitet.²⁷⁶ På den annen side er det kanskje et poeng at alle aktører bør høres i en slik debatt som det handler om i Algerie. For hvis vi ikke skal ta hensyn til hva Khalida Messaoudi sier, skal vi kanskje heller ikke inkludere FIS, som også er aktør i høy utstrekning. Inga Brandell sier imidlertid at Khalida Messaoudi sine argumenter kan være av interesse i forhold til det kabylske spørsmålet.²⁷⁷ Hun kan blant annet ha et poeng i spørsmålet om hvorvidt en islamsk stat vil ivareta berbernes rettigheter, særlig med hensyn til språk. På den annen side er det, som Lahouari Addi sier, svært vanskelig å vite hva FIS ville ha gjort i forhold til dette spørsmålet hvis de skulle komme til makten.²⁷⁸ I tillegg er det nærliggende å tro at en opposisjonell bevegelse som får innflytelse vil moderere seg,²⁷⁹ og dermed er det også en mulighet for at det er nettopp det som ville ha skjedd med FIS' holdning til berberspørsmålet hvis de skulle komme til makten.

²⁷⁶ Intervju med Brandell, 9.12.2003.

²⁷⁷ Intervju med Brandell, 9.12.2003.

²⁷⁸ Intervju med Addi, 13.5.2002.

²⁷⁹ Intervju med Hovdenak, 30.9.2003.

5.3 Avsluttende kommentar

På bakgrunn av det som er kommet fram i denne oppgaven er det kanskje mest rasjonelt å betrakte debatten som en debatt om Algeries historiske og sosiale prosesser. I denne sammenhengen legger Benjamin Stora (2002:120) vekt på at den algeriske krisen er multidimensjonal. Først og fremst dreier det seg om dimensjonen identitet og historie. Dette er særlig på grunn av den lange og dyptgripende koloniseringen av landet som har ført til at Algerie har gjennomlevd det å bli fratatt sin identitet. Den økonomiske dimensjonen spiller også en viktig rolle, særlig på grunn av Algeries sterke avhengighet av sine olje - og gassforekomster. Den sosiale krisen som fulgte oljeprisfallet, og som FIS kunne dra fordel av forklarer også mye av dagens situasjon i Algerie.

Etter oktoberopprøret i 1988 var Algerie på vei inn i en demokratiseringsprosess som brått ble avbrutt da militæret gikk inn og avlyste landets første demokratiske valgprosess etter 30 år med ettpartistyre. Etter all den volden som har funnet sted i de siste 12 årene handler debatten derfor, for de fleste, om kampen for demokratiet, for rettsstaten og for regelmessige prosesser (Stora 2002:126). Og for å komme fram til en slik løsning legger Lahouari Addi (1995:236) vekt på at Algerie har behov for en sivil pakt, der alle de politiske strømningene engasjerer seg for å motarbeide volden - på gaten eller gjennom maktapparatet - for å oppnå respekt for flerpartisystemet.

Kildeliste

Addi, Lahouari (1995): *L'Algerie et la démocratie. Pouvoir et crise du politique dans l'Algérie contemporaine*. Paris: Éditions la Découverte

Addi, Lahouari (2001): "Political Islam and democracy: the case of Algeria", revised version of ch.6 in Axel Hadenius (red.) (1997): *Democracy's victory and crisis*. Cambridge: Cambridge University Press

Addi, Lahouari (2003): "Le langage politique des islamistes algériens et son évolution dans les années 1990", konferansepapir presentert på kongressen til AFEMAM (Den Franske Foreningen for studier av den arabiske og muslimske verden/l'Association Française d'Études sur le Monde Arabe et Musulman): "La construction des savoirs sur les mondes musulmans", 2.-4. juli

Al-Ahnaf, M., Botiveau, B. og Frégosi, F. (1991): *L'Algerie par ses islamistes*. Paris: Éditions Karthala

Andersen, Ib (red.) (1990): *Valg af organisasjonssociologiske metoder - et kombinationsperspektiv*. København: Samfundslitteratur

Andersson, Jörgen (1998): "På andra sidan av Allahs himmel", *Amnesty Press* 1/98, ss. 12-13

Ayubi, Nazih (1991): *Political Islam. Religion and Politics in the Arab World*. London: Routledge

Bahmane, Ali (2004): "L'élection présidentielle aujourd'hui - un vote pour le changement", *El Watan* 8. april

Beetham, David (1999): *Democracy and Human Rights*. Cambridge, Oxford, Malden: Polity Press in association with Blackwell Publishers Ltd

Ben-Dor, Gabriel (1997): "The uniqueness of islamic fundamentalism", i Maddy-Weitzman, Bruce og Inbar, Efraim (red.): *Religious Radicalism in the Greater Middle East*. London-Portland, Or.: Frank Cass

Belgacem, Farid (2004): "Louisa Hanoune: Un tournant décisif", *Liberté* 24. februar

Benslama, Fethi (red.) (1995): *Cahiers Intersignes*, no. 10: "Penser l'Algérie", Paris

Bergström, Göran og Boreus, Kristina (2000): *Textens mening och makt*. Lund: Studentlitteratur

Bouandel, Youcef og Zoubir, Yahia H. (1998): "Algeria's elections: the prelude to democratisation" *Third World Quarterly*, vol.19, no.2, ss.177-190

Brandell, Inga og Possing, Susanne (1992): "Under sløret... er kvinderne", *Nyt Forum for kvindeforskning*, september 1992, 12.årgang, ss.24-33, oversatt av Britta Trimm Knudsen

Brandell, Inga (1996): "Labour, Civil Society and Democratization in North Africa", i Persson, Sune og Ôzdalga, Elisabeth (red.): *Civil Society, Democracy and the Muslim World*, Papers Read at a Conference Held at the Swedish Research Institute in Istanbul, 28.-30. October, Swedish Resarch Institute in Istanbul, Transactions, vol.7, ss.101-117

Brandell, Inga (1998a): *Algeriet: Demokratins och islamismens tid*. Stockholm: Bokförlaget Tranan

Brandell, Inga (1998b): "Våldet i Algeriet - Historikk, aktører, opptrapping" i *Multiethnica, meddelande från Centrum for multietnisk forskning*, nr.23, ss.3-9

Burgat, Francois (1988): *L'islamisme au Maghreb: La voix du sud*. Paris: Éditions Karthala

Dahl, Robert A. (2000): *Om Demokrati*. København K.: Nyt Nordisk Forlag Arnold Busck

Denaud, Patrick (1997): *Algérie. Le FIS: Sa direction parle...* Montréal, Paris: L'Harmattan

Diamond, Larry, Linz, Juan J. og Lipset, Martin Seymour (1990): *Politics in developing countries. Comparing Experiences with Democracy*. Boulder & London: Lynne Rienner Publishers

Esposito, John L. (1999): *The Islamic Threat. Myth or Reality?* Oxford: Oxford University Press

Fisk, Robert (1999): "Who is behind the massacres? The role and the responsibility of the Algerian security forces" i Are Hovdenak (red.): *Algeria and the International Society. The Crisis of Violence, Human Rights Report*, no.1:8-16

Gates, Scott (2001): "Empirically Assessing the Causes of Civil War". Paper presented at the annual meeting of the International Studies Association, New Orleans, 24. - 27. March, 2002

Gates, Scott (2003): "Defining Civil War and Issues of Selection Bias", International Peace Research Institute, Oslo (PRIO), May 22, 2003

Gharib, Mohamed (1997): "The Algerian Islamist Movement", i Shah-Kazemi, Reza (red.): *Algeria: Revolution Revisited*. London: Islamic World Report

Grandguillaume, Gilbert (1998): "Introduction: Comment a-t-on pu arriver là?", i Benrabah, Mohamed m.fl. : *Les violences en Algérie*. Paris: Éditions Odile Jacob

Gule, Lars (1991): "Islam og demokrati", Arbeidsnotat, Programmet for Menneskerettighetsstudier, Chr. Michelsens Institutt, Avdeling for samfunnsvitenskap og utvikling

Hefner, Robert W. (2000): *Civil Islam. Muslims and democratization in Indonesia*. Princeton, Oxford: Princeton University Press

Heradstveit, Daniel (1996): "Algerie - mot nederlag for den radikale islamismen?", *Internasjonal Politikk*, nr. 2: 171-198

Heradstveit, Daniel (1997a): *Political islam in Algeria*. Oslo: NUPI

Hessini, Leila (2000): "Signification du voile au Maroc. Tradition, Protestation ou Libération", i R. Bourquia m.fl. (red.): *Femmes, Culture et Société au Maghreb*, vol. 1: "Culture, femmes et famille", Afrique Orient, Casablanca

Hjärpe, Jan (1992): "Algeriet, gudsstaten och demokrati!", *Sydsvenska Dagbladet*, 26. januar 1992

Hovdenak, Are (1998): "Hvem dreper hvem i Algerie", *Samtiden* 4: 44-50

Huntington, Samuel P. (1985): "Will more countries become democratic?" i Nye, Joseph S. Jr. og Huntington, Samuel P. (red.): *Global dilemmas*. Lanham, London: The center for International Affairs, Harvard University and University press of America

Huntington, Samuel P. (1991): *The Third Wave: Democratization in the Late Twentieth Century*. Norman: University of Oklahoma Press

Huntington, Samuel P. (1996): *The Clash of Civilizations and the remaking of World Order*. New York: Simon & Schuster

Hussein, Saad Abdul Razzak (1992): "Algeria between democracy and civil war" in *Development & socio-economic progress*, Aapso Quarterly, vol.3-4, no.55, ss.44-54

Hydén, Göran (1998): "Demokratisering i tredje världen - en översikt" i Hydén, Göran (red.): *Demokratisering i tredje världen*. Lund: Studentlitteratur

Jeanson, Francis (1991): *Algéries. De retour en retour*. Paris: Éditions du Seuil

Kaïdi, Hamza (1990): "Abassi Madani: 'Jamais, jamais nous n'imposerons le voile!' ", *Jeune Afrique*, no.1543, ss.16-21

King, Gary, Keohane, Robert O. og Verba, Sidney (1994): *Designing Social Inquiry. Scientific Inference in Qualitative research*. Princeton:Princeton University Press

Krämer, Gudrun (1993): "Islamist notions of democracy", *Middle East Report*, July-August, ss.2-8

Krämer, Gudrun (1995): "Cross-Links and Double talk? Islamist Mouvements in the Political Process", i Guazzone, Laura (red.): *The Islamist dilemma: The Political Role of Islamist Mouvements in the contemporary Arab World*. Ithaca, New York: Ithaca Press

Lamchichi, Abderrahim (1992): *L' islamisme en Algerie*. Paris: L'Harmattan

Løchstør, Cathrine (1995): *Algerie. Ved demokratiets grense*. Oslo: Aschehoug & Co.

Løchstør, Cathrine (1999): "Algeria's democratic experience - simply an experiment?" i Hovdenak, Are (red.): *Algeria and the International Society. The Crisis of Violence, Human Rights Report*, no.1, ss.22-26

Midgaard, Knut og Rasch, Bjørn Erik (red.) (1998): *Demokrati - vilkår og virkninger*. Bergen – Sandviken: Fagbokforlaget

Moore, Barrington (1966): *Social Origins of Dictatorship and Democracy: Lord and peasant in the Making of the Modern World*. Boston: Beacon Press

Mouffok, Ghania (1996): *Louisa Hanoune - Une autre voix pour l'Algerie. Entretiens avec Ghania Mouffok*. Paris: La Découverte

Nilsson, Tom (1998): "Islam och demokrati?" i Hydén, Göran (red.): *Demokratisering i tredje världen*, Lund: Studentlitteratur

Noori, Ayatolla Allama (1985): *Islamic Government and the Revolution in Iran*. Glasgow: Royston Ltd.

NRK 1 (2003): Dagsrevyen, 24.09.03

Næss, Arne (1971): *Empirisk semantikk*. Stockholm: Läromedelsförlagen

Potter, David (1997): "Explaining democratization", kap.1 i Potter, David m.fl. (red.): *Democratization*. Cambridge:Polity Press

Projet de Programme Politique de Front Islamique du Salut, 7.3.1989, Alger

Raphaëlle, Rerolle (1989): "Trois foulards contre la 'sérénité laïque'", *Le monde* 7.oktober 1989

Reigstad, Ingeborg Brenne (2002): "Fri til å velge? En studie av hvordan afrikanske samfunnsforskere utfordrer vestlig liberaldemokratidiskurs", hovedoppgave i statsvitenskap, Institutt for statsvitenskap, Universitetet i Oslo

Rindefjäll, Teresia (1998): "Demokratidefinitionens dilemma - small eller bred?" i Hydén, Göran (red.): *Demokratisering I tredje världen*. Lund: Studentlitteratur

Rippin, Andrew (1990): *Muslims. Their Religious Beliefs and Practices. Volume 1: The Formative Period*. London, New York: Routledge

Roberts, Hugh (1998): "Algerias contested elections", *Middle East Report*, vinter 1998, ss.21-24

Roberts, Hugh (2003): *The battlefield Algeria 1988-2002. Studies in a broken polity*. London, New York: Verso

Rubin, Herbert J. og Rubin, Irene S. (1995): *Qualitative Interviewing. The Art of Hearing Data*. Thousand Oaks, London, New Dehli: Sage Publications

Rudebeck, Lars (1986): "Litteraturgranskning av Istiaq Ahmeds avhandling: The Concept of an Islamic State", i *Statsvetenskaplig tidsskrift*, no.1: ss. 52-57

Rudebeck, Lars (red.) (1992): *When democracy makes sense. Studies in the Democratic Potensial of Third world popular movements*. Uppsala: AKUT (Working group for the study of developmental strategies)

Rudebeck, Lars (2001): *On democracy's sustainability. Transition in Guinea-Bissau*, Stockholm : SIDA

Sarkees, M.R. (2000): "The Correlates of War Data on War: An Update to 1997", *Conflict management and Peace Science* 18, ss.123-144

Sarkees, M.R. og Singer, J.D. (2001): "The correlates of War Datasets: The Totality of War", paper presented at the 42nd Annual Convenion of the International studies Association, Chicago, IL, 20.-24. february

Schemla, Elisabeth (1995): *Khalida Messaoudi - Entretiens avec Elisabeth Shemla - Une Algérienne debout*. Paris: Flammarion

Schmid, Thomas (2004): "Duell i Alger", *Morgenbladet*, 13.-19. februar, ss.8-9

Schwedler, Jillian (1998): "A paradox of democracy? Islamist Participation in Elections", *Middle East Report*, vinter 1998, ss.25-29

Shahin, Emad Eldin (1997): *Political Ascent. Contemporary Islamic Movements in North Africa*. Boulder, Colorado: Westview Press

Singer, J.D. og Small, M. (1994): "Correlates of War Project: International and Civil War Data, 1816-1992", Inter-university Consortium for Political And Social Research: Ann Arbor, MI, codebook and computerfile, ICPSR no.9905

Spencer, Claire (1993): "The Maghreb in the 1990s: political and economic development in Algeria, Morocco and Tunisia", London: IISS

Stone, Martin (1997): *The Agony of Algeria*. London: Hurst & Company

Stora, Benjamin (1995): *L'Algérie en 1995. La guerre, l'histoire, la politique*. Paris: Éditions Michalon

Stora, Benjamin (2002): *Algérie Maroc. Histoires parallèles, destins croisés*. Paris: Zellige

Sydnes, Are K. (2002): "Methodological considerations", kap.2 i Sydnes, Are K. (2002): *Institutional interplay in international fisheries governance: The evolution of the role of regional fishery organisations*, doktorgradsavhandling i statsvitenskap, Norges Fiskerihøgskole, Universitetet i Tromsø

Tahi, Mohand Salah (1996): "Algeria's presidential Election: The rejection of Compromomise", *The Journal of North African Studies*, vol.1, no.3, vinter 1996, ss. 279-305

Talahite, Fatiha (1991): "Sous le voile... les femmes", *Les Cahiers de l'Orient*, no.23

Tjomsland, Marit (2000): "This, but also the other. Expressions of the Islamic trend in Tunisia", Doktorgrad, Institutt for sosiologi, Universitetet i Bergen

Törnquist, Olle (1999): *Politics and Development. A Critical Introducton*. London, California, New Dehli: Sage Publications

Törnquist, Olle (2002): *Popular development and democracy. Case Studies with Rural Dimensions in the Phillipines, Indonesia, and Kerala*, Occasional Paper from SUM, No. 3, Centre for Development and the Environment (SUM), Universitetet i Oslo i samarbeid med UNRISD (United nations Research Institute for Social Development)

Ulvær, Lill Marie (2003): "Hva ga demokratiet? En casestudie av malawiske kvinners syn på forholdet mellom fattigdom og demokrati, hovedoppgave ved Institutt for statsvitenskap, Universitetet i Oslo

Utvik, Bjørn Olav (1993): "Islamism: Digesting Modernity the Islamic Way", *Forum for development Studies*, no.2:197-210

Vikør, Knut S. (1993): *Ei verd bygd på islam. Oversikt over Midtaustens historie*. Oslo: Det norske samlaget

Volder, Jan De (1999): "The Rome Declaration: A step towards dialogue" i Are Hovdenak (ed.): *Algeria and the International Society. The Crisis of Violence, Human Rights Report*, no.1. ss.52-56

Volpi, Frédéric (2003): *Islam and democracy. The failure of dialogue in Algeria*. London, Sterling – Virginia: Pluto Press

Yin, Robert K. (1994): *Case study research. Design and methods*. California, London, New Dehli: Sage Publications Inc.

Østerud, Øyvind (1996): *Statsvitenskap. Innføring i politisk analyse*. Oslo: Universitetsforlaget

Østerud, Øyvind, Goldmann, Kjell og Pedersen, Mogens N. (1997): *Statsvitenskapelig leksikon*. Oslo: Universitetsforlaget

Nettreferanser

Aftenposten (2004): "Frankrike vedtar forbud mot religiøse symboler i skolen", 10. februar, <http://www.aftenposten.no/nyheter/uriks/article727918.ece>, 14.4.2004

Bendaoud, Lyès (2003): "A peine sorti de prison. Benhadj récidive", *Liberté* 3.juli, <http://www.liberte-algerie.com/imp.php?id=11506>, 10.11.2003

Demos (2004): Executive report (by A.E. Priyono and Olle Törnquist m.fl. from 1st Round Study of the Problems and Options of Indonesian democratization (with separate data summary), Jakarta, <http://www.sum.uio.no/research/democracy/network/andrepapers/2Demos%201st%20Round%20Executive%20report.pdf>, 14.4.2004

Harbi, Mohammed (2002): "Et la violence vint à l'Algérie", *Le Monde Diplomatique*, juli 2002 <http://www.monde-diplomatique.fr/2002/07/HARBI/16734>, 29.1.2004

Heradstveit, Daniel (1997b): "Konflikten i Algerie", *Hvor Hender Det* nr.14, årgang 1997-1998, <http://www.nupi.no/IPS/filestore/hhd9810.html>, 11.8.2003

Liberté (2004): "Bouteflika s'offre un plébiscite", 10.4.2004, <http://80.88.0.237/edit.php?id=22689>, 11.4.2004

Mongin, Olivier og Schmid, Lucile (1998): "Algérie: quand des intellectuels ne veulent pas trop en savoir", *Le Monde* 14.april 1998, <http://abonnes.lemonde.fr/cgi-bin/ACHATS/ARCHIVES/archives.cgi?ID=b817b6cfac0dad0a025eff621d70601974ec6a1369022b69&print=1>, 23.4.2004

Rasch, Bjørn Erik (2001a): "Demokrati i den muslimske verden", *Dagsavisen*, 19.oktober 2001, <http://www.dagsavisen.no/debatt/article1013575.ece>, 14.4.2004

Rasch, Bjørn Erik (2001b): "Islamske diktaturer og terrorisme", *Dagbladet*, 18.oktober.2001, <http://www.dagbladet.no/nyheter/2001/10/18/288643.html>, 3.7.2003

Rasch, Bjørn Erik (2002): "Islamsk styre og demokrati", <http://folk.uio.no/berasch/DEMOKRATI-ISLAM-.html>, 3.4.2002

Tjønn, Halvor (2004): "Intellektuelle forstår ikke fundamentalisme", *Aftenposten* 19.februar, http://www.aftenposten.no/kul_und/article.jhtml?articleID=734785, 24.2.2004

Tuquoi, Jean Pierre (1998a): "Détenteurs du pouvoir et dirigeants islamistes cultivent le gout du mystère", *Le Monde* 22.januar 1998, <http://abonnes.lemonde.fr/cgi-bin/ACHATS/ARCHIVES/archives.cgi?ID=916d04afcafee0fa2ca8d94bcebef5dd70d191b6adb4168a>, 2.4.2004

Tuquoi, Jean Pierre (1998b): "Des intellectuels français dénoncent les violations des droits de l'homme en Algérie", *Le Monde* 20.mars 1998, <http://www.lemonde.fr/cgi-bin/ACHATS/ARCHIVES/archives.cgi?ID=8be09e3af727b64d3e90853db6a025d819ef634fa418502b>, 2.4.2004

Yacoub, Hasna (2003): "Abassi Madani et Ali Benhadj libérés", *La Tribune* 3. juli, www.latribune-online.com/0307/politique.htm, 4.7.2003

<http://abonnes.lemonde.fr/web/article/0,1-0@2-3212,36-360487,0.html>, 9.4.2004

http://www.algeria-interface.com/new/article.php?article_id=596&lng=e&print=1, 4.11.2003

<http://www.dagbladet.no/kultur/1998/02/20/60646.html>, 14.4.2004

<http://www.france.diplomatie.fr/actu/article.asp?ART=26079>, 23.2.2004

<http://www.infoplease.com/atlas/country/algeria.html>, 14.4.2004

http://www.kirken.no/kirken_a_til_aa/leksikon_t_aa.cfm, 14.4.2004

<http://www.lemonde.fr/web/article/0,1-0@2-3328,36-266345,0.html>, 14.4.2004

<http://membres.lycos.fr/tribune/TO83/editorial83.html>?, 14.4.2004

<http://www.newpressphoto.com/Newpress/banque/Politique/KHALIDAMESSAOUDI/pp.htm>, 14.4.2004

Intervjuer

Addi, Lahouari, 13. mai 2002, Lyon

Brandell, Inga, 9. desember 2003, Oslo

Heradstveit, Daniel, 5. september 2003, Oslo

Hovdenak, Are, 30. september 2003, Oslo

Talahite, Fatiha, 15. mai 2002, Paris

Samtale

Kopola, Nelli, 25. februar 2002, Stockholm

E-post korrespondanser

Gates, Scott, 6.oktober 2003

Nestor, Svein, 15. desember 2003

Törnquist, Olle, 21. desember 2003